

INTOLERANSENS PRIS

En socioekonomisk analys av vit makt-rörelsen
och Kungälvsmodellen

Eva Nilsson Lundmark & Ingvar Nilsson

INTOLERANSENS PRIS

En socioekonomisk analys av vit makt-rörelsen
och Kungälvsmodellen

Eva Nilsson Lundmark & Ingvar Nilsson

Rapporten är framtagen på initiativ av Stiftelsen Teskedsorden och Stiftelsen Expo inom ramen för Kungälvsmodellen.

Rapporten är finansierad med medel från Stieg Larssons Stiftelse, Stiftelsen Natur & Kultur och Ungdomsstyrelsen.

Text:

Eva Nilsson Lundmark
Eva.lundmark@krutab.se

Ingvar Nilsson
i.nilsson@seeab.se

Foto:

Stiftelsen Expo och Kungälv kommun

Grafiska illustrationer:

Ingvar Nilsson
Victoria Widmark

Formgivning och sättning:

Victoria Widmark

Redigering:

Redaktörspoolen

Vetenskaplig granskning:

Göran Dahl

Tryck:

Åtta.45 Tryckeri AB, Stockholm 2013

Innehåll

1 Sammanfattning	8
1.1 Situationen	8
1.2 Kungälvsmodellen	8
1.3 Vårt uppdrag och rapportens syfte	9
1.4 Socioekonomiska slutsatser	10
1.5 Att bygga uthålligt socialt kapital	11
2 Inledning	13
2.1 Bakgrund	13
2.1.1 Att eliminera den intoleranta jordmänen	14
2.1.2 Det förebyggande perspektivet – en social bromsmedicin	14
2.2 Vårt uppdrag och projektets syfte	15
2.3 Avgränsningar	15
2.3.1 Vit makt-rörelsen och den samhälleliga intoleransen	15
2.3.2 Konsekvenser av vårt fokus	16
2.4 Arbetsgång, metodik och rapportens upplägg	16
2.5 Ett varningens ord	17
3 Vem pratar vi om?	18
3.1 Ett gängförlopp	18
3.2 Roller och organisationsstruktur	20
3.3 Några fallbeskrivningar	21
3.3.1 Sara, 27 år. Vände i dörren till vit makt-rörelsen	21
3.3.2 Sony, 25 år. Straffad för brott under sin vit makt-tid	23
3.3.3 Kalle, 34 år. Avhoppad vit makt-anhängare	25
4 Vit makt-rörelsen ur ett socioekonomiskt perspektiv	27
4.1 Vad talar vi om?	27
4.2 Vit makt och kriminalitet	28
4.3 Effektdimensioner	31
4.4 Våldets olika ansikten	33
4.4.1 Våldets anatomi	33
4.4.2 Den förvrängda normaliteten och sänkta skuld- och skamtröskeln	35
4.4.3 Våldets kostnader	36
5 Dynamiken	39
5.1 Ibland är det en slump var man hamnar	39
5.2 En push-pull-teori	41
5.3 Resan in i vit makt – marginaliseringens utförsbacke	42
5.3.1 Ett huvudmönster	42
5.3.2 Undantagen som bekräftar regeln	43
5.4 Resan ut ur vit makt-rörelsen	44

6 Kungälvsmodellen	46
6.1 Bakgrund – ett mord med rasistiska förtecken	46
6.2 Kungälv, en jordmån för rasism?	47
6.3 Målgruppens olika delar	47
6.4 Att stämma i bäcken	48
6.5 Uppdraget – att eliminera jordmänen	48
6.6 Modellen	49
6.6.1 Kungälvsmodellen	49
6.6.2 Modellens tre huvudområden	50
6.7 Några ungdomar i målgruppen	51
6.7.1 Rutger, 19 år. En kille med ”spring i benen” och rasistiska tankar och värderingar	51
6.7.2 Erik, 16 år. En sprallig och lättpåverkad kille	52
6.7.3 Simon, 18 år. Ledartyp som gillar att stå i centrum	53
6.8 Vad kostar det att driva projektet? Underlag från Kungälv	54
7 Effekter av modellen	56
7.1 Den grundläggande svårigheten att jämföra	56
7.2 Utvecklingen i Kungälv och utvecklingen i en referenskommun	58
7.2.1 Vad har hänt i Kungälv?	58
7.2.2 Hur ser det ut i Alingsås?	60
7.2.3 Alingsås i förhållande till Kungälv	61
8 Att socioekonomiskt analysera detta	62
8.1 Vårt grundanslag i modellarbetet	62
8.2 Mekanismerna – orsaker, effekter och samband	62
8.3 Den komplexa kartan och begreppet helhetssyn	63
8.3.1 Identifiera det totala effektpanoramats	63
8.3.2 Kvantifiera och prissätt effekterna	65
8.3.3 Fördela kostnaderna på olika samhällsaktörer	66
8.4 Några bärande principer	67
8.4.1 Det svårsmätbara	68
9 Kostnader för vit makt på individnivå	69
9.1 Offer – sjukvårds- och omvårdnadskostnader	70
9.1.1 Misshandel som enbart leder till kortvariga skador	70
9.1.2 Misshandel som leder till livslånga kognitiva skador	71
9.1.3 Effekterna av det invalidiserande våldet	74
9.1.4 Kostnader för vittnen	76
9.1.5 Kostnaderna för familjen och anhöriga	77
9.2 Förövare – påföljder	78
9.2.1 Händelsen som ledde till fängelsestraff och början till ett liv i utanförskap	79
9.2.2 Upprepade fängelsestraff	81
9.2.3 Händelsen som ledde till ett engångsstraff och inget mer	82
9.2.4 Gripande och enklare påföljd	83
9.3 Enskilda händelser	84
9.3.1 Skolvåld	84
9.3.2 Utpräglat etniskt våld	86
9.4 Individkarriärer	87

9.4.1	Lasse – i utkanten av vit makt-gänget	87
9.4.2	Våldsutövande personer inom vit makt-miljön	90
10	Vit makt-rörelsens kostnader på gängnivå	93
10.1	Grupp- och systemeffekter	93
10.1.1	Polisens prislista och några exempel	93
10.1.2	En mindre, social konfrontation	94
10.1.3	En större konfrontation eller demonstration	95
10.1.4	Samhällets systemanknutna skyddsåtgärder	97
10.2	En aktiv vit makt-rörelse under en 15–20-årsperiod	98
10.3	Kalkylen och Kungälv	101
10.4	För några ett fortsatt liv i utanförskap	102
11	Slutsatser	105
11.1	Stora, oväntade och osynliga kostnader	105
11.2	Sänkta skuld- och skamtrösklar	106
11.3	Det blir för dyrt	106
11.4	Ett socialt investeringsperspektiv	107
12	Tidigare studier inom området	109

Förord

I stundens hetta och i skarpt läge sägs vår förmåga till handlingskraft och ledarskap visa sig, och nog kan det vara så. Kungälv kommun har vid flera tillfällen ställts inför skarpa lägen skapade av extremister och våldsvärkare. Här mördades John Hron en sommarnatt 1995. Här misshandlades Kyriakos nära nog till döds vid en busshållplats ett år senare, och på samma plats misshandlades år 2002 av samma skäl och av samma gängbildning en kvinna som hämtade sin dotter från förskolan. Vid upprepade tillfällen har gäng ställts mot gäng beväpnade med batonger, knivar och slagträn. Alltihop fasansfulla exempel på skarpa lägen med långvariga trauman i kölvattnet, och krav på handling och ledarskap. Men en handling i stunden är i bästa fall för stunden och sällan för framtiden. Fackeltåg, stormöte och krismöte står inte i motsats till det långsiktiga arbetet, men det gäller att inse att det verkliga ledarskapet ligger i att bygga upp långsiktighet och uthållighet.

När den första tidens adrenalinpåslag minskat, chocken och sorgen dämpats och minnena börjat blekna är risken stor att man glömmer bort de djupa rötterna bakom våldsdåden, man börjar om på ny kula och tappar fokus på de strukturella grunderna till problemet. I det som idag är Kungälv kommun har det funnits nazistiska grupperingar från tiden före andra världskriget. På ytan har det sett ut som om de kommit och gått, men därunder finns

en kontinuitet som på 90-talet hjälpte till att skapa nya grupperingar vars rester fortfarande är närvarande.

Det var en lång rad extremt olyckliga sammanträffanden som ledde till dödsmisshandeln av John Hron. Men ingen kan säga att det var en osannolik tillfällighet att det inträffade i Kungälv. Denna insikt – tillsammans med modet att erkänna det egna ansvaret – gav upphov till ett mycket långvarigt arbete för att i grunden förändra de extremistbringande strukturerna i närsamhället. Arbetet är inte klart och kommer aldrig bli det heller, men det ger resultat. Det finns inga nazistiska organisationer aktiva i Kungälv och heller inga informella gäng. Det har tagit många år att komma hit och mycket tid och pengar har investerats. Därför är det mycket glädjande att kunna presentera denna rapport som visar att den samhällsekonomiska nyttan av arbetet uppgått till mer än en kvarts miljard för en kommun av Kungälv kommun storlek.

Bortanför den siffran ligger det som inte kan mätas i pengar i form av upplevd trygghet, minskad utsatthet och – kanske viktigast av allt – mindre hat. Kommun betyder gemenskap och Kungälvmodellens största framgång är dess förmåga att få elever med vitt skilda bakgrunder att sitta tillsammans, lära sig tillsammans och leva tillsammans.

Magnus Gyllestad, Kommunchef Kungälv kommun

Camilla Nagler, Generalsekreterare Stiftelsen Teskedsorden

Daniel Poohl, VD och chefredaktör Stiftelsen Expo

1 SAMMANFATTNING

1.1 Situationen

Efter mordet på John Hron i augusti 1995 påbörjades ett långvarigt arbete i Kungälvskommun med syfte att motverka såväl befintlig som framtida intolerans och rasism. Detta arbete har nu pågått sedan 1996 under det lokala namnet "Toleransprojektet". Arbetsmodellen har varit framgångsrik och Stiftelsen Teskedsorden och Stiftelsen Expo har inlett ett arbete med att sprida modellen till andra kommuner. I samband med denna spridning har Toleransprojektet nationellt blivit känt som

Kungälvsmodellen och är den benämning som vi också använder i rapporten..

Arbetet i Kungälv har inte bara varit långvarigt och utomordentligt systematiskt, konsekvent och uthålligt. Man har också haft en uppgift och tagit sig an ett uppdrag som legat långt bortom att förhindra att unga människor ansluter sig till intoleranta extremiströrelser. Syftet har varit betydligt mer ambitiöst: **att eliminera grogrunden för sådana rörelser.**

1.2 Kungälvsmodellen

Efter mordet fick läraren Christer Mattsson uppgiften att leda en grupp som skulle utarbeta en strategi för att arbeta med elevgrupper som kränker och stör i skolan. Detta har lett till ett mycket långvarigt och

uthålligt arbete som nu pågår i cirka femton års tid, Kungälvsmodellen. Effekterna av detta arbete har blivit att man idag inte längre arbetar med att få unga att lämna en högerextrem organisering, för de existerar

inte längre i kommunen. Uppdraget idag handlar mer om att sådana rörelser inte ska få utrymme än en gång.

I uppbyggnaden av modellen designades programmet efter de aktörer som faktiskt fanns i vit makt-miljön. Ledare, följare, bekräftare, flickvänner och sökare kunde identifieras utifrån faktiskt observerbara förhållanden. I det tidiga arbetet mötte man ungdomar som var en del av en våldsutövande, extremistisk ideologi i vilken anhängarna inte sällan befann sig i någon sorts missbruk. Idag finns missbruk kvar i den sociala miljön, intolerans likaså, men de karakteristiska extremistiska idéerna som förnekande av Förintelsen, konspirationsteorier med mera är nästan försvunna.

Modellens fokus är att på ett förebyggande vis motverka antidemokratiska idéer och värderingar bland ungdomar. Det huvudsakliga målet med Kungälvsmodellen är att eleverna ska inse värdet av att delta i den demokratiska gemenskapen. Tanken är att stärka ungdomars motstånd mot destruktiva och intoleranta beteendemönster. Visionen med arbetet är att häva den sociala oron och på sikt stävja förekomsten av intolerans, motverka våld, trakasserier och mobbning. Ur arbetet med unga personers självbild, självförtroende och tillit till den egna förmågan ut-

vecklas ett mer tolerant samhälle. Kursen, som är en del av ett större utbildningsprojekt för att främja tolerans och motverka främlingsfientlighet och rasism, tar sin utgångspunkt i läroplanens kapitel om samhällets värdegrund.

Den huvudsakliga målgruppen för projektet är ungdomar 14–16 år, som är på väg in i en extremintolerant och antidemokratisk miljö. Elevgrupperna består av 20–25 högstadiel elever från olika skolor som träffas tre gånger per månad under ett läsår. I gruppen ingår både intoleranta/konflikt-drivande elever med svensk och utländsk bakgrund och mer socialt trygga elever.¹ Genom att inkludera elevernas familjer i undervisningen främjas ett stärkt föräldraskap vilket är en av nyckelfaktorerna för att nå framgång. Kursdeltagarnas prestationer är betygsgrundande för de olika skolämnena som berörs i toleranskursen. Kursen är populär på skolan och det finns fler sökande än det finns platser. Elever med uttryckta intoleranta värderingar har företräde till kursens platser, så kallade behovselever.

Modellen genomförs i praktiken av ett team personer anställda i Kungälvskommun. Totalt har under de senaste tolv åren cirka 450 elever deltagit i undervisningen varav cirka 300 utgörs av behovselever.

1.3 Vårt uppdrag och rapportens syfte

Då man diskuterar och argumenterar kring uppkomsten och effekterna av extremistiska och intoleranta miljöer samt värdet av att motverka dem gör man det ofta med utgångspunkt i tre kategorier av argument: mänskliga, humanistiska och etiska argument, sociala och socialpolitiska argument samt samhällsekonomiska argument.

Vår erfarenhet är entydig: beslutsfattare förstår sällan vidden av de ekonomiska

konsekvenserna av den här typen av sociala fenomen. Detta blir särskilt tydligt i de fall där de synliggjorda ekonomiska konsekvenserna blir de avgörande argumenten för att sätta in åtgärder tidigt och samordnat för att motverka dessa kulturers uppkomst och existens.

Vi har av de tre uppdragsgivarna (Stiftelsen Teskedsorden, Stiftelsen Expo och Kungälvskommun) fått i uppdrag att göra

¹ För en närmare beskrivning se Mattsson, Hermansson-Adler, "Ingen blir nazist över en natt", Natur & Kultur, 2008.

en socioekonomisk analys av Kungälvsmo-
dellen. Det konkreta syftet är att:

- **få en bild av samhällskostnaderna** för denna form av utanförskap, dess omfattning och fördelning. Därmed framkommer också en bild av det socioekonomiska värdet av att tidigt ingripa och förhindra uppkomsten av denna typ av subkulturer.

- **skapa förståelse hos beslutsfattare** för ett socialt investeringsperspektiv kring dessa frågor och få till stånd långsiktiga insatser som motverkar framväxten av denna typ av destruktiva subkulturer. Och som en följd av detta öka genomslagskraften i förebyggande projekt kring denna typ av oönskade sociala fenomen.

1.4 Socioekonomiska slutsatser

Vit makt-rörelsen skapar mängder av konsekvenser i samhället. I denna studie har vi fokuserat på de ekonomiska konsekvenserna. Det blir då tydligt att de kostnader som uppstår är höga, ibland överraskande höga. Dessa kostnader går att identifiera och prissätta. Därmed kan man också, i varje fall rent principiellt, säga vad det kan vara värt att undvika dessa kostnader.

- Ett allvarligt skolslagsmål mellan till exempel olika etniska grupper kan leda till samhällskostnader i storleksordningen 100 000 kr.
- En misshandel med tämligen måttliga effekter kan leda till samhällskostnader på 200 000 kr.
- En misshandel som leder till livslånga men ”måttliga” skador och resulterar i en permanent kognitiv funktionsnedsättning kan leda till samhällskostnader på nästan 5 Mkr. Om misshandeln leder till invalidiserande effekter kan de livslånga samhällskostnaderna bli närmare 50 Mkr.
- En förövare som döms till fängelse och som därefter får svårigheter att komma in på arbetsmarknaden genererar samhällskostnader på cirka 6 Mkr.
- En vit makt-anhängare med tämligen låg eller måttlig våldsnivå kan under en 10–15 årsperiod generera samhällskostnader på cirka 6 Mkr.

- Om personens tid i vit makt-miljön därefter leder till att han eller hon i en framtid får svårt att ta sig in i samhället och på arbetsmarknaden kan de långsiktiga samhällskostnaderna för detta uppgå till 10 Mkr eller mer.
- En mer våldsbenägen person kan under en 10–15 årsperiod i vit makt-miljön generera samhällskostnader på cirka 35–40 Mkr.
- En samlad vit makt-struktur i en kommun kan under en 15-årsperiod skapa samhällskostnader på upp emot 290 Mkr.
- Då människor lämnar en vit makt-struktur uppstår det ofta restkostnader till följd av att ett antal av dessa personer aldrig lyckas erövra en plats i samhället. Kostnaderna för detta kan uppgå till mer än 100 Mkr för ett gäng av det slag vi här studerat.

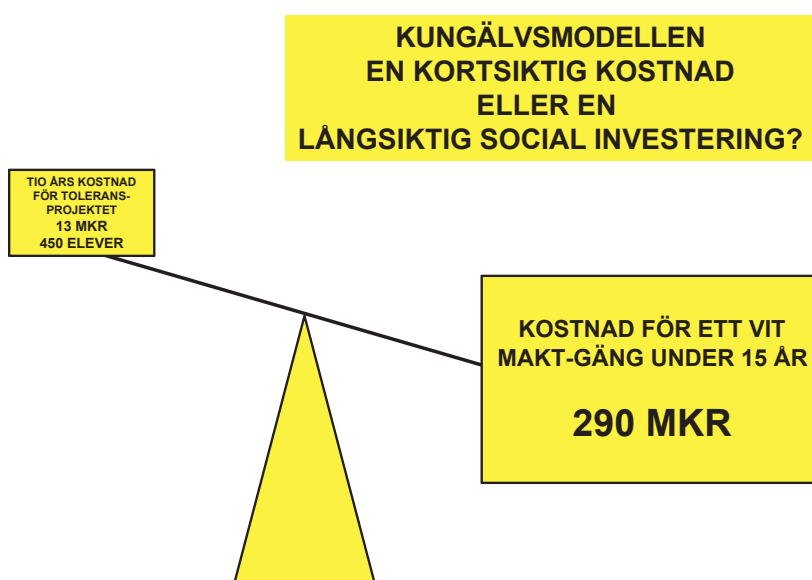
Men många av kostnaderna är osynliga. De uppträder i många olika delar av samhället. Genom denna osynlighet och genom att de uppträder under flera år finns det heller ingen enskild aktör som vare sig har överblick eller ansvar för helheten kring detta.

Då man ska göra insatser kring en verksamhet som vit makt uppstår ofta en diskussion kring kostnaderna. Ofta ser man de direkta kostnaderna och man vet också vilket kostnadsställe som kommer att be-

lastas. Vinsterna av en insats är mycket mer otydliga och de kommer förmodligen att gynna ett flertal olika aktörer och ske under ett flertal år in i en diffus framtid. Ibland leder detta till att beslutsfattare säger att det blir för dyrt. Men vad är det som blir för dyrt? Att agera eller att avstå från att agera?

Man skulle kunna beskriva Kungälvsmodellen som en social investering. I figuren nedan har vi gjort en sorts överslagsberäkning kring Kungälvsmodellen utifrån ett investeringsperspektiv. Insatsen man

gjort består av 13 Mkr för att arbeta med cirka 450 elever under en 15-årsperiod. Vinsten kan vara att man har eliminerat ett vit makt-gäng som skulle kunna generera samhällskostnader på upp emot 290 Mkr, vilket är mer än 20 gånger vad Kungälvsmodellen kostat. Enkel överslagsberäkning ger vid handen att om Kungälvsmodellen under dessa 15 år reducerat effekterna av ett sådant gäng med 5 procent har man ur ett strikt ekonomiskt perspektiv passerat ett samhälleligt break-even.

Haken är alltså att vi aldrig med säkerhet kan säga att detta sker, har skett eller kommer att ske. Vi kan påvisa kostnaderna för att inget göra och vi kan påvisa de effekter av Kungälvsmodellen vi tycker oss se. Sedan är det upp till beslutsfattare att väga insatser och risker mot möjligheter

och vinster. Den typ av kalkyler vi här gjort gör det möjligt att vid sidan av alla sociala mål med att bekämpa intoleranta rörelser också på ett tydligt och transparent sätt ta ställning till den ekonomiska rationaliteten i ett sådant beslut.

1.5 Att bygga uthålligt socialt kapital

Den viktigaste tillgång ett samhälle har är de människor som befolkar det, och sättet de umgås på och möter varandra. I ekonomisk teori kallas detta för humankapital

och socialt kapital. Det sociala kapitalet speglar den tillit, de relationer och det förtroende som råder i ett samhälle. Det sociala kapitalet avgör om ett samhälle upp-

levs som tryggt att leva i eller inte. Men det sociala kapitalet utgör också en grund för ekonomisk utveckling. I ett samhälle med ett svagt socialt kapital gäller inga avtal, mutor förekommer och medborgarna litar varken på varandra eller på myndigheter.

Intoleranta strukturer och destruktiva subkulturer har en förmåga att gröpa ur detta sociala kapital, skapa otrivna och otrivsamma miljöer. Därtill också förorsaka samhällskostnader på både kort och lång sikt.

Vår bild är att Kungälvsmodellen bidrar till att stärka det sociala kapitalet i Kungälv. Vi tror att det finns andra kommuner som skulle kunna ha glädje av att satsa på

denna typ av sociala investeringar för att bygga ett ännu bättre samhälle att leva i. I ett samhälle där relationer, trygghet och tillit stärks ökar det sociala kapitalet och utanförskapet minskar.

Den socioekonomiska kalkylmodell vi arbetat med i denna studie har hjälpt oss att se och förstå detta, och kan vara ett av många hjälpmedel som kan bidra till ökad kunskap bland beslutsfattare om de samlade socioekonomiska effekterna av icke önskade sociala fenomen. Modellen visar att "business as usual"-scenariot eller icke-interventionsalternativet inte bara leder till oönskade sociala förhållanden utan också till höga och onödiga samhällskostnader.

2 INLEDNING

2.1 Bakgrund

John Hron var på kvällen den 16 augusti 1995 tillsammans med en yngre kamrat ute vid Ingetorpssjön för att tälta. Plötsligt dök fyra nynazistiska ungdomar, 15–18 år gamla, upp och misshandlade John svårt. Under misshandeln lyckades John ta sig loss och simmade ut till mitten av sjön för att undgå misshandeln. De krävde att han skulle komma tillbaka, vilket han vägrade. Då tvingade nynazisterna Johns kompis att ropa att om John inte kom tillbaka skulle de slå ihjäl honom. John vände in till land för att rädda sin kompis, bara för att finna att nynazisterna redan släppt iväg honom. Misshandeln av John fortsatte tills han blev medvetslös, bland annat vittnade nynazisterna om att de sparkat honom i huvudet konstant i ungefär sju minuter och att de fått en kick av det hela. När John var helt medvetslös – men fortfarande vid liv – slängde de honom i vattnet. De fyra nynazisterna, alla tonåringar då, åtalades. En av dem dömdes för mord och olaga tvång till åtta års fängelse. En dömdes till fem år för mord. En dömdes för grov misshandel till tio månaders fängelse och den sista, som inte slog larm, och inte stoppade misshandeln, dömdes till fyra månaders fängelse.

Efter mordet på John Hron påbörjades ett långvarigt arbete i Kungälv kommun med syfte att motverka intolerans och rasism. Detta arbete har nu pågått sedan 1996 under namnet Kungälvsmodellen, lokalt känd som Toleransprojektet. Modellen har varit

framgångsrik och Stiftelsen Teskedsorden och Stiftelsen Expo har inlett ett arbete med att sprida modellen till andra kommuner. Det är också i samband med denna spridning modellen nationellt har blivit känd som Kungälvsmodellen.

2.1.1 Att eliminera den intoleranta jordmänen

Arbetet i Kungälv har inte bara varit långvarigt och utomordentligt systematiskt, konsekvent och uthålligt. Man har också haft en uppgift och tagit sig ett uppdrag som legat långt bortom att förhindra att unga människor ansluter sig till intoleranta extremiströrelser. Syftet har varit betydligt mer ambitiöst: **att eliminera grogrunden för sådana rörelser.**

Man skulle kunna tala om **det stora och det lilla uppdraget** då man närmar sig den här typen av utmaningar. Det lilla uppdraget handlar om att upptäcka unga på väg in i den här typen av rörelser och försöka förhindra detta eller hjälpa dem som redan anslutit sig att hoppa av. Med detta perspektiv kanske enstaka punktsatser kan vara en metod.

Det stora uppdraget handlar om något helt annat. Det utgår från det förhållandet att det finns intoleranta idéer i vårt samhälle. Att det finns en jordmån för rasism och annan intolerans. Det handlar om attityder och värderingar med ibland ganska betydande utbredning. I sin mest accentu-

erade form skapar detta en grogrund för rörelser som är grundade på vit makt-ideologin. Med denna utgångspunkt blir det stora uppdraget en fråga om att långsiktigt och uthålligt påverka dessa kollektiva attityder. Det är detta som varit och är Kungälvsmodellens fokus.

I arbetet med att sprida Kungälvsmodellen är naturligtvis de centrala argumenten moraliska, sociala och etiska. Men det visar sig att även de ekonomiska argumenten är viktiga för att få ett genomslag. Det utanförskap och de effekter som uppstår till följd av intolerans och extremistiska rörelser har också tydliga ekonomiska effekter. Dessa effekter kan ställas i relation till vad det kostar att förebygga en sådan utveckling.

Därför har vi blivit ombedda att genomföra en analys för att tydligt och konkret beskriva de socioekonomiska effekterna av ett sådant arbete med utgångspunkt i hur Kungälvsmodellen bedrivits i kommunen.

2.1.2 Det förebyggande perspektivet – en social bromsmedicin

Arbetet med att förebygga rasism och intolerans kan man gå in i på flera olika sätt. Ett sätt är att angripa problemet då det uppstår och ha som målsättning att det inte ska förvärras. Som att få rökare att sluta röka. Ett annat – mer offensivt – sätt är att se till att undanröja förutsättningarna för att det överhuvudtaget uppstår. Se till att man inte börjar röka, för att använda samma liknelse. På så sätt skulle man kunna se Kungälvsmodellen som **en förebyggande primärpreventionsinsats mot rasism, intolerans och gängbildning.**

Kanske skulle man då med ett sådant förebyggande perspektiv kunna säga att Kungälvsmodellen är en sorts social vaccinationsprocess för att förhindra uppkomsten av kollektiva intoleranta mönster. En engångsinsats för att undanröja risken för intolerans.

Men detta förutsätter att det finns ett verkningsfullt vaccin. I själva verket kanske det är så att i vissa miljöer är inte ett vaccin i form av en engångsinsats effektiv. Det finns hela tiden en latent grogrund för intoleranta strömningar som under vissa omständigheter kan växa till sig och blomma upp. Detta leder till ett behov av att ständigt tillföra motmedel, likt en bromsmedicin, för att långsiktigt, uthålligt och med ständig upprepning läka ut intoleransen genom att oskadliggöra själva infektionen.

Vi tror att detta senare synsätt är meningsfullt för att förstå vad som hänt i Kungälv och vad som i bästa fall kan ske på andra platser i landet. Det är också så vi har förstått och beskriver Kungälvsmodellen i denna rapport .

2.2 Vårt uppdrag och projektets syfte

Då man diskuterar och argumenterar kring uppkomsten och effekterna av extremistiska och intoleranta miljöer samt värdet av att motverka dem gör man detta ofta med utgångspunkt i tre kategorier av argument:

- **mänskliga, humanistiska och etiska argument** – de mänskliga värden som går förlorade till följd av dessa kulturers existens och samhällspåverkan.
- **sociala och socialpolitiska argument** – hur den sociala väven slits sönder i miljöer där dessa kulturer är starka.
- **samhällsekonomiska argument** – samhällsekonomiska effekter av dessa kulturer.

Vår erfarenhet säger entydigt att beslutsfattare sällan förstår vidden av de ekonomiska konsekvenserna av den här typen av sociala fenomen. Hur stora är kostnaderna, vem drabbas och när sker kostnaderna över tid? Bristen på förståelse visar sig ofta genom att redan synliggjorda ekonomiska konsekvenser blir tillavgörande argument, istället för att sätta in åtgärder tidigt och samordnat för att motverka dessa kulturers uppkomst och existens. Argument som

många gånger väger tyngre än de sociala och mänskliga. Money talks.

Vi har av de tre uppdragsgivarna, Stiftelsen Teskedsorden, Stiftelsen Expo och Kungälv kommun, fått i uppdrag att göra en socioekonomisk analys av Kungälvsmodellen och ställa den i relation till utvecklingen i någon jämförbar kommunal miljö i närområdet. Det konkreta syftet är att:

- få en bild av samhällskostnaderna för denna form av utanförskap samt deras omfattning och fördelning.
- få en bild av det socioekonomiska värdet av att tidigt ingripa och förhindra uppkomsten av denna typ av subkulturer.
- skapa förståelse hos beslutsfattare för ett socialt investeringsperspektiv kring dessa frågor.
- som en följd av detta långsiktigt få till stånd insatser som motverkar framväxten av denna typ av destruktiva subkulturer.
- som en följd av detta öka genomslagskraften i förebyggande projekt kring denna typ av oönskade sociala fenomen.

2.3 Avgränsningar

2.3.1 Vit makt-rörelsen och den samhälleliga intoleransen

Intolerans är ibland ett svårfångat fenomen som kan ta sig en mängd olika former och uttryck, som köksbordsrasism, glåpord efter slöjbeklädda kvinnor eller överfall på homosexuella män. Därför har vi i denna studie gjort ett antal avgränsningar för att göra analysen konkret och gripbar. Vår utgångspunkt för detta har varit den spirande vit makt-kultur och gängstruktur som växte fram bland ungdomar och unga vuxna i Kungälv i mitten av 1990-talet.

Till att börja med intresserar vi oss för intoleransen då den uppträder med politis-

ka och/eller ideologiska förtecken och då särskilt när den har en rasistisk värdegrund. Ett annat fokusområde har också kommit att vara då ett sådant beteende först går från att vara individuellt till kollektivt och sedan från diffust kollektivt i riktning mot etablerade gängstrukturer. Studiens verkliga fokus är när rasismen växer ur en befintlig jordmån och organiserar sig i informella sociala strukturer som bärs av värderingar och traditioner i lokalsamhället. Då man skapar organisationer och driver medveten politisk kamp både i legala och

icke-legala former. Med viss självklarhet innehåller den icke-legala kampen betydande inslag av våld. Med tanke på Kungälvsmodellens målgrupp tar vår studie sikte på dessa organisationers mer eller mindre aktiva rekryteringsarbete riktat mot unga.

Vi kommer i rapporten att fortsättningsvis kalla detta för vit makt-miljöer, vit makt-rörelser eller vit makt-organisationer.

2.3.2 Konsekvenser av vårt fokus

Vår studie kommer emellertid att vara avgränsad till Kungälv och Alingsås, den referenskommun vi valt då det är en kommun av jämförbar storlek och med en liknande historia då det gäller vit makt-rörelsen. Tidsmässigt följer studien utvecklingen under slutet av 1990-talet och det första decenniet av 2000-talet. Vi bygger studien på data tillgängliga i Kungälv, men också på en stor mängd data framtagna av Stiftelsen Expo. Vi fokuserar på vit makt-rörelsens organiserade kärna och

Man skulle också kunna säga att studiens fokus är **extremintoleranta rörelser som är våldsbejakande och totalitära**. Därmed skulle de resonemang och de resultat vi för fram också till viss del gälla andra miljöer och organisationer, exempelvis våldsradikala islamister eller delar av den vänsterextrema miljön.

resan in i och ut ur en sådan rörelse.

Konsekvenserna av dessa val är att det inte med självklarhet går att överföra våra tankar rakt av till andra miljöer, utan att man ganska noga måste reflektera över likheter och skillnader mellan dessa miljöer och miljön i och kring Kungälv. Erfarenhet från ett flertal studier kring våld, kriminalitet, missbruk och annat utanförskap säger oss dock att resonemangen i stort är rimligt överförbara till andra lokala miljöer.

2.4 Arbetsgång, metodik och rapportens upplägg

Vi som gjort denna studie har på olika vis arbetat med utanförskapets skilda aspekter i 20–30 år. Vi har genomfört ett stort antal studier kring utanförskapets ekonomi². Det betyder att då vi tagit oss an detta arbete har vi en sorts förståelse för fältet och dessutom i grova drag data och underlag för att skapa en kalkylmodell med vars hjälp vi kan närma oss de rent konkreta kalkyldelarna i uppdraget.

Arbetet har skett i ett antal steg. Inledningsvis har vi läst in oss på litteraturen i ämnet, både generellt kring vit makt-rörelsen men också specifikt om Kungälvsmodellen. Källor har varit traditionella böcker och tidningsartiklar, men också en bred flora av internetsidor. Vi har träffat och samtalat med ett stort antal personer;

dels sådana som varit eller är delaktiga i dessa rörelser, dels sådana som arbetar med frågor som berör dessa rörelser.

Vi har också genomfört ett stort antal intervjuer av kortare eller längre slag, med bland annat deltagande elever i Kungälvsmodellen, där vi borrar på djupet i en eller flera frågeställningar kring dessa kulturer. I arbetets slutfas har vi genomfört ett antal workshops med olika intressenter för att ställa våra bilder mot deltagarnas egna erfarenheter.

Rapporten är upplagd på följande vis: Först (kap 3) gör vi en beskrivning av vit makt-miljön som sådan. I nästa kapitel (kap 4) beskriver vi vit makt-rörelsen ur ett socioekonomiskt perspektiv. Kapitel 5 handlar om den dynamik som leder till att

² Se litteraturförteckning i slutet av denna rapport.

individer hamnar i respektive lämnar denna typ av rörelser.

I kapitel 6 beskriver vi arbetet i Kungälvsmodellen. Kapitel 7 handlar om effekter av modellen och det arbete man gjort under 15 års tid. Kapitel 8 ger ett antal

utgångspunkter för den socioekonomiska modell vi använder. Kapitel 9 beskriver de socioekonomiska effekterna på individnivå. Kapitel 10 beskriver motsvarande effekter på gruppnivå. Kapitel 11 innehåller slutsatser och en sammanfattning.

2.5 Ett varningens ord

Vi kanske också ska lägga till en liten varning. I den kommande texten kommer vi att beskriva fenomen som våld, rån, upplopp med mera tämligen strikt som ekonomiska händelser och transaktioner. Vi kommer att beskriva olika former av våldsövergrepp ur ett strikt kostnadsperspektiv. Detta betyder inte att vi har ett krasst synsätt på dessa händelser. Det betyder enbart att vi här fokuserar på och renodlar beskrivningen och analysen av de ekonomiska konsekvenserna av dessa. Vi tror att det kan ge ett perspektivskifte på händelserna.

Kanske du som läsare uppfattar det som stötande – i så fall ber vi om ursäkt, det är inte vår avsikt. Självklart är vår grundläggande uppfattning att det vore till gagn för oss alla i samhället om denna typ av fenomen upphörde. En tanke med rapporten är att visa att det inte bara är mänskligt och etiskt rätt att försöka bryta de mönster vi här redovisar, utan dessutom en för samhället riktigt god affär. Ekonomi och etik går så att säga hand i hand.

3 VEM PRATAR VI OM?

”Den svenska vit makt-miljön har vid en internationell jämförelse en tydligare avsikt att beväpna sig. SÄPO och BRÅ bedömer i rapporten att den svenska vit makt-miljön, i och med tillgången på vapen och sprängmedel, våldskapital och erfarenhet av grovt våld, allvarligt skulle kunna skada delar av det demokratiska samhället eller någon av dess grundläggande funktioner. Det är en latent hotbild som vi inte får blunda för.”³

3.1 Ett gängförlopp

”Två tonåringar som en fredagsnatt i maj drog runt på gatorna i Alingsås, skrek Sieg heil och gjorde hitlerhälsningar till vit makt-musik, döms till vård inom socialtjänsten för hets mot folkgrupp. Är du med oss eller turkarna, frågade en av killarna en ung man med invandrarbakgrund under kvällen och försökte tvinga honom att göra hitlerhälsning med de övriga i nazistgänget. Båda tonåringarna, en 15-åring och en 17-åring, döms också för var sitt fall av misshandel.”⁴

³ DN Debatt, 10 februari 2012.

⁴ www.bt.se

Vi befinner oss i en kommun med cirka 30 000 invånare i västra Götaland. Kommunen har enligt många av de intervjupersoner som vi mött i denna studie en stark frikyrklig tradition, och många invånare hade under 30-talet en tämligen stark tyskvänlig, högerextremistisk inställning. Man skulle kunna säga att inom delar av kommunen har rasismen förhållandevis starka rötter. Det finns betydande kluster av invånare där utbildningsnivån är låg och man nästan kan tala om en sorts kunskapsförakt.

Under slutet av 80-talet men framförallt under början av 90-talet växte en vit makt-rörelse fram i kommunen. Från början var detta en utpräglad skinheads-rörelse med alla de sedvanliga attributen som rakat huvud, tatuering, bomberjacka och Dr Marten-boots. Kärnan var ett antal ideologiskt starkt präglade unga män med varierande bakgrund. Några var ideologiskt pålästa, andra hade en hel misslyckad skolgång bakom sig. En första förenande faktor var musiken – med grupper som Ultima Thule. Organisatoriskt tillhör man nationell ungdom och senare Svenska Motståndsrörelsen Svsvrörelsen.

Gängets kärna består idag av cirka 30 personer, vilka utgör grunden för den kommande kalkylen. De flesta befinner sig i åldersintervallet 17 till 30 år. Kring denna kärna finns en svans på ytterligare ett par dussin unga män (en majoritet) och kvinnor (ett fåtal). En dryg handfull av medlemmarna är på olika vis försörjda av samhället i form av sjukpenning, sjukersättning, a-kassa och ekonomiskt bistånd. Flertalet medlemmar har dock arbete. En del tidigare medlemmar har lämnat rörelsen, några till ett vanligt så kallat Svenssonliv, andra har gjort karriär i den gängkriminella världen. Flera av de före detta medlemmarna är idag långtidsarbetslösa, sjukskrivna eller missbrukare.

Fester och konserter är också ett centralt inslag i gängets liv. För flera av de unga männen är styrketräning och kampsporter dominerande fritidsintressen.

De politiska aktiviteterna har en officiell synlig sida som handlar om manifestationer, torgmöten, föredrag etcetera. Vid flera av dessa manifestationer uppstår konfrontationer med motdemonstranter, inte minst från vänsterextrema grupper som Revolutionära fronten och AFA. Detta leder till betydande polispådrag och stundtals både skadegörelse och misshandel.

Den inofficiella sidan av verksamheten handlar om attacker på meningsmotståndare, framför allt mot olika politiska vänstergrupper. Men man attackerar också (i regel under rusets inflytande) invandrare, både sådana man råkar träffa på stan och under mer organiserade former där man sätter fyr på föreningslokaler som tillhör olika invandrargrupper. Man ger sig också på kända homosexuella på orten. Att "knacka bög" är lite av en helghobby för några i gruppen. I mycket stor utsträckning förekommer även internt våld som inte sällan är grovt.

Vid flera tillfällen har man gjort sig skyldig till tämligen grov misshandel. Vid några tillfällen så allvarlig att offren varit nära att avlida. Några av gängets offer har efter detta aldrig tillfrisknat helt utan lider av livslånga skador.

Det förekommer också en hel del brottslighet och våldsutövning av icke politisk natur. Det handlar om att på olika sätt tillskansa sig pengar för att finansiera "kampen". Den hårda kärngruppen i rörelsen har genomfört ett par större rån. Ett av dessa så spektakulärt att det väckte intresse i riksmidia. Man har också på olika vis beväpnat sig i "kampen" och bedriver en systematisk vapenträning för en kärntrupp av medlemmarna.

Naturligtvis är gänget föremål för omfattande intresse från polisens sida. Det utgör en av tioalet vit makt-organisationer i regionen som kriminalunderrättelsetjänsten och SÄPO ägnar stor uppmärksamhet åt. Vid några tillfällen gör polisen omfattande tillslag mot gruppens lokaler. Vid

dessa hittar man både vapen och narkotika, vilket leder till rättsliga påföljder för flera av gruppens medlemmar.

Flera i gruppen har vid ett eller flera tillfällen gripits av polisen. I stort sett samtliga i gruppens kärna har vid ett eller ett par tillfällen under den senaste tioårsperioden

avtjänat kortare eller längre fängelsestraff.

Detta tänkta gäng utgör en av grunderna för den kommande kalkylen. Gruppens sammansättning och beteende bygger på kunskap vi fått i ett stort antal intervjuer vi gjort i samband med denna studie och i ett antal tidigare studier kring målgruppen.

3.2 Roller och organisationsstruktur

”Enligt Säkerhetspolisen utförs det extremistiska våldet av tre grupperingar: vänsterextrema grupper, vit makt-rörelsen och islamistiska våldsbejakande extremister. Vit makt-rörelsen har tillgång till vapen. I mars 2008 gjorde polisen husrannsakingar hos några av Svenska motståndsrörelsens medlemmar och fann bland annat två automatvapen, 10 kilo skarp ammunition, militära larmminor och rökbandgranater.”⁵

Då vit makt-rörelsen beskrivs betonas ofta, särskilt i medier, dess våldskapacitet och dess våldsbenägenhet. Ofta beskrivs rörelsen som tämligen homogen och som om våldsbenägenheten inom rörelsen finns i samma omfattning hos alla. Vår bild är att så inte alls är fallet. Naturligtvis finns det inom vit makt-rörelsen, precis som i andra outsiderkulturer, personer som mer eller mindre systematiskt bygger upp sitt våldskapital och sitt rykte som våldsamma. Rörelsen är emellertid i högsta grad heterogen både vad gäller hur starkt man är engagerad och hur starkt man omfattar ideologin.

Det finns, som vi visar i figuren nedan, personer som ingår i den ideologiska kärnan av verksamheten. En del av dem är starkt våldsintensiva, medan andra föredrar att distansera sig från våldet och ingår i den grupp som i sin ledarroll snarare uppmuntrar till och/eller beordrar våld.

Det finns också en stark kärna i denna typ av rörelser som är ansluten, inte i första hand till följd av ideologi, utan snarare för att rörelsen ger dem en tillhörighet. Här hittar vi många av de arga unga män som är allmänt frustrerade över sin livssitua-

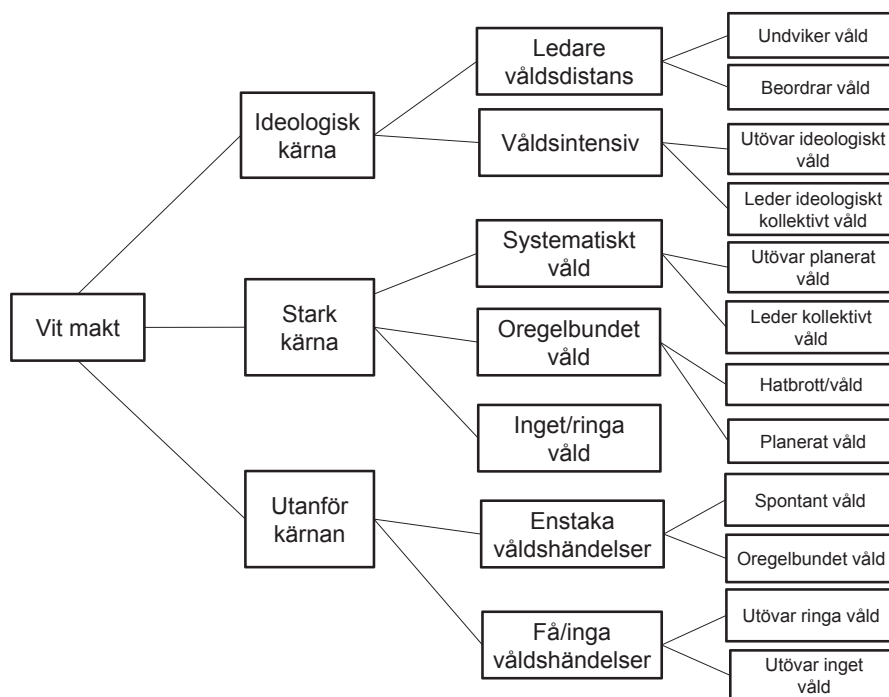
tion och som vit makt-rörelsen skänker en hemvist. För många av dem utgör våldet en ventil för att hantera frustration. I denna grupp hittar vi också dem som utövar den stora delen av det icke-politiska våldet som sker i vit makt-rörelsen. Här hittar vi förmodligen också ofta den grupp inom rörelsen som senare i livet karriärväxlar till bland annat organiserad brottslighet och gängkriminella sammanhang. En hel del av det våld som utövas är planerat men en stor del är spontant och sker ofta under inflytande av alkohol och andra droger. Men i denna grupp hittar vi också en icke obetydlig del som inte alls eller mycket sällan utövar våld. Man håller en låg profil utåt, har kanske familj och fast arbete, saknar de traditionella yttre symbolerna i form av kläder och tatueringar, men känner en stark samhörighet med rörelsen.

Utanför kärnan finns förmodligen en ännu större grupp av människor. Personer som glider in i och ut ur rörelsen. Personer som är med ibland och ibland inte. Några av dem ansluter sig till rörelsen för att det finns ett relativt legitimt utrymme för våldsutövning. Andra av mer ideologiska skäl. Några av dessa ytterkantpersoner

⁵ SvD, 26 januari 2011.

deltar mer eller mindre regelbundet i olika våldsyttringar. Andra är betydligt mera

återhållsamma och deltar sällan eller aldrig i den formen av aktiviteter.

Det kan vara viktigt att komma ihåg, när vi kommer till det konkreta kalkylarbetet, att de olika former av våldsyttringar som upp-

står ur vit makt-rörelsen utövas av en mix av alla dessa olika personlighetstyper.

3.3 Några fallbeskrivningar

Begreppet vit makt är för många kanske en abstraktion som alltför snabbt leder till schablonartade bilder av berusade unga män med rakat huvud och bomberjacka som far skrånande fram genom stadens gator. Detta är långt ifrån hela bilden, kanske inte ens den dominerande bilden idag då vit makt-rörelsen i viss mån klivit in i salongerna. Därför kan det vara viktigt att få några konkreta bilder av vilka människor vi pratar

om. Vi skildrar en ung kvinna som nästan vände i dörren till rörelsen. Några unga män med stark våldshistoria – med arbetarklass- respektive medelklassbakgrund. Vi har också med oss en bild av en ung man med stark ideologisk drivkraft.

Samtliga skildringar bygger på intervjuer, men där vi förändrat vissa uppgifter för att personerna inte ska gå att identifiera.

3.3.1 Sara, 27 år. Vände i dörren till vit makt-rörelsen

Sara är idag 27 år gammal. Intrycket efter vår två timmar långa intervju är att vi har mött en klok, lugn, stabil och lösningsfoku-

serad kvinna med en positiv livssyn som hittat sin livsstrategi. Ett riktigt "maskrosbarn".

Hon har en dotter på fyra år och en

son som är 18 månader gammal. Hon är sammanboende med barnens far och har varit detta sedan hon var 21 år. För Sara är familjen viktig. Hon är fast besluten att ge sina barn en trygg uppväxt, inte minst mot bakgrund av den uppväxt hon själv har haft. För att komma dit hon är idag har hon under sin uppväxt och tidiga vuxenålder gjort ett antal viktiga men svåra val.

Hon har, med visst besvär och tämligen måttliga betyg, klarat av sin gymnasieutbildning – inte minst tack vare bra lärare som såg henne och hennes unika behov. Sedan dess har hon hankat sig fram med olika jobb, ibland tillfälliga och ibland som vikarie.

Hon har växt upp hos sin ensamstående mamma som var sjuk på det ena eller andra viset under praktiskt taget hela Saras uppväxt. Hon bodde tillsammans med sina två yngre syskon. Det fanns också två äldre halvsyskon på både mammans och pappans sida.

Pappan var alkoholist och periodsuppare. Han hade mycket oregelbundna arbeten. Då och då dök han upp, sällan nykter, hemma hos mamman. Dessa besök slutade ofta med bråk och förvärrade mammans sjukdomsbild. Allt detta gjorde att Sara tidigt fick ta vuxenansvar för sina småsyskon.

Vid tolv års ålder flyttade hon från mamman till pappan medan hennes yngre syskon bodde kvar hos mamman. Det blev en stökig period under slutet av Saras uppväxt. Högstadiet och gymnasietiden blev riktigt struliga med ojämn skolnärvaro och riktigt svaga betyg. Det blev olika former av insatser från socialtjänstens sida och i perioder boende både i fosterhem och på olika former av institutioner.

Det var också en aggressiv period. I Sara fanns mycket uppdämd ilska. Alkohol och andra droger förekom flitigt. Hon rökte mycket. Hon placerades under längre perioder i särskild undervisningsgrupp, både på grund av sina skolresultat och av sitt sociala agerande.

Under högstadietiden kom Sara att umgås flitigt med ett tämligen stökigt gäng killar i olika åldrar, de flesta äldre än hon. Deras enda gemensamma faktor var egentligen att de befann sig i utkanten av ortens sociala liv.

Detta gäng präglades ganska tydligt, utan egentligt större djup, av en aktiv rasism och en stark aversion mot invandrare och homosexuella. Man festade mycket, man hängde mycket och kom gång på gång i konflikt med andra unga, inte minst invandrare. Man lyssnade aktivt på vit maktmusik. Flera i gänget rakade sina huvuden, tatuerade sig och omgav sig på andra vis med symboler för vit makt-rörelsen (bomberjacka, boots, naziflaggor med mera).

Man skulle kunna säga att Sara var med som en sorts ”hang around” en bit från denna grupps ideologiska kärna. Det viktiga för henne var att ha en tillhörighet – en grupp där hon var accepterad. De vuxna i det lilla samhället hade ingen koll på vad som hände. Men lärarna på skolan hade en ganska bra bild av vilka konstellationer som fanns och vilken ideologi som dessa grupper stod för.

Sara fick frågan om hon ville delta i Kungälvsmodellen och åka med på studieresan till Polen och andra världskrigets förintelseläger. Detta säger hon idag blev början till en vändning för henne. Hon gick på alla de möten och träffar i skolan som krävdes och var med och förberedde sig för resan.

Hon säger att den lärare som ledde processen har en fantastisk förmåga att fånga elevernas intresse. Han berättar med inlevelse så det blir intressant. Under träffarna före resan fick man arbeta med musik och bilder kring olika värderingsfrågor som berör tolerans och extremism. Detta väckte många funderingar hos Sara.

Resan till Polen, som varade en vecka, blev en vändpunkt. Det var en lång resa med långa dagar och dålig mat. Men det hände mycket på min insida, säger Sara.

Hon öppnade sig, blev sårbar och fick

förlita sig på de vuxna som var med. Lärarna var inte de vanliga, vilket gjorde det lättare att öppna sig och prata. Allt på resan påverkade. Att vara där och ta del av de hemskheter som ägt rum och följa i dessa människors fotspar var en stark upplevelse. "Det känns när man är där", säger Sara. "Vad jag fick med mig efter resan var att det blev väldigt påtagligt vad som hänt, en förståelse och ökad medkänsla för andra."

Hon säger att hon fick en tillit till vuxna som hon tidigare aldrig haft. Det hade inte varit samma sak om hela kompisgänget åkt med. Då hade de hållit ihop och det hade inte blivit samma effekt.

När Sara kom hem efter resan gick hon tillbaka till gänget, det var ju hennes kompisar. Skillnaden när hon kom hem var att hon hade kontakt även med andra elever, som hon var med och berättade om resan för. Resan vidgade dramatiskt hennes sociala arena och hon är idag tacksam för att

hon fick göra den. Det var en häftig upplevelse och det öppnade upp hennes känsla för andra människor och andra livsstilar. Hon blev mer öppen, mer intresserad av historia. "Det var något som startade på den resan", säger hon.

Året efter resan började det gamla gänget splittras. Resan blev en vändpunkt för Sara och den lärare som ledde processen har varit en viktig person i hennes liv. Idag använder hon sina erfarenheter på ett konstruktivt sätt.

Idag har hon en bättre relation med både sin mamma och pappa. Hon träffar sin pappa regelbundet tillsammans med sina barn, han dricker inte längre. Sara har lyckats vända resan in i såväl en ideologisk vit makt-miljö som en begynnande asocial och delvis kriminell livsstil till något nytt och bättre. Polenresan utgör enligt henne själv den viktigaste vändpunkten i denna process.

3.3.2 Sony, 25 år. Straffad för brott under sin vit makt-tid

Vi träffar Sony under en permission från det fängelsestraff han avtjänar för miss-handel, våld mot tjänsteman och upplopp. Han gör ett artigt och välvärdat intryck. Han är lättsam och enkel att samtala med samtidigt som han verkar öppen och ärlig. Kanske något blyg, i all synnerhet då vi börjar ställa mer ingående frågor om hans tid i vit makt-rörelsen.

Han är uppväxt i en kärnfamilj i en medelstor stad i södra Sverige med två helsyskon och ett halvsyskon från pappans tidigare äktenskap. Han beskriver det som ett typiskt arbetarhem. Pappa jobbade. Mamma växlade mellan att vara hemmafru och deltidsarbetare. Det var mycket bråk i familjen då han växte upp, mellan syskonen men framförallt mellan föräldrarna. Detta i all synnerhet under helgerna då alkohol i stor omfattning fanns med i bilden. Mamman blev sjukpensionär under Sonys uppväxt till följd av ryggbesvär och "klenas nerver". Pappan var period-

vis arbetslös. Under dessa perioder tilltog både pappans drickande och bråken/våldet i familjen. Man kan inte precis säga att uppväxten präglades av omsorg och ömhet. Idag har Sony god kontakt med en av bröderna som ofta besöker honom i fängelset. Han har tämligen liten kontakt med sina föräldrar.

Han gick som liten på lekis där han uppfattades som en livlig och lite busig pojke. Han pallade äpplen och gjorde en del pojkestreck, precis som andra barn. Vid skolstarten kom han snart att tycka att skolan var riktigt tråkig. Särskilt matte, där han snabbt kom efter de andra i klassen. Han kände sig en aning dum. Vid denna tid upptäckte han eldandets fascination och eldade mycket med en kompis. Under mellanstadietiden klottrade han mycket och pangade flitigt rutor på skolan (det han idag uppfattar som en primitiv hämnd mot en tråkig skola där han aldrig trivdes). Han gjorde småin-

brott i källarförråd och cykelförråd under mellanstadietiden.

Då han gick i femte klass drogs han till ett gäng bestående av något äldre killar som drog runt i bostadsområdet och gjorde småhyss. I detta sammanhang blev han tagen av polisen för första gången och det gjordes en anmälan till socialtjänsten som öppnade ett ärende kring Sony. Det gjorde honom spak och han slutade panga rutor under en period.

Han fortsatte dock med klotter och skadegörelse i busskurer, i trappuppgångar med mera. I sjätte klass började han ganska systematiskt snatta i stadens butiker. Han misskötte skolan som han uppfattade som tråkig och skolkade ganska regelbundet. När han var i skolan var han en riktigt stökig elev som ofta blev utslängd från klassrummet. Trots detta var det ingen som larmade. Mamman kände att hon höll på att tappa greppet kring Sony och sökte hjälp hos socialtjänsten, men fick ingen respons.

I sjunde klass slogs han regelbundet med andra i skolan. Ibland fick han stryk, men oftast vann han. Detta ledde till att han hade svårt att hitta kompisar i klassen. De flesta tyckte att han var för stökig. Det fanns på hans skola ett gäng lite äldre killar som var skinnskallar och som regelbundet slogs med invandrare. Han såg upp till dem och ville vara med. Då han började i åttonde klass var han med i två olika kompisgäng. Det ena gänget rökte hasch och misskötte skolan. Det andra gänget var de våldsutövande skinnskallarna, som i detta läge introducerade honom till vit makt-musik och vikingarock. Han tänkte på detta och lyssnade ofta på Ultima Thule.

Han började mera regelbundet slåss med invandrargäng, blev kallad rasist av dessa och valde därefter att bli det. Han ville provocera. Han blev nu allt mer arg och utvecklade sina rasistiska tankar. Vid 15 års ålder hade han hela utstyrseln: tatueringar, bomberjacka och kängor.

I högstadiet var skolgången spora-

disk. Mycket öl och hasch. Han gjorde sig skyldig till ett antal småbrott: snatterier, inbrott, olaga hot med mera. Först då vaknade skolan upp och gjorde en anmälan till socialtjänsten. Men inget hände under lång tid. Så småningom började han på ett litet skoldaghem med åtta elever och fem lärare. Han läste upp betygen i svenska och engelska men fick IG i matte.

Han kom in på IV-programmet och hamnade i en klass med fyra till fem svenskar och resten invandrare. Han hamnade i ett flertal slagsmål. Några av dem ledde till polisingripanden.

Han ingick vid den här tidpunkten i ett gäng med en fast kärna på fyra till fem personer med tydlig vit makt-framtoning. Man hade fester, man drack mycket och man sökte då och då upp invandrare som man överföll och misshandlade. Vid flera tillfällen blev Sony överfallen och misshandlad av invandrargäng. Två gånger så illa att han hamnade på akuten.

Han slutade skolan. Fick ströjobb. Blev arbetslös. Hans invandrarhat blev allt starkare. Han fick under perioder jobb som dörrvakt på mindre seriösa krogar. Det ledde vid ett flertal tillfällen till konfrontationer med invandrare som han inte släppte in.

Han fick kontakt med och blev rekryterad till Svenska motståndsrörelsen. Där tyckte han sig ha hittat den gemenskap han länge sökt. Han gick på möten. Han blev aktivist. Han fick bära fana på demonstrationer. Han deltog regelbundet i konfrontationer med politiska grupperingar på vänsterkanten (typ AFA). Det blev mycket våld. Han misshandlade och misshandlades. Hans drickande tilltog. Våldet blev som en drog och idag kan han beskriva hur han under denna period byggde upp sitt våldskapital och skapade sig ett rykte som "galen och farlig".

Som en följd av detta blev han vid upprepade tillfällen tagen av polisen. Två gånger blev han dömd för våld, misshandel, grov misshandel, olaga hot och över-

grepp i rättssak. Han fick ett kortare och ett längre fängelsestraff.

Tillsammans med kamrater från vit makt-rörelsen sökte han nu nya inkomstkällor, eftersom de flesta behövde pengar och endast undantagsvis fick pengar från socialtjänst eller försäkringskassa. Det kom att handla om rån. Inledningsvis ett antal personrån, då man kom över allt från dyra jackor och mobiltelefoner till kontanter. Men snart gick man över till mindre butiksrån samt inbrott.

Under denna tid bar Sony ofta vapen. Han kände sig ständigt hotad av invandrar gäng. Vid ett tillfälle var han och en kompis på väg hem från krogen. De träffade på ett invandrar gäng som misshand-

lade kompiserna med knogjärn. Det uppstod en desperat situation. Både Sony och hans kompis var berusade. De fick en blackout, såg rött och tappade helt kontrollen över situationen. Vapen kom fram, en person försökte fly. Sony sköt men missade. Det blev polisingripande och så småningom ledde detta till att Sony dömdes till ett längre fängelsestraff för mordförsök.

Vid intervju tillfället har han börjat ompröva sin tid i vit makt-rörelsen och är nu besluten att (med stöd från en avhopparorganisation) påbörja ett nytt liv. Han är inte bitter över sitt straff utan säger att det har gett honom utrymme att tänka över sin situation och vad han vill framöver med sitt liv.

3.3.3 Kalle, 34 år. Avhoppad vit makt-anhängare

Kalle har en helt annan bakgrund än Sony. Vi träffar honom i trädgården till den villa han idag bor i tillsammans med hustru och två barn. Han kommer från vad man skulle kunna kalla en medelklass-överklassmiljö i en medelstor stad i västra Sverige. Familjen hade det gott ställt rent materiellt under Kalles första år. Pappan är högre tjänsteman och har också flera politiska förtroendeuppdrag. Mamman är hemmafru. Kalle har tre helsyskon och två halvsyskon i pappans nya familj. I efterhand har Kalle kunnat se att klimatet i familjen alltid var spänt och en aning kallt och nästan fientligt. Ömhetsbetygelserna var få liksom kramarna. Kontakten både mellan föräldrarna liksom mellan föräldrarna och barnen i familjen var ganska sval. Inte minst gällde det i förhållandet mellan barnen och pappan.

De första åren i skolan fungerade bra, trots att Kalle var en orolig själ med mycket "spring i benen". Det var en liten skola med få elever och det fanns utrymme för att vara lite annorlunda utan att detta ställde till några problem. Vid övergången till högstadiet flyttade Kalle till en större skola i den närliggande staden. Samtidigt med

detta skilde sig föräldrarna, vilket utlöste stor dramatik i Kalles liv. Ett av syskonen flyttade med pappan, som visade sig ha haft ett förhållande under flera års tid med en kvinna från Latinamerika. Kalle och hans storebror stannade kvar med mamman som drabbats av en akut psykos.

Livet i den splittrade familjen blev mycket svårt för Kalle. Mamman var sjuk och gjorde flera självmordsförsök. Pappan som är auktoritär och aggressiv hade liten förståelse för den svaghet detta innebär och visade en tydlig aversion mot svaga människor som inte "tar sitt ansvar". Kalle och hans bror fick bli föräldrar till sin mamma.

Det blev riktigt besvärligt för Kalle i hans nya skola. "Spring i benen"-tendenserna blev allt starkare. Han skolkade och kom i bråk med klasskamrater. I den nya klassen fanns ett flertal invandrarbarn, varav många från Latinamerika. Bråken blev särskilt omfattande med just dessa barn. Det blev besök hos rektor, elevvärdskonferenser och till slut anmälan till socialtjänsten som öppnade en utredning om familjen.

Under sommarlovet mellan sjunde och åttonde klass träffade Kalle en lite äldre

pojke från storstaden som var nazist och som hade sommarhus i trakten. Detta blev en vändpunkt i Kalles liv. Killen var tuff och kände ett antal andra killar som var ett par år äldre. För Kalle kändes det som att han hittat hem. Han hittade en tillhörighet, en acceptans för den han var och ett utlopp för den energi och aggressivitet han byggt upp.

Han började rymma till den större staden. Han rakade huvudet och skaffade vit makt-rörelsens alla attribut – bomberjacka, kängor och tatueringar. Via det nya gänget drogs han snabbt in i en härva av våld och kriminalitet. Man talade mycket om väpnad kamp och attackerade och överföll med stor regelbundenhet invandrare och homosexuella.

Redan vid 16 års ålder har Kalle en tämligen omfattande kriminalitet bakom sig. Gänget gör inbrott, stjal och säljer vapen. Snart blev det uppenbart att polisen spanade på dem, vilket utmynnade i ett större polispådrag då stora delar av gänget greps. Påföljderna blev kännbara. För Kalles del sluten ungdomsvård under en längre period. Under denna period växte sig hans hat mot samhället i allmänhet och invandrare i synnerhet allt starkare.

Då han blev fri återvände han till gäng-et och den systematiska brottsutövningen fortsatte, men i något mer lågmälda for-

mer. Man planerade och genomförde ett antal rån både mot enskilda personer och mot butiker. Detta ledde till att gänget på nytt blev taget av polisen och rättegång följde. Åtalen handlade om vapenbrott, olaga hot, övergrepp i rättssak, misshandel, grov misshandel, stöld etcetera.

Det blev en chock för Kalle att gänget, som han upplevt ett starkt brödraskap i, visade sig svika honom rejält under rättegången, vilken ledde till ett kännbart straff eftersom han nu passerat 18-årsgränsen. Detta blev början till en vändning för honom. Ytterligare ett ankare i hans tillvaro var en socialsekreterare som trots alla motgångar i arbetet med honom i fem års tid funnits kvar och trott på honom. Hon besökte honom flera gånger under tiden han avtjänade sitt straff och förmedlade kontakt med en avhopparrörelse.

Under strafftiden började han plugga på allvar. Han visade sig ha riktigt god studieförmåga och klarade med stor framgång av att läsa in hela gymnasiekursen före muck. Han fick hjälp med kontakter och praktikplats på ett dataföretag, vilket så småningom ledde till en fast anställning. Han träffade via nätdejting en kvinna som han så småningom flyttade ihop med. I dag bor han med henne och deras två barn i en villa i den lite större staden. Han har brutit med alla kontakter i sin gamla miljö.

4 VIT MAKT-RÖRELSEN UR ETT SOCIOEKONOMISKT PERSPEKTIV

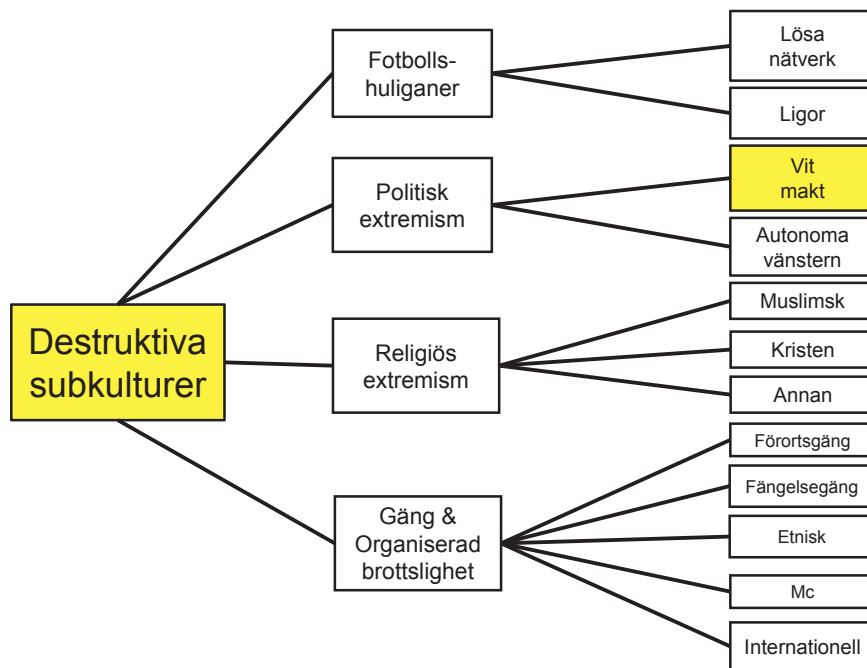
4.1 Vad talar vi om?

*”Vit makt är en internationell högerextremistisk rörelse, närstående nynazism. Vit makt-rörelsen är svenska säkerhetspolisens benämning på ett antal organisationer, individer och lösare nätverk med högerextrema åsikter som är beredda att ta till våld för att uppnå sina politiska mål. Begreppet används, med liknande innebörd, även av andra myndigheter och aktörer. I vit makt-rörelsen finns ett utbrett hat mot samhällets maktstrukturer, som exempelvis folkvalda politiker, myndigheter, massmedia och multinationella företag. Vit makt-rörelsen ingår som en del av den nationella rörelsen, en rörelse med samma ideologi men där våld och andra illegala handlingar inte nödvändigtvis är en del av arbetsmetoderna.”*⁶

Det finns i vårt samhälle, som i de flesta andra, ett stort antal kulturella mönster. En del av dem är så unika och särskiljande att man kan tala om en subkultur. Det finns etniska, religiösa, yrkesmässiga, intresse-mässiga och geografiska subkulturer. De flesta av dem är godartade och handlar om

identitet och tillhörighet. Vissa av dem är dock destruktiva i förhållande till de mål och värderingar som råder i det omkringliggande samhället. I figuren nedan ger vi exempel på ett antal sådana destruktiva subkulturer.

⁶ http://sv.wikipedia.org/wiki/Vit_makt.

I denna studie intresserar vi oss för vad som händer med unga som hamnar i vit makt-miljön. Vår utgångspunkt är alltså vad man skulle kunna kalla gängstrukturer och organiserade rörelser som har sina utgångspunkter i vit makt-tänkande. Med detta menar vi här att:

- det finns någon form av **social struktur** med roll- och arbetsfördelning och i regel någon form av hierarkisk ledningsstruktur.
- en sammanhållande länk är någon form av **gemensam ideologi** kopplad till "vit makt-tänkande".
- en **gemensam identitet** urskiljer och särskiljer dem i gänget från omvärlden – en sorts förutsättning för ett vi- och domtänkande.
- det finns ett **kollektivt (ofta starkt), negativt socialt kapital** som innehåller inslag av riskbeteende och destruktiva handlingsmönster.

4.2 Vit makt och kriminalitet

*"Vit makt-våld ett lika stort hot som islamisk extremism"*⁷

Det har gjorts många olika kartläggningar av vit makt-rörelsen och andra extremist-rörelser. Anna-Lena Lodenius⁸ har i sin bok *Gatans Parlament* skildrat de politiska

våldsutövande organisationerna på vänster- och högerkanten i samhället. Stiftelsen Expo kartlägger årligen den svenska vit makt-rörelsen i en årsbok där man främst

⁷ DN-debatt 10 februari 2012, Birgitta Ohlsson, demokratiminister, Robert Örell, Fryshuset.

⁸ Lodenius, *Gatans Parlament*, Ordfront, 2006.

kartlägger vilka organisationer som är verksamma samt vilka aktiviteter de utövar⁹. Man konstaterar till exempel i den senaste årsboken att under 2011 var 25 vit makt-organisationer aktiva och genomförde 1 466 olika aktiviteter under detta år.

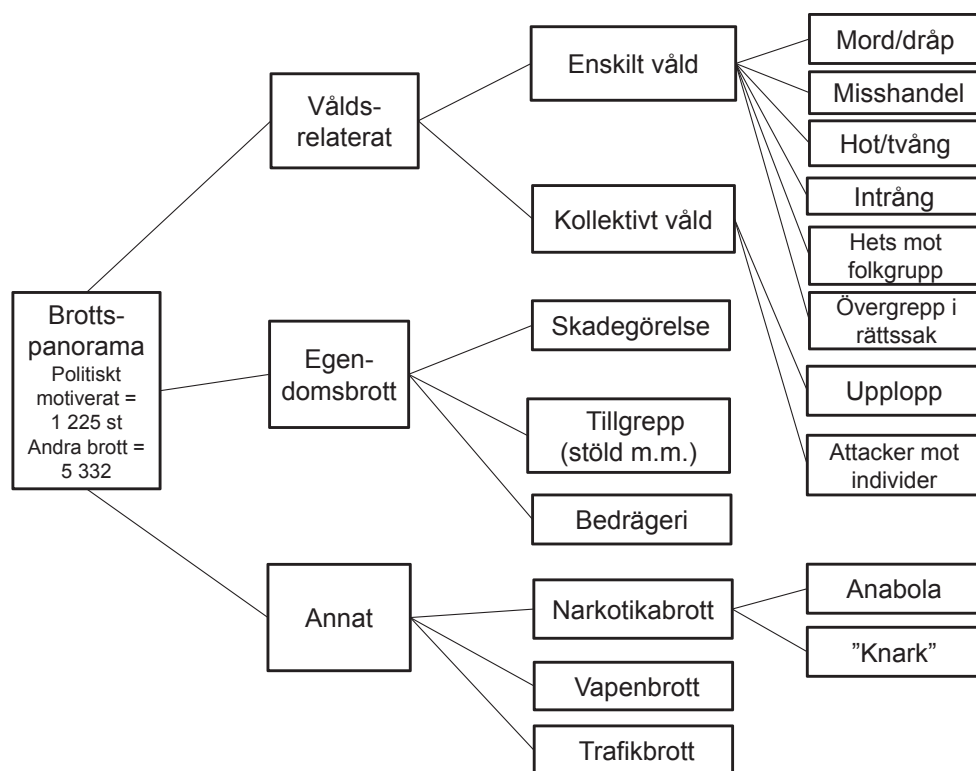
Vad vi här främst är intresserade av är alla de aktiviteter som utövas inom denna rörelse och leder till olika former av samhällskostnader. Då blir de aktiviteter som utövas i den hel- eller halvkriminella världen särskilt intressanta.

BRÅ och säkerhetspolisen har kartlagt detta i en rapport för tioårsperioden 1999–2008.¹⁰ I figuren nedan har vi försökt sammanfatta det brottspanorama som man kan koppla till vit makt-rörelsen i form av misstankar om brott. Det bör observeras att denna kartläggning är fokuserad på det som dyker upp på SÄPOs "radar". Natur-

ligtvis finns det ett mörkertal kring detta som det är svårt att uppskatta.

Vi ser då att man misstänks för i genomsnitt cirka 6 500 olika brott under en tioårsperiod. Dessa brott är fördelade på 845 personer som vid sin brottsdebut var cirka 20 år gamla. Merparten av brotten (cirka 80 procent eller drygt 5 300) är icke politiskt motiverade brott, vilket indikerar något vi mött i tidigare studier; livet i vit makt-miljön tenderar att vara en inkörsport till en asocial och/eller kriminell livsstil. Endast 5 procent av de politiskt motiverade brotten begås av kvinnor.

Om man tittar på brottens fördelning på individer ser man att den genomsnittliga vit makt-personen under perioden begår 1,5 politiskt motiverade brott och 6,6 icke politiskt motiverade brott.

⁹ Stiftelsen Expo, Svensk Vit Makt, årsbok 2008, 2009, 2010.

¹⁰ BRÅ-rapport 2009:15, Våldsam politisk extremism.

Totalt är cirka 1 450 av dessa brott våldsbrott varav 14 mord eller dråp. Måltavlorna utgjordes av allt från skolor till meningsmotståndare och individer av utländsk härkomst. Fyra av morden/dråpen riktades mot meningsmotståndare, två mot okända och åtta mot andra personer. De vanligaste måltavlorna för misshandel var meningsmotståndare, personer av utländsk härkomst och HBT-personer. Den vanligaste måltavlorna för olaga intrång var skolor och de vanligaste måltavlorna för olaga hot, tvång och ofredande var personer av utländsk härkomst.

Bland de icke politiskt motiverade brotten hittar vi 600 fall av vapenbrott och 280 fall av narkotikabrott. Hets mot folkgrupp sker i mer än 400 fall. Vi återfinner mer än 200 fall av våldsamt upplopp eller 20 per år under mätperioden.

Men även mer konventionella brott som tillgrepp, skadegörelse, bedrägerier och förskingring utgör en viktig del av brottspanoramam, vilket i viss mån bekräftar den generellt kriminella livsstilen. Totalt uppgår dessa

till cirka 1 300 fall under tioårsperioden.

Väldet i olika former utgör alltså en betydande del av vit makt-rörelsens brottspanorama. SÄPO¹¹ delar in våldsutövning i tre olika kategorier:

- **stora motdemonstrationer.** Den ena miljön genomför en motaktion mot den andra miljöns demonstration. Det kan vara flera hundra deltagare på varje sida vid denna typ av konfrontation.
- **mindre sammandrabbningar.** Spontana eller planerade konfrontationer mellan individer från vit makt-miljön och den autonoma miljön. Det förekommer att mindre grupper bestämmer tid och plats för att göra upp.
- **riktade attacker mot individer.** Mindre grupper eller enskilda kartlägger och trakasserar enskilda meningsmotståndare. Det kan röra sig om till exempel skadegörelse på bostaden eller bilen, hot eller annan skadegörelse.

Man säger vidare:

Extremistbråken är ofta koncentrerade till vissa orter i landet och liknar ibland personliga vendettor. Samtidigt utspelar sig rivaliteten mellan miljöerna på ett nationellt plan. Ett bråk i Stockholm kan mycket väl vara en hämndaktion för en händelse i någon annan del av landet.

SÄPO beskriver här främst det kollektiva våldet och våldet direkt kopplat till vit makt-ideologin. I BRÅ:s rapport beskriver man också den politiska extremismen uti-

från ett våldsperspektiv och utifrån de förutsättningar som finns inom vit makt att utöva våld. Där säger man bland annat:¹²

”Många brottsaktiva aktivister inom vit makt-miljön har praktiska färdigheter i och erfarenhet av att använda våld. Ett antal aktivister har också erfarenhet av dödligt våld. Inom vit makt-miljön finns dessutom personer som har vapenutbildning, exempelvis är jägarexamen förhållandevis vanligt. En del har militär utbildning genom värnplikt, men tillgången på personer med avancerad militär utbildning är mycket begränsad. Inom vit makt-miljön finns relativt stor tillgång till både legala

¹¹ www.sapo.se

¹² BRÅ-rapport 2009:15, Våldsam politisk extremism, sid 13.

och illegala skjutvapen. Ett mindre antal vit makt-anhängare förfogar också över automatvapen och sprängmedel. Många brottsaktiva aktivister inom den autonoma miljön har använt våld. Ett antal aktivister har också erfarenhet av att utöva grovt våld och tillverka olika typer av bomber och tändanordningar.”

Det organiserade våldet utgör alltså en stor del av de negativa samhällseffekter som uppstår som en direkt eller indirekt följd av vit makt-rörelsen. Samtidigt bör sägas att eftersom vägen in i denna miljö, som vi tidigare påpekat, ibland kan vara lite slump-

artad och inte alltid ideologiskt betingad, så ligger det nära till hands med en ”karriärsväxling” för personer i vit makt-rörelsen. Ungefär så här uttryckte sig en före detta vit makt-anhängare vi intervjuade:

”Det var närmast en slump att jag hamnade i vit makt-miljön. Jag sökte nästan där jag kunde bli accepterad – ett sammanhang. Jag var arg, jag var ung. Ständigt frustrerad. Och i vit makt kunde jag få utlopp för denna ilska. Det fanns alltid en blatte eller bög att ta ut sin vrede över. Ganska snart såg jag att bikersgängen gav mig ännu större möjlighet att utöva våld och tjäna pengar. Det var där jag hamnade.”

Med andra ord är det inte särskilt förvånande att den icke-politiskt motiverade kriminaliteten dominerar i vit makt-mil-

jön. Gränserna mot andra former av destruktiva subkulturer är långt ifrån tydliga. En central gemensam nämnare är våldet.

4.3 Effektdimensioner

”I skolan var Johan Egonsson retad, mobbad och utanför. I tonåren fick han kontakt med den högerextremistiska rörelsen och hamnade i en värld präglad av grovt våld och kriminalitet. När han fyllde femton år hade han redan misshandlat en man svårt – bara för att mannen hade ’fel’ hudfärg, var svart. Vartefter drogs Johan alltmer in i en värld där grovt våld var det som gällde.”¹³

Livet i destruktiva subkulturer såsom vit makt-rörelsen är ett hårt liv. Det utgörs av en ständig kamp både mot samhället i stort och ideologiska motståndare i synnerhet. Och man får inte glömma det interna våldet som i dessa rörelser är ganska betydande. Både i form av interna uppgörelser och maktkamper, men också som spontan våldsutövning, ofta i berusat tillstånd. Man växlar ständigt mellan förövarrollen som misshandlar, konfronterar eller utövar ska-

degörelse, och offerrollen, där man drabbas av likartade händelser. Våldet och det uppbyggda våldskapitalet ingår som naturliga komponenter i livet.

Det är många som blir utsatta: offer, förövare som drabbas av olika rättsliga påföljder, familjer och anhöriga, vittnen och samhället i stort. Vi kommer här i första hand att fokusera på de mer direkta effekterna för offer och förövare.

De socioekonomiska effekterna, som vi

¹³ DN, 30 maj 2012.

försökt illustrera i figuren nedan, består av tre olika huvuddelar:

- de **produktionsförluster** som uppstår till följd av att människor som helt eller delvis skulle kunna arbeta inte tas i anspråk och att deras bidrag till folkhushållet, deras BNP-bidrag, uteblir. Denna kostnad brukar beräknas som den lönekostnad en arbetsgivare är beredd att betala för att anställa den person det gäller

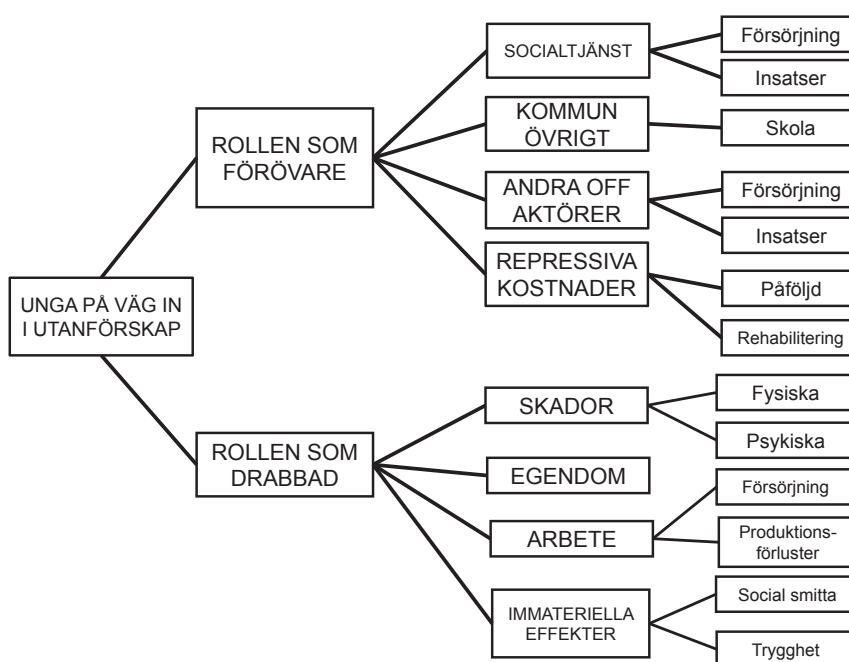
I våra kalkyler använder vi, utifrån en försiktighetsprincip, regelmässigt en mycket låg lönekostnad – för unga ofta en månadslön kring 17000 kr – som utgångspunkt för kalkylen. Till detta kommer arbetsgivarens så kallade lönekostnadspåslag som tillsammans med lönen utgör den totala lönekostnaden. I tabeller och diagram kallas denna post **produktionsvärden**.

- de **olika välfärdsinsatser** i form av prevention, vård eller rehabilitering som riktas mot den person det gäller. Det kan vara allt från läs- och skrivstöd för dyslektiker i skolan till avgiftning och missbruksvård för unga

missbrukare. Dessa insatser kan vara av såväl vårdande och rehabiliterande natur (sjukvård) som av repressiv natur (fängelsestraff). Till denna grupp hänför vi också den förstörelse och skadegörelse som kan uppstå.

- den tredje gruppen av kostnader är de som uppstår för att försörja marginaliserade människor. Det kan handla om allt från aktivitetserättning och a-kassa till sjukersättning.

Dessa kostnader brukar kallas **finansiella kostnader eller transfereeringar** och anses normalt sett inte höra hemma i en samhällsekonomisk kalkyl, eftersom de inte utgör en reell kostnad utan endast just en transferering. Men verkligheten pekar på att den som säger att de stora kostnaderna för våra sjukförsäkringssystem eller kostnaderna för ekonomiskt bistånd inte är en kostnad att räkna med kommer att få ett pedagogiskt argumentationsproblem gentemot de personer som har ansvar för och förvaltar dessa resurser. Därför väljer vi ofta att även redovisa dessa kostnader för marginalisering, men särskiljer dem från övriga kostnader.

Om man studerar figuren ovan ur ett annat perspektiv skulle man kunna dela in effekterna i sådana som drabbar personer och sådana som drabbar föremål och materia.

Det som är specifikt med vit makt-rörelsen och dess effekter är att de i så hög grad drabbar personer i form av våld. I den ovan angivna BRÅ-rapporten säger man så här:¹⁴

”Det finns stora skillnader när det gäller måltavlorna för det politiskt motiverade våldet. I en stor del av de fall där en individ inom vit makt-miljön varit misstänkt har offren varit enskilda individer av utländsk härkomst eller HBT-personer. Det finns också en stor skillnad när det gäller vilka sammanhang som de politiskt motiverade våldsbrotten begås i. Inom vit makt-miljön begås dessa ofta spontant, inte sällan på kvällstid och när gärningspersonen är under inflytande av alkohol.”

Väldet och våldskapitalet utgör alltså ett centralt inslag i de socioekonomiska effek-

terna av vit makt-rörelsen.

4.4 Våldets olika ansikten

”Det handlar inte om ungdomsvåld! Det som hände i Kortedala och Malmö är inte ett uttryck för ungdomars våld. Om vi istället talar om ’vissa unga mäns våld’ har vi både en bättre beskrivning av våldsverkarna och en ökad förståelse av orsakerna till våldet. När dessa personer uppfattar att något tagits ifrån dem – makt som de tyckt har varit självklart att de haft så försöker de ta tillbaka den. Detta kan förstås göras på en mängd olika sätt. Fysiskt våld är ett mycket tydligt sätt – och tyvärr inte ovanligt.”¹⁵

4.4.1 Våldets anatomi

Väldet och dess effekter har fått ett stort utrymme i samhällsdebatten. Många gånger talar man om våldet som om det vore ett homogent fenomen. Så är det naturligtvis inte. Ett gatuslagsmål mellan två politiska extremiströrelser och en berusad man som misshandlar hustru och barn är helt väsensskilda fenomen vad gäller motiv, offer, förövare och konsekvenser. I några av de världar vi tittar på i samband med denna studie ses våldet som en icke-materiell kapitaltillgång som kan omsättas i pengar. Man använder sig i detta sammanhang ofta av begreppet våldskapital. I andra värld-

dar är våldet snarare en akt av desperation och förtvivlan.

Väldet kan utövas mot enskilda individer eller grupper av individer. I den senare kategorin finner vi allt från vit makt-rörelsens systematiska överfall på unga invandrarmän till överfall på homosexuella, till exempel under Pridefestivalen i Stockholm.

Väldet kan vara planerat som en del av en strategi men en stor del utgörs av det vi här kallar det affektiva våldet, det vill säga det våld som kan beskrivas som en kanal för frustration eller för att få utlopp för uppkommen vanmakt. Mycket ofta

¹⁴ BRÅ-rapport 2009:15, Våldsamt politisk extremism.

¹⁵ www.svt.se/debatt, 8 april 2012.

har alkohol eller andra droger (till exempel anabola steroider) en central roll vid denna typ av våld. Det planerade och organiserade våldet kan handla om allt från terrorattentat eller överfall på meningsmotståndare till rena kravaller som de så kallade Göteborgskravallerna.

Våldets grovhet kan variera från hot och psykiskt våld via rena handgripligheter till grov misshandel, i värsta fall till att offret avlider. Det har förekommit både planerade mord som på den facklige förtroendemannen Björn Söderberg och dråp

som en följd av sammanstötningar mellan fotbollshuliganer.

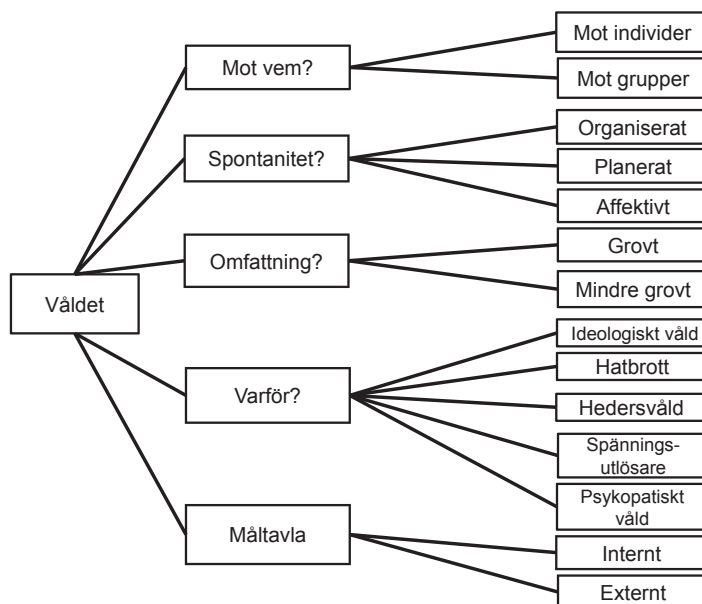
Våldet kan ha en funktion som spänningsutlösare men det kan också vara ett beräknat mer psykopatiskt baserat våld. Våldet kan vara av hatbrottsnatur som mot den homosexuelle ishockeyspelaren Peter Karlsson. Vi hittar här även olika former av ideologiskt våld. Men även inom vit makt rörelsen förekommer inslag av hedersvåld, sannolikt inspirerat av den speciella kvinnosyn som råder inom rörelsen, nedan illustrerad i detta citat:

”Männen måste kämpa. De måste organisera sig och underställa sig disciplinen i en organisation där de kan göra mest nytta. Männen måste även bilda sunda stabila familjer. Kvinnorna måste föda barn och ta hand om hemmet. De måste även se till att männen får tid över för kampen. Varje nationellt medveten kvinna måste föda minst tre barn, helst flera.”¹⁶

Våldet är både internt och externt. Det externa våldet riktar sig mot meningsmotståndare. Det interna våldet kan handla om inre uppgörelser, bestraffningar eller rent spontant våld till följd av personkonflikter.

Det inre våldet i denna typ av rörelser är ganska frekvent och uppfattas ibland som ett tämligen normalt inslag i livet.

De olika aspekterna av våldet sammanfattas i figuren nedan.

¹⁶ Svenska motståndsrörelsens ledare, Klas Lund, 14 mars 2006.

4.4.2 Den förvrängda normaliteten och den sänkta skuld- och skamtröskeln

”Och så fick jag en kniv i magen – Vad sa du? – Jo, jag fick en kniv i magen, men det är normalt. – Pontus, en kniv i magen är inte normalt. – Jo, i min bransch är det det.”¹⁷

I alla mänskliga sammanhang förekommer normalitetsbegreppet i en eller annan form. Det kan tolkas som att det handlar om hur man är eller borde vara, eller det kan tolkas som att det är så de flesta är eller anser att det ska vara. Statistiskt härleds begreppet från den så kallade normalfördelningskurvan som illustrerar hur frekvensen av ett beteende, en attityd eller något annat är fördelat i en population. De flesta observationerna koncentreras kring ett medelvärde och sedan avtar det hela utåt kanterna i fördelningen.

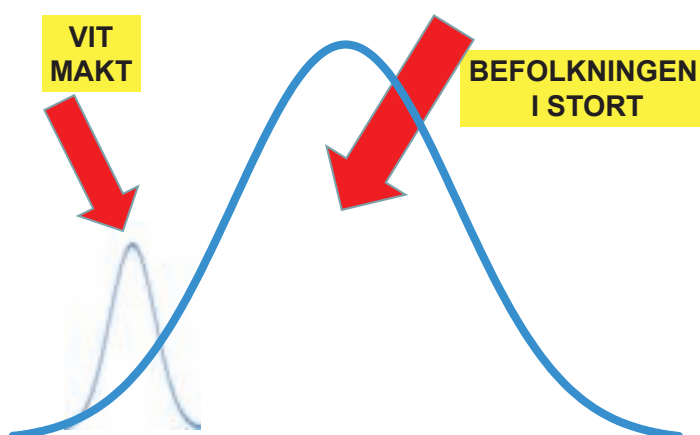
Det intressanta är att vad som är normalt mänskligt beteende, förändras över tid och mellan olika sociala sammanhang. Det som i ett sammanhang anses vara normalt kan i andra sammanhang uppfattas som apart och udda. Allt beror på vem/vad vi jämför med. Vad som uppfattas som normal kvinnlig klädsel skiljer sig starkt mellan Saudiarabien och

Miami Beach, för att ta ett drastiskt exempel.

I de utsatta stadsdelar som vi under något är följt i åtta olika kommuner fanns det helt olika uppfattningar om vad som var normalt kring skolresultat, bidragsberoende, arbetslöshet, klotter och så vidare jämfört med i övriga delar av de berörda kommunerna. Man hade skapat ett annorlunda normalitetsbegrepp.

Inom vit makt-rörelsen (liksom många andra destruktiva subkulturer) har man också skapat egna uppfattningar om vad som är normalt. Det gäller inte minst förhållandet till våld, som uppfattas som ett relativt normalt inslag i vardagen. Man slåss internt, man använder våld för upprätthålla den inre disciplinen, man använder våld för att slå ner motståndare, man använder våld i konfrontationer med polisen och så vidare.

NORMALITETENS ROLL

¹⁷ Sagt av en före detta missbrukare under intervju kring missbrukets kostnader.

Till följd av denna normförskjutning kring våld upphävs kollektivt de normala spärrar som råder för oss andra kring våldsutövning. Spelregeln, "det finns saker man inte gör", är delvis upphävd. Då vi bryter mot denna regel uppstår två sorters sanktioner. De yttre handlar om avståndstagande och fördömande av handlingarna. De inre handlar om skuld och skam.

Man skulle kunna tala om att i den typ av miljöer som vit makt utgör sänks eller elimineras den inre skuld- och skamtröskeln kring våld, vilket gör att man varken känner ånger eller skäms över det man

gjort. Man är snarare stolt. Samtidigt belönas detta beteende, man röner uppskattning och respekt för det personliga våldskapital man byggt upp.

Den gängse normaliteten upphävs och vi får en helt ny normalitet. Man är stolt över att ha "knackat bögen" eller överfallit ett gäng småpojkar med invandrarbakgrund. Detta förändrar kollektivt spärrarna kring våld och gör våldet mera frekvent och kanske också mera allvarligt. Våldet legitimeras som en del av kampen och rörelsens syfte, samtidigt som förövarnas empatiska drag förtvinar.

4.4.3 Våldets kostnader

"Varje år skrivs runt 2 500 svenskar in på sjukhus för vad forskarna kallar för övergrepp av annan person. Enligt Sven Granath, forskare på Brottsförebyggande rådet, är runt hälften av dessa offer för så kallat gatuvåld."¹⁸

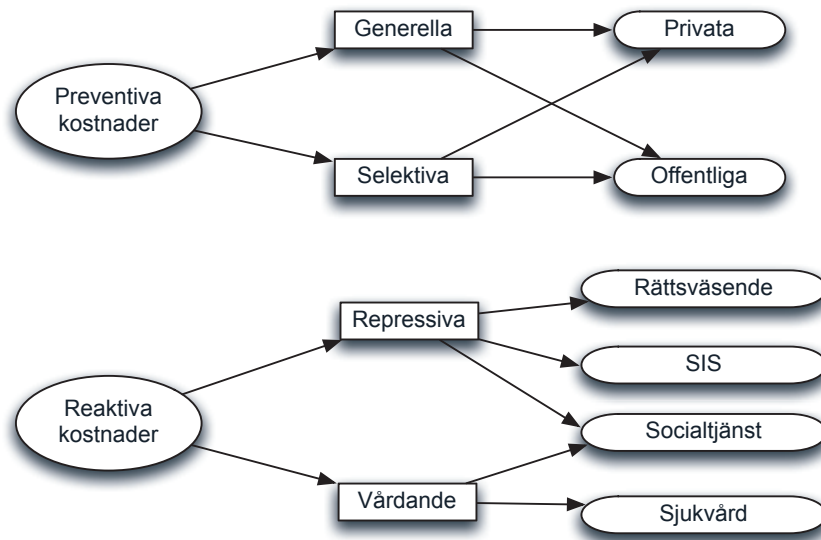
Denna studie handlar om de socioekonomiska effekterna av intoleranta strukturer och vit makt-rörelsen. Då blir våldets ekonomiska effekter centrala. I tidigare studier har vi fokuserat på de direkta effekterna av våld för offer, förövare, vittnen och anhöriga. Här anlägger vi ett avsevärt bredare perspektiv. Kostnaderna får då ett betydligt mer komplext mönster. Grovt kan man dela upp dem i direkta och indirekta kostnader. Låt oss börja med den första gruppen. Där hör den grupp av kostnader hemma som handlar om att med **preventiva insatser** förhindra våld. Dessa kostnader kan i sin tur delas upp i två delar.

Först har vi de **generella insatser** som görs för att förebygga våld, som antimobbningsprogram i skolan eller förekomsten av närpolis i ett bostadsområde. Sedan har vi de **selektivt förebyggande insatser** som riktar sig mot vissa målgrupper eller situationer. Polisövervakning av fotbollsmatcher eller insatser mot krogvåldet kan utgöra exempel på detta.

En del av kostnaderna för dessa preventiva insatser drabbar **den offentliga sektorns aktörer** som kommunens fältarbetare eller supporterpolisen. Andra delar av dessa kostnader drabbar **privata företag** som bostadsföretagens trygghetsvärdar eller krogarnas ordningsvakter.

¹⁸ www.svt.se, 13 oktober 2011.

Våldets direkta kostnader

De **reaktiva kostnaderna** för våldet består i grova drag av två olika delar: de **repressiva kostnaderna** och de **vårdande kostnaderna**. I den första gruppen repressiva kostnader hittar vi samhällets olika insatser för att omhänderta, begränsa och bestraffa dem som utövar våldet. I första hand kanske man tänker på polis och andra delar av **rättsväsendet**, men hit hör också **Statens Institutionsstyrelse (SIS)** och **socialtjänsten** som har en viss form av repressiva uppdrag kring yngre förövare.

De vårdande kostnaderna drabbar naturligtvis i första hand **sjukvården** och **socialtjänsten** som har att ta hand om våldets offer. Här avses somatisk och psykiatrisk vård liksom olika former av socialt stödjande insatser.

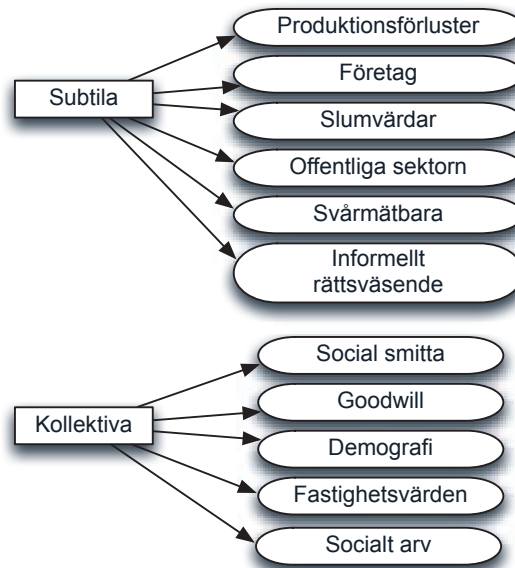
De **indirekta kostnaderna** utgör en komplex samling effekter som här är grovt uppdelade i två undergrupper – **subtila** och **kollektiva kostnader**. För företag i den privata sektorn kan det handla om affärsidkare som får sina butiker förstörda till följd av det kollektiva våldet vid en vit makt-demonstration eller bara minskad

försäljning på grund av våldsnivån i ett område. Dessa kostnader drabbar också **den offentliga sektorn** i form av kostnader för försörjning av dem som sjukskrivs till följd av våldet, eller kostnader för deras assistans till följd av de skador som de ådragit sig till följd av våldet.

Här har vi också alla de produktionsförluster som uppstår till följd av våldet. Dessa kan vara direkta – misshandlade människor kan inte arbeta. Men de kan också vara indirekta – människor som stannar hemma på grund av gatuvåldet kan inte arbeta eller konsumera på krogen som därmed inte kan anställa mer personal. I denna grupp av kostnader ligger alla de indirekta och **svårsmätbara kostnader** som har att göra med fenomen som rädsla och otrygghet. Här har vi också de kostnader som uppstår till följd av oseriösa hyresvärdar som inte förvaltar sitt bostadsbestånd och bidrar till att skapa våldsutsatta slumområdeseffekter.¹⁹ Vi har också de subtila kostnader som uppstår till följd av informella rättssystem.

¹⁹ För en illustration se, bilaga 3 till Boverkets rapport om socialt hållbar stadsutveckling där bland annat området Herrgården i Malmö beskrivs.

Våldets indirekta kostnader

De kollektiva kostnaderna handlar om sådana effekter som drabbar hela kollektivet i ett bostadsområde, stadsdel, stad eller kommun. I en stadsdel som har mycket våld sjunker värdet på det kollektiva varumärket – det blir en sorts goodwillförlust som kan omsättas i pengar. Tydligast kan detta ske genom att människor flyttar från området. I värsta fall flyttar ”rätt människor” ut och ”fel människor” in, så att det uppstår en negativ demografisk och social effekt genom att allt fler belastar samtidigt som allt färre bidrar till de kollektiva ekonomiska systemen. Detta i sin tur kan

leda till att negativ social smitta uppstår i ett sådant område, vilket leder till vandalisering, graffiti, klotter, förstörelse och så vidare. Allt detta kan i sin tur påverka fastighetsvärdena och drabba enskilda fastighetsägare.

Vi kommer längre fram i rapporten att ge exempel på kostnader inom flera av dessa områden. Samtidigt är det viktigt att påpeka att en totalbild är praktiskt taget omöjlig att skapa. Komplexiteten är för stor. Vi får i denna studie begränsa oss till att ge en översiktligt bild av våldets ansikte och dess socioekonomiska effekter.

5 DYNAMIKEN

5.1 Ibland är det en slump var man hamnar

”Om jag inte kan bli bäst, kan jag i alla fall bli bäst på att vara sämst.”

Då man studerar unga människor på väg på väg in i utanförskap blir en del mönster ganska snabbt tydliga och i grund och botten inte särskilt överraskande. Det vi här studerar är ju unga människors resa in i någon form av mer eller mindre organiserad miljö av utanförskap, i det här fallet en vit makt-miljö. Men låt oss börja med **det generella mönstret** för hur unga människor kan hamna i någon form av extremistisk miljö med betydande inslag av intolerans.

Vår tolkning av hur ungas rekrytering in i dessa kulturer kan se ut illustreras i figuren nedan. Det kan finnas mängder med olika förklaringsfaktorer av varierande **biologisk, psykologisk och social natur**. Det kan handla om allt från medfödd neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, via

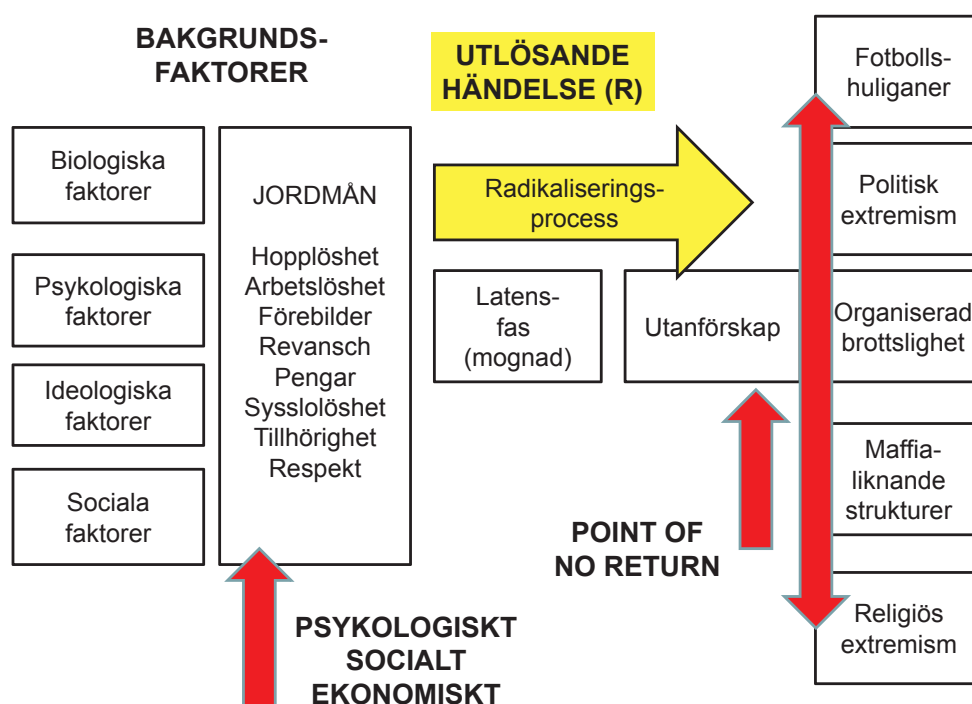
en skör personlighet till destruktiva uppväxtförhållanden. Men det kan också, i all synnerhet kring ett ideologiskt motiverat utanförskap, handla om ideologiska faktorer som föräldrarnas eller de nära sociala nätverkens värdegrund, attityder och beteenden. Detta kan manifesteras på flera olika vis, i allt från köksbordsrasism till regelrätt ideologisk skolning. Dessa faktorer kan förekomma var för sig eller förstärka varandra.

Men detta räcker inte. Det måste dessutom finnas en jordmån där detta potentiella utanförskap kan växa till sig. Det kan handla om en känsla av hopplöshet, meningslöshet, utanförskap, brist på respekt eller brist på pengar liksom en revanschlusta i förhållande till samhället. Det kan

också handla om känslan av att vara an-norlunda, att inte tillhöra eller att vara av en särskilt utvald sort – till exempel psy-kopatens grandiositet. Jordmänen för dessa yttringar förefaller vara särskilt gynnsam i det vi brukar kalla våra utsatta förorts-områden, men den kan också förekomma i helt andra, socialt oväntade, miljöer. Jan Guillous bok Ondskan, som skildrar livet på en internatskola, ger ett tydligt exempel på detta.

Det tycks skapas någon form av **latens-fas** där **utanförskapet** så att säga mognar fram. Under denna latens äger en sorts

utstötningsprocess rum. Den unge känner mer och mer av ett utanförskap och bär på en känsla av att inte höra till, att inte vara välkommen, uppskattad eller behövd. Under denna period äger en sorts **radikalise-ringsprocess** rum. Känslan av utanförskap fördjupas och förstärks. Detta kan följas av en eller en serie **utlösande händelser**. För en ung kille som blir nedslagen av ett gäng invandrargrabbar kan detta leda till att han ansluter sig till vit makt-rörelsen. För en ung muslim som trakasseras för sin tro kan detta vara början till medlemskapet i en extrem islamistisk rörelse.

En intressant iakttagelse vi gjort, både i denna och tidigare studier, är att det inte på något vis är självklart vilken destruktiv subkultur man hamnar i. Det kan ibland vara en slump. Det förefaller som att man ibland lika gärna kan bli huligan som gängkriminell eller vit makt-anhängare.

Det tycks snarare vara behovet av att tillhöra en organiserad outsiderstruktur²⁰ som är avgörande – inte strukturen som sådan. Möjligtvis handlar detta om ett grundläggande mänskligt behov av tillhörighet och acceptans.

²⁰ Se Janssen, *Personlig dialektik*, Liber, 1981 för en intressant diskussion om outsider-begreppet.

5.2 En push-pull-teori

”Det är ni som är dom konstiga – det är jag som är normal.”²¹

I den offentliga utredning²² där man studerat detta fenomen pekar man på riskfaktorer i den unges vardag, den unges närsamhälle eller i samhället i stort som kan driva på denna process. Man radar upp mängder av pådrivande riskfaktorer som droger, destruktiva hemmiljöer, hög ungdomsarbetslöshet, svaga skolresultat, segregerade samhällen med mera.

Gemensamt för dem alla är att det finns någon form av utstöttningsmekanism kring dessa unga människor. Man är annorlunda, man är avvikande, man är inte som de andra ”normal”. Samtidigt finns det en längtan efter att tillhöra, att finnas i en gemenskap och få vara med, en strävan efter en annan sorts normalitet där man accepteras och får en tillhörighet.

I den miljö man stöts ut ur *push out* är man misslyckad, avvikande, dålig. I den miljö man söker sig till är man framgångsrik, accepterad och normal. Detta kan tolkas ekonomiskt, socialt, psykologiskt eller värderingsmässigt. Ett sätt att i dessa miljöer vara framgångsrik är att bygga upp sitt **vårdskapital**, en mycket speciell form av vad vi ekonomer vanligtvis kallar **human-kapital**. Men man kan också bli fram-

gångsrik genom att bygga upp relationer och nätverk. Det som vi ekonomer kallar att bygga upp **sitt sociala kapital**.

Man skulle lite förenklat kunna säga att de destruktiva subkulturerna är miljöer där normalitetsbegreppet blivit kraftigt förskjutet och deformerat. Våld, hot, droger och kriminalitet ingår som ett normalt inslag i vardagen.

²¹ Joakim Thåström, 1998.

²² Se SOU 2010:15 sid 51.

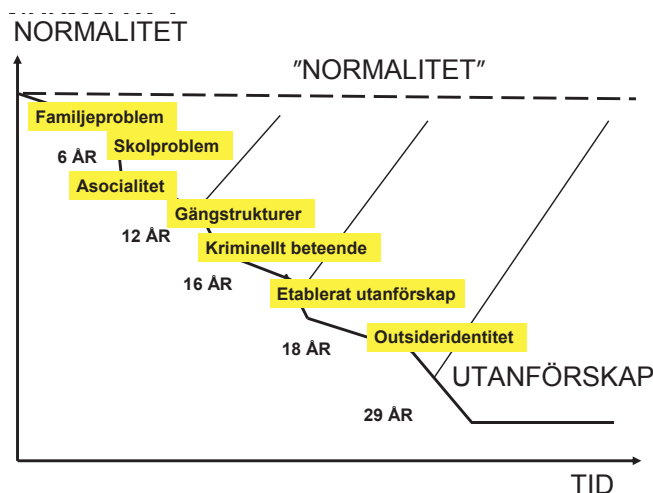
5.3 Resan in i vit makt – marginaliseringens utförsbacke

”Vissa bostadsområden fungerar som drivhus och yrkesskola för gängkriminalitet. De yngre kidsen ser upp till de äldre och vill bli som dom. Snabba bilar, tunga guldkedjor, häftiga brudar. De äldre utnyttjar de yngre innan de blir straffmyndiga.”²³

5.3.1 Ett huvudmönster

När vi i denna studie liksom i ett stort antal andra sammanhang försökt skapa oss en bild av resan på väg mot utanförskap av det slag som vit makt-rörelsen representerar får vi följande bild av den representativa unge mannen²⁴: han inleder tidigt i livet en resa från olika former av vad man skulle kunna kalla asocialt beteende, via enklare småbrott och snatterier till misshandel och andra våldsbrott. Trots att vi vet att varje livsöde är unikt finns det ett antal gemensamma drag i de livsöden som konstituerar unga arga mäns utanförskap. Dessa är illustrerade i figuren nedan. I korthet kan dessa drag sägas vara följande:

- Aktiva (överaktiva) som barn.
- Inte helt oproblematiske familjesituation.
- Tidiga svårigheter av olika slag i skolan inlärningsmässigt och/eller socialt.
- Tidiga sociala utstöttningsmekanismer. Inte minst skolan har en roll i detta som passiv eller aktiv medverkare i utstöttningsprocessen.
- Tidig asocialitet i någon form liksom dragning till olika former av gängstrukturer. Slagsmål, klotter och stölder är tidiga signaler.
- Alkohol (och i viss mån även andra droger) förekommer tidigt och flitigt i hans eller hennes liv.
- Kriminella handlingar redan i tidiga tonåren.
- Våld blir tidigt ett inslag i utanförskapet.
- En allmän känsla av utanförskap och etablerad outsideridentitet före vuxenlivets inträde.
- En accelererande kriminell process där man bygger upp ett eget våldskapital.

²³ Vård på Lugna Gatan, Fryshuset.

²⁴ Denna bild bekräftas också i en av de statliga utredningar som undersökt frågan, SOU 2010:15.

Vi ser också att det finns brytpunkter då resan mot utanförskap tenderar att accelerera för dessa unga män. I början av dagisperioden då han kanske inte fungerar som andra barn i grupp, vid skolstarten då han har svårt att sitta still och koncentrera sig, vid övergången från mellanstadiet till högstadiet då det stabila klassrummet byts ut mot den ambulerande undervisningsformen, vid övergången till gymnasietiden då han inte kvalificerar sig till de nationella programmen och slutligen vid ungefär 18 års ålder då han lämnar gymnasiet med icke godkända betyg och därmed får betydande svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

En ung man som senare i livet knöt an till vit makt-rörelsen och som vi haft tillfälle att intervjua hade vid 15 års ålder följande historia bakom sig:

5.3.2 Undantagen som bekräftar regeln

Men detta är inte hela historien. Beskrivningen ovan kanske är giltig för merparten av de aktiva inom vit makt-rörelsen, men inte alla, och långt ifrån alla med ledarroller. Det finns personer som kommer från till synes gynnsamma och välartade hemmiljöer med stabila familjer och god ekonomi liksom goda och genuina sociala nätverk. Personer som är långt från den bild av "losers" som ofta utgör en stereotyp för att skildra outsiderskulturer. Många gånger är det också högbegåvade personer med god kommunikationsförmåga och ibland en hög social kompetens.

Då man möter dessa människor kolliderar schablonen med verkligheten. I denna studie är det inte vår uppgift att gå till botten med denna paradox. Men då vi intervjuat både vit makt-anhängare och personer med insyn i dessa rörelser dyker ett antal förklaringsfaktorer upp:

- deras ideologiska rötter är sprungna ur en likartad, men inte lika starkt uttalad, värdegrund i familjen, släkten och i de sociala nätverken som vit makt-rörelsens – **den ideologiska förklaringen.**

- ingen fungerande skolgång, extremt hög frånvaro.
- slagit modern (alkoholmissbrukare).
- blivit slagen av fadern (alkoholmissbrukare, långtidsarbetslös).
- vid upprepade tillfällen slagit skolkamrater. Polis tillkallad.
- lämnat hemmet vid upprepade tillfällen och under flera dagar.
- intagen för avgiftning vid upprepade tillfällen.
- tagen av polisen för snatteri.
- testats positiv för cannabis.
- tagen av polis för brott mot knivlagen.
- anlagt brand i skolan.

- deras sociala nätverk och kontakter har sedan tidig ålder präglats av intolerans och den syn på överlägsenhet som utmärker vit makt-rörelsen – **den sociala förklaringen.**
- den till synes goda barndomen och uppväxtmiljön har bara varit yttlig och av det materiella slaget. I själva verket har de växt upp i emotionell misär och/eller en mycket kall och oempatisk familj som gett dem bestående empatiskador – **den psykologiska förklaringen.**
- de bär med sig en grundläggande personlighetstörning av till exempel psykopatisk natur som gör dem grandiosa, manipulativa och i avsaknad av affektiv och kognitiv empati, vilket skapar en sorts överlägsenhetskänsla hos dem – **den psykiatriska förklaringen.**

Som vi ovan påpekat är det inte vår roll här att förklara uppkomsten av de värderingar, attityder och beteenden som präglar vit makt-rörelsen. Men det kan vara viktigt för

att förstå de socioekonomiska effekterna av detta att inte utgå från den mediala scha-

blonbilden av denna rörelse. Det kan leda tanken fel då man diskuterar motstrategier.

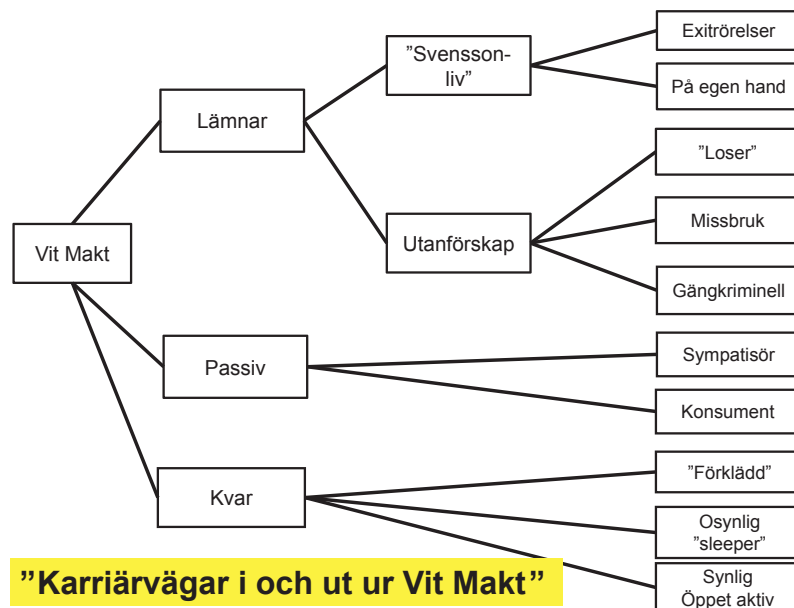
5.4 Resan ut ur vit makt-rörelsen

*”Man vill bli älskad, i brist därpå beundrad, i brist därpå fruktad, i brist därpå avskydd och föraktad. Man vill ingiwa människor någon slags känsla. Själen ryser för tomrummet och vill kontakt till vad pris som helst”.*²⁵

Vår bild är att den dynamik som leder olika personer in i vit makt-rörelsen, trots en del nyanser i livsöden, är överraskande gemensam för de dussintals personer vi mött i denna och tidigare studier av mer eller mindre organiserade utanförskapskulturer. Det handlar om en tidig och accelererande känsla av att inte tillhöra och av att befinna sig i ett utanförskap. Och det förefaller som att det centrala ofta är att få tillhöra någon sorts gemenskap och inte längre vara utstött.

Få personer lever livet ut i en vit maktorganisation. Ännu färre gör det öppet. Några går under jorden och uppträder osynligt i denna roll ända tills de utför

någon form av mer eller mindre drastisk handling – fallet Breivik i Norge kan kanske utgöra en extrem illustration av detta. Dessa personer blir ofta ensamvargar och därför svåra att upptäcka för samhällets motkrafter, till exempel säkerhetspolisen. Några av dem blir vad man inom underrättelsetjänsten kallar sovande agenter. Andra byter skepnad och går in i mer accepterade organisatoriska sammanhang som upplevs som mer rumsrena av omvärlden. Detta är vad många säger hänt med flera av de politiska partierna, allt från Sverigedemokraterna till Nationaldemokraterna. Den förklädda rollen.

²⁵ Ur *Doktor Glas*, Hjalmar Söderberg.

En hel del går över till en mer passiv roll. Man blir en sympatisör i all tysthet. Man vet vad man tycker om "invandrare, blattar, bögar och andra grupper". Men man vet också att det i de flesta sammanhang inte är acceptabelt eller politiskt korrekt att uttrycka detta. Man gömmer sig under en sorts anständighetens täckmantel. Andra blir passiva konsumenter av vit makt-kultur via tidningar, nätsidor och musik och bidrar på det viset rent konkret finansiellt till rörelsen.

Många överger vit makt-rörelsen efter några år. En hel del för vad man skulle kunna kalla ett vanligt "Svenssonliv". Svårigheten med detta är att många i denna

rörelse efter ett antal år saknar tillgång till en alternativ tillhörighet. Det handlar om tämligen triviala vardagssaker som bostad, arbete och en konstruktiv social tillhörighet. Många gånger har man under tiden i rörelsen dragit på sig skulder och är föremål för utmätning av kronofogden. Man har ett flertal anteckningar i belastningsregistret och man saknar i regel utbildning. Detta gör att om man väl bestämmer sig för att lämna blir man inte bara socialt ensam utan också ekonomiskt utsatt. Det finns idag få systematiska stödverksamheter för avhoppare. Fryshusets verksamhet Exit är en av pionjärerna inom området.

*"Verksamheten Exit på Fryshuset, som sedan 1998 arbetat med avhoppare från vit makt-rörelsen, och haft omkring 600 klienter, har vid åtskilliga tillfällen kontaktats av personer som vill lämna vänsterextrema grupper, våldsbejakande islamistisk extremism eller kriminella gäng. Likheten i den påverkan som olika extremistiska grupper utövar på sina anhängare är slående."*²⁶

Problemet med avhopparverksamheter drivna av myndigheter är att de som lämnar denna typ av rörelser har en starkt uppbyggd misstro mot myndigheter och deras sätt att jobba. Intervjuer under både denna och tidigare studier vi genomfört pekar på att ett stort antal personer som lämnar vit makt-världen inte gör detta för att hamna i ett "Svenssonliv" utan bara i andra utanförskapskulturer. Vi har under detta arbete identifierat tre sådana vägar.

En väg är den som ledde till missbruk. Inom vit makt-världen förekommer alkohol och andra droger (till exempel anabola steroider) flitigt. Många anhängare hamnar så småningom i missbruk.

En stor andel blir en sorts "losers" i största allmänhet. De saknar utbildning,

får inget jobb, ingen bostad och ansluter som ytterligare en anonym siffra till gruppen långtidssjuka eller långtidsarbetslösa utan att egentligen utveckla några andra sidoproblem än den naturliga psykiska ohälsa och det ohälsosamma drickande som ofta följer av den rollen.

En tredje väg skulle väl närmast kunna beskrivas som en karriärväg in i organiserad brottslighet och gängkriminalitet. I andra sammanhang skulle man kalla det karriärväxling. Som vi sett ovan utgör det icke-politiska våldet och brottsligheten den dominerande andelen av brott inom vit makt-rörelsen. Inom rörelsen är steget till den gängkriminella världen mycket kort och har tagits av ganska många personer.

²⁶ DN Debatt 10 februari 2012.

6 KUNGÄLVSMODELLEN

Syftet med denna rapport är inte att på ett djupare plan beskriva eller analysera Kungälvsmodellen. Detta görs betydligt bättre i andra sammanhang.²⁷ Syftet med rapporten är att beskriva de ekonomiska effekterna av en intolerant struktur som vit makt-

rörelsen, och därmed också värdet av att reducera eller förhindra uppkomsten av sådana rörelser på det vis man gjort i Kungälv. Därför kan det vara på sin plats att säga något kortfattat om projektet som sådant.

6.1 Bakgrund – ett mord med rasistiska förtecken

Efter mordet på John Hron 1995 i Kungälv fick läraren Christer Mattsson uppgiften att leda en grupp som skulle utarbeta en strategi för att arbeta med elevgrupper som kränker och stör i skolan. Den så kallade Kungälvsmodellen har sedan dess bedrivits i Kungälv kommun. Efter denna långa tid har arbetet gett resultat i form av minskade motsättningar mellan olika ungdoms-

grupper och frånvaro av extremintoleranta grupper. Kursen kallas lokalt alltjämt för Kungälvsmodellen och är ingen metod i sig. Det är ett särskilt sätt att förstå hur man med hjälp av sina vanliga skolämnen och med berättelsen i centrum förmår att engagera sina elever i ett samtal och en process där världen, samhället och individen tillåts bli betraktad ur flera olika perspektiv.

²⁷ Mattsson och Hermansson-Adler, "Ingen blir nazist över en natt", Natur & Kultur, 2008. Mattsson och Hermansson-Adler, "Tio lektioner för tolerans".

6.2 Kungälv, en jordmån för rasism?

Traditionellt har Kungälv haft tre geografiska miljöer som drivit fram högerextrema grupper. Dessa är Ytterby/Harestad, Kode och Romelanda. Under 90-talet kom det aktivister från samtliga dessa områden som anslöt sig till vit makt-världen. Romelanda har aldrig haft någon egen gängbildning, medan Kode hade en svag sådan under 90-talet och John Hrons mördare kom härifrån. Ytterby hade för sin del en fullt utvecklad miljö, vilken fortfarande i området har äldre aktivister som är vitala för vit makt-världen på nationell nivå. Kring Ytterbystrukturen har vi traditionellt, med undantag av Kodemordet, haft mest våld, hot och trakasserier. Den absoluta merparten av behovseleverna kom i från detta område och under flera år har det skett insatser riktade enbart mot Ytterby. Det som kännetecknat gängbildningarna är extrem

intolerans, trakasserier, hot, internt och externt våld samt missbruk av olika slag.

Fram till 2006 skedde upprepade konfrontationer mellan Ytterbygruppen och det så kallade invandrargänget från Komarken. Frekvensen av hot, konfrontation och våld mättes någonstans mellan vecko- och månadsbasis.

I uppbyggnaden av modellen designades programmet efter de aktörer som faktiskt fanns i vit makt-miljön. Ledare, följare, bekräftare, flickvänner och sökare kunde identifieras utifrån faktiskt observerbara förhållande. I och med att konfrontationerna successivt upphörde och gängens ömsesidiga bekräftelsefunktion försvann har arbetet gått från att identifiera dem som de facto finns i olika gäng till dem som med stor sannolikhet skulle fylla en viss given roll i ett återskapat gäng.

6.3 Målgruppens olika delar

På individnivå kan man skapa ett antal arketyper av ungdomar i behovsgruppen. Dessa måste vi förstås vara försiktiga med men de ger ändå en fingervisning. Den stora gruppen är de sociala bekräftarna. Det är de som gör skillnaden mellan att vara en extrem sekt och att vara ett gäng. De skapar en social normalitet i gruppen genom sitt relativa ointresse för ideologi och samtidiga engagemang för den sociala samvaron. Genom att dessa, förvisso intoleranta, underordnar sig gängets extremistiska ideologi och handlingsmaximer skapas förutsättningar för en våldsbejakande gängkultur. Av de 300 behovseleverna utgör dessa tvivelsutan 200. Flertalet har skolsvårigheter, nedsatt social kompetens och förekomsten av ADHD, Aspergers och så vidare är långt över genomsnittet.

En annan normaliserande grupp är flickor som söker sig till miljön för att de är attraherande av farliga pojkar eller prompt vill rädda dem. De skapar en social

normalitet och blir för gänget en vital del i uppbyggnaden av gatukapital. Dessa bekräftar att gängets bedrifter och individens bidrag till dessa kommer att belönas med beundran från det motsatta könet. Därmed minskar den besvärande delen av den platoniska homoerotiska kärleken som uppstår i gängrelaterade miljöer.

Den tredje arketyper är sökaren som drar sig till miljöer där man kan få bekräftelse. Dessa individer är ofta mycket extrema på ytan men går snabbt att vända till en annan riktning om de får en annan arena för bekräftelse. Bland dem finns individer med ett utpräglat självskadebeteende och inte sällan Aspergers.

Sedan har vi naturligtvis ledare och följare. Dessa arbetade Kungälvsmodellen separat med för drygt tio år sedan då de vid den tidpunkten var djupt involverade i vit makt-världen. Idag observerar man snarare vilka som är ideologiskt drivande och har tillräcklig status för att

kunna leda en grupp. Att få dessa individer att medge ett tvivel på de intoleranta dogmerna är mycket viktigt för att ett gäng inte skall uppstå runt en ideologi. Dock kvarstår att gänget kan uppstå kring en

social struktur vilket man motverkar genom att utsätta denna struktur för möten över de sociala gränserna som tunnar ut betydelsen av den.

6.4 Att stämma i bäcken

Då unga människor rör sig i riktning mot utanförskap i en eller annan form sker denna resa ofta i olika steg och med olika hastighet beroende på vilken ålder de befinner sig i. En generell erfarenhet är att en accelerationstidpunkt för denna process finns vid skiftet mellan mellanstadium och högstadium i skolan. En annan sådan brytpunkt är vid slutet av grundskolan och övergången till gymnasieskolan.

Erfarenheten från många platser runt om i landet kring denna målgrupp och likartade målgrupper i kollektivt utanförskap är ganska tydlig – väntar man för länge med

att bryta denna process och fånga upp ungdomarna blir outsideridentiteten ganska snabbt cementerad. Konkret kan det handla om att man lämnar skolan, byter klädstil eller skaffar uppseendeväckande tatueringar. Beslut som i vissa fall kan vara svåra att reparera senare i livet. På motsvarande vis blir arbetet med att bryta resan mot detta utanförskap svårare ju längre man väntar. En av poängerna med Kungälvsmodellen är att intervensera i denna process i tid, det vill säga innan utanförskapsbesluten bland dessa unga blivit alltför starkt cementerade.

6.5 Uppdraget – att eliminera jordmånen

*”Först som sist: I Kungälv finns starka nazifästen. Rasismen och främlingsfientligheten har djupa rötter och går långt tillbaka i tiden.”*²⁸

Det är möjligt att det inte var någon slump att mordet på John Hron ägde rum just i Kungälv. De intoleranta rötterna i Kungälv går djupt ner i myllan i denna bygd. Man kan enligt våra uppgiftslämnare i intervjuerna spåra dem tillbaka i varje fall till 30-talet. I modern tid fanns under 90-talet en tämligen stark vit makt-rörelse i kommunen, ett förhållande som vi kommenterar i ett kommande kapitel där vi jämför Kungälv med Alingsås – en kommun som både då och nu har en förhållandevis stark vit makt-rörelse. Det var ur denna rörelse i Kungälv som de två drivande gärningsmännen kring mordet på John Hron kom.

Då detta hände skulle man kunna tänka sig att den något panikartade eller yrvakna reaktionen från samhällets sida skulle kunna vara att till varje pris se till att ur vit makt-rörelsens grepp rädda de ungdomar som fanns i Kungälv. Det vanligaste sättet att reagera kring den här typen av händelser är nämligen att reagera starkt och ofta överdrivet, men också kortsiktigt. Man genomför ofta ett antal åtgärder på kort sikt och när detta är gjort betraktar man problemet som löst.

Beslutsfattarna i Kungälv var dock klokare än så. Det uppdrag som formulerades till Kungälvsmodellen var både bredare,

²⁸ GT, 30 mars 2006.

djupare och mer långvarigt. Uppdraget blev att eliminera jordmänen för denna typ av fenomen, vilket har lett till ett ut hålligt arbete som nu pågått i cirka 15 års tid. Effekterna av detta har blivit att man

idag inte arbetar med att få unga att lämna den här typen av rörelser – eftersom de inte längre existerar i kommunen. Dagens uppdrag handlar istället om att en högerextrem organisering aldrig mer ska uppstå.

6.6 Modellen

6.6.1 Kungälvsmodellen

Fokus i modellen ligger på att förebygga och arbeta för att motverka antidemokratiska idéer och värderingar bland ungdomar. Det huvudsakliga målet med Kungälvsmodellen är att eleverna ska inse värdet av att delta i den demokratiska gemenskapen. Tanken är att stärka ungdomars motstånd mot destruktiva och intoleranta beteendemönster. Arbetets vision är att häva den sociala oron och på sikt stävja förekomsten av intolerans, motverka våld, trakasserier och mobbning. Genom att arbeta med unga personers självbild, självförtroende och tillit till den egna förmågan byggs ett mer tolerant samhälle.

Kursen som är en del av ett större utbildningsprojekt för att främja tolerans och motverka främlingsfientlighet och rasism bygger på den gällande läroplanen. Kursen tar sin utgångspunkt i läroplanens kapitel om samhällets värdegrund. Det grundläggande är att utveckla en undervisning i, om och för tolerans, där det gäller att förstå varför intoleranta och toleranta attityder kan utvecklas.

Utbildningen tar avstamp i följande citat ifrån LGR 11: *”Utbildningen skall förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.”*

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering eller annan kränkande behandling på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning.

Sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika fenomen. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap för framtiden. Kungälvsmodellen arbetar också i enlighet med syftestexten för historia i Lgr 11:

”Eleven ska ges möjlighet att utveckla en insikt om att det förflutna präglar vår syn på nutiden och därmed uppfattningen om framtiden. Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar historiska kunskaper om likheter och skillnader i människors levnadsvillkor och värderingar. Därigenom ska eleverna få förståelse för olika kulturella sammanhang och levnadssätt.”

Kungälvsmodellen arbetar dessutom enligt syftestexten för religionskunskap i Lgr 11:

”Genom undervisningen ska eleverna bli uppmärksamma på hur människor inom olika religiösa traditioner lever med, och uttrycker sin religion och tro på olika sätt. Undervisningen ska allsidigt belysa vilken roll religionen kan spela i samhället, både i fredssträvanden och konflikter, för att främja social sammanhållning och som orsak till segregation.”

På motsvarande vis har Kungälvsmodellen använt sig av bildämnet för att nå sitt mål:

”Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för hur bildbudskap utformas i olika medier. Undervisningen ska också ge eleverna möjligheter att diskutera och kritiskt granska olika bildbudskap och bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om bilder i olika kulturer, både historiskt och i nutid. Genom undervisningen ska eleverna även ges möjlighet att använda sina kunskaper om olika typer av bilder i det egna bildskapandet. Genom undervisningen i ämnet bild ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att kommunicera med bilder för att uttrycka budskap, undersöka och presentera olika ämnesområden med bilder samt analysera historiska och samtida bilders uttryck, innehåll och funktioner.”

Den huvudsakliga målgruppen för projektet är ungdomar 14–16 år, som är på väg in i en extremintolerant och antidemokratisk miljö. Elevgrupperna består av 20–25 högstadiel elever från olika skolor som träffas tre gånger per månad under ett läsår. I gruppen ingår både intoleranta/konflikt drivande elever med svensk och utländsk bakgrund och mer socialt trygga elever. Blandningen av elever med olika bakgrunder är en förutsättning för att få till stånd dynamiska

och autentiska samtal. Genom att inkludera elevernas familjer i undervisningen främjas ett stärkt föräldraskap, vilket är en av nyckelfaktorerna för att nå framgång.

Kursdeltagarnas prestationer är betygsgrundande för de olika skolämnen som berörs i toleranskursen. De betyg eleverna sedan får i till exempel svenska och historia visar att de genom att delta i toleranskursen utvecklat en omfattande förmåga att förstå andra människors beteenden. Kursen är populär på skolan och det finns fler sökande än det finns platser. Elever med uttalade intoleranta värderingar har företräde till kursens platser.

Modellen genomförs i praktiken av ett team av personer anställda i Kungälvskommun. Totalt sett har under de senaste tolv åren cirka 450 elever deltagit i undervisningen varav cirka 300 är så kallade behovselever. Vid två grupper innebär det att man i projektet arbetar med cirka 48 elever från årskurs åtta och nio. Eftersom två årskullar i Kungälv uppgår till cirka 1 000 barn motsvarar detta cirka 5 procent av en årskull. Om vi tänker oss att varje elev som går programmet har 2–3 nära vänner som man samtalar med och byter tankar med blir den indirekta räckvidden cirka 15 procent av en årskull.

6.6.2 Modellens tre huvudområden

Toleransmodellen bygger på tre olika typer av aktiviteter eller huvudområden:

Splittrande aktiviteter

De splittrande aktiviteterna syftar till att skapa distans mellan grupper i skolan. Skolans aktiviteter riktar sig då främst mot individer som inte investerat egen social prestige i den sociala oron, utan finns runt dem och de grupper som har gjort det. Det kan innebära att kärngruppen isoleras från gruppen av följare. Att skapa denna åtskillnad innebär att vi tar bort den uppmärksamhet som är nödvändig för dem som in-

vesterar mycket i sin sociala prestige.

Aktiviteterna skolan erbjuder är inte hemliga eller mystifierande på något sätt, utan dessa äger alla öppet rum på skolan. Däremot äger endast skolan strategin för förändringsarbetet. Urvalet görs av skolans personal bland samtliga intresserade elever. Urvalskriterierna bygger på en samlad behovsanalys. Varje aktivitet och erbjudande består av en helt vanlig pedagogisk verksamhet. Det speciella är däremot koordinationen mellan aktivisternas agerande i strukturen och den pedagogiska insatsen.

Framtidsfokusering

Alla på skolan eftersträvar trygga relationer och en harmonisk individuell identitet. Ett viktigt led i att skapa trygga relationer är därför att systematiskt lägga grunden till en positiv framtidsbild. Till denna hör bland annat en stark känsla för meningsfullhet i ett socialt sammanhang och ökat tilltro till arbetsmarknaden. Det handlar helt enkelt om att eleven ser sin plats i det framtida samhället. Här måste eleven få förutsättningar att i takt med framsteg i lärandet utveckla sin självkänedom.

Resocialiserande aktiviteter

Yrkesliv och fritid bildar den naturliga ramen för ett harmoniskt liv som samhällsmedborgare. Därför är det viktigt att skolan kan erbjuda vägar till en rik fritid med möjligheter till träning i socialt ansvarstagande. Detta utgör sedan grunden för elevens utveckling av den sociala kompetensen. En avgörande del i varje elevs sociala kompetens är förmågan att uttrycka, förstå och ta ansvar för känslor – emotionell kompetens.

6.7 Några ungdomar i målgruppen

Vi har i ett tidigare kapitel gjort oss bekanta med unga vuxna som har egen erfarenhet av att vara i eller i utkanten av vit makt-rörelsen. Här presenterar vi några ungdomar vi haft tillfälle att intervjua un-

der arbetets gång och som deltagit i Kungälvsmodellen under de senaste åren. Vi har i vissa stycken förändrat några uppgifter så att de inte ska gå att identifiera.

6.7.1 Rutger, 19 år. En kille med "spring i benen" och rasistiska tankar och värderingar

Rutger bor med sina föräldrar i ett hus utanför tätorten. Hans pappa jobbar inom industrin och mamma är hemmafru. Rutger har tre syskon. Han är mycket motorintresserad, något han delar med sin pappa. Han jagar mycket och har tagit jägarexamen.

Rutger är en ung man med svag impulskontroll. Då han blir arg slår och sparar han i golv och väggar, både hemma och i skolan. Eftersom han är ganska storvuxen, leder detta ibland till att personer i omgivningen blir rädda för honom.

Han har gått ut gymnasieskolan med svaga men i huvudsak godkända betyg. I skolan hade han mycket svårt att sitta still. Han uppfattar sig själv som okoncentrerad och med dålig uthållighet kring allt som har med skolarbetet att göra. Ett ganska typiskt "spring i benen"- barn. Särskilt svårt har han haft med matematik, men han tycker att han har god begåvning med allt som har med det praktiska att göra.

I synnerhet bilar och motorer. Han är en praktisk person som gillar att "pyssla" med saker och ting. Särskilt hemma där han hjälper till mycket.

Han ingår i ett A-traktorgäng på cirka 40 personer som regelbundet ordnar motorträffar. Hans uppfattning är att invandrare och "svennar" (hans ord) är väldigt olika, till exempel lyssnar man på helt olika typer av musik.

Rutger upplevde det som att det under skoltiden var mycket tjafs och bråk mellan svenskar och invandrare och att lärarna var "mesiga" och inte vågade säga till på allvar gentemot invandrarna. Han råka- de vid ett flertal tillfällen i slagsmål med invandrare. Han hade när han var yngre mycket kort stubin. Idag är det bättre, men ibland har han svårt att kontrollera sina reaktioner.

Rutger hörde talas om Kungälvsmodellen och blev väldigt nyfiken på den

resa man skulle genomföra till Polen och andra världskrigets förintelseläger. Till sin överraskning kom han med direkt då han sökte och insåg först efter ett tag att de vuxna hade sett vad han höll på med och tyckte att han behövde projektet. Han beskriver sig som rasistisk åtminstone från sjunde klass: "Dom jävlarna ska skickas ut!"

I projektet träffades man varannan vecka mellan 09:00 och 14:00. Rutger tyckte att upplägget var bra och väl anpassat till deltagarna. Han upplevde att han under projektiden inte hade några svårigheter att sitta still. Han tyckte helt enkelt att det var intressant.

Idag upplever han att han har ändrat inställning ganska ordentligt. Han tänker mer på vad han säger och hur han uttrycker sig. Resan gjorde ett starkt intryck på honom. I projektet fanns det flera invandrare som han umgicks med och hade kul tillsammans med. De undrade varför han umgicks med rasister – vilket gjorde honom en aning ställd.

Han upplevde resan som mycket lärorik. Kul att lära sig något nytt och att vara på plats. Om läraren säger Rutger: "Vår lärare är bra på att prata så man förstår och

att lära ut och han kan mycket. Han kan både skoja och vara allvarlig. Han kan vara skarp och då vet man att han menar allvar. Jag fick förtroende för honom."

Rutger saknar på sätt och vis Kungälvsmodellen idag. "Det är upplevelser man aldrig glömmer, det är upplevelser för livet. Ångrar verkligen inte att jag gick med. Det var kul redan från början. Rolig och glad grupp. Roliga och sköna lärare. Har fått nya kompisar, bland annat en muslimsk kompis, Ahmed."

Starkaste minnet från resan är besöket i koncentrationslägret, då tog alla av kepsarna. Det blev så påtagligt att se askhögar och benflisor. Rutger säger att alla var mycket berörda och beskriver att hans syn på invandrare har förändrats efter resan. Att det är viktigt att lära känna en person först innan man säger något om eller bildar sig en förhastad bild av den personen.

På skolan blev det efter Kungälvsmodellen mycket lugnare – inte så många polisingripanden. Han upplever att hans synsätt förändrats. Han är fortfarande med i samma gäng men har fått nya kompisar också genom projektet. Är lugnare än förr. Blir inte lika arg, och har lättare för att släppa saker och tänker efter före.

6.7.2 Erik, 16 år. En sprallig och lättpåverkad kille

Erik är 16 år gammal och bor hos sin frånskilda pappa. Han har precis börjat praktisk linje på gymnasiet. Han uppfattar sig som en rebellisk person och säger (med glimten i ögat) att han är en person som gillar att jäklas och spexa, ibland kanske lite för mycket. Han säger själv att han ibland har svårt att sätta gränser.

Han blev tillfrågad om han ville vara med i Kungälvsmodellen. Han tror kanske att några vuxna hade sett att höll på med "mindre lämpliga saker". Han kände flera som hade varit med och tyckt att det var bra. Han säger själv att han hade "lite rasistiska åsikter" och lyssnade regelbundet på Ultima Thule. Han säger idag att han

egentligen inte haft så starka rasistiska åsikter men att han gillade musiken och klädstilen. Han gick förr ofta klädd i bomberjacka och kängor. Han hade också via kompisar både i Kungälv och på andra platser blivit påverkad i än mer rasistisk riktning. Han beskriver det idag som att han delvis blev "lite hjärntvättad". Han var yngre och upplevde sig som lättpåverkad av kompisar. Han kände inga invandrare men hade mycket starka uppfattningar om dem. Hans åsikter gick starkt emot vad hans föräldrar tyckte vilket ledde till många konflikter på hemmaplan.

För honom var det läskigt att gå med i projektet. Det fanns inga där som han

kände. Han kände då i stort sett bara personer från den egna skolan – alla andra uppfattade han som lite främmande och konstiga. Genom projektet fick han en helt ny vänkrets som han än idag träffar på fester och han har fått en helt ny syn på de elever som kommer från andra skolor.

”Projektet hade en bra lärare som höll på disciplinen på ett bra vis. Han var trevlig och rolig men en gång blev han riktigt arg och då kändes det som allvar. Undervisningen betonade att man inte var tvingad att tycka något visst. De betonade att det man tyckte var ett eget val och att du är okej även om du tycker och väljer annorlunda”, berättar Erik, som upplevde detta som befriande.

Erik har genom projektet fått många nya kompisar, men känner lite att han svikit sina gamla vänner. Han har fått lära sig att man kan känna att man tycker om andra och skapa en ny relation. Det var viktigt att föräldrarna var med på ett hörn och var intresserade av vad han gjorde. Erik säger att många vuxna är rädda för att sätta ord på och ta tag i problemen. Men det var precis detta man gjorde i projektet – tog tag i det.

Det var kul att i projektet träffa nya kompisar, man blev helt enkel tvungen att lära känna nya människor. Under resan var Treblinka en mycket stark upplevelse. Man spelade musik och läste dikt. Ingen var oberörd.”För många av oss var detta något helt nytt”, säger Erik.

6.7.3 Simon, 18 år. Ledartyp som gillar att stå i centrum

Simon bor hos sina föräldrar och går nu sista året i gymnasiet på teoretisk linje. Han har två syskon varav ett deltagit i Kungälvsmodellen tidigare. Hans föräldrar är socialt engagerade, särskilt pappan som är lärare.

Simon kom med i Kungälvsmodellen när han gick i åttonde klass. Han var sprallig och lite småstökig i skolan och föll mycket för grupptricket. Han var en ledartyp som gillade att stå i centrum. Han gjorde sin röst hörd. Han hade alltid haft lätt för sig i skolan, men var lite småslarvig. Det pratiga, det spralliga och kompisar tog över alltför mycket under perioder, vilket ledde till att skolresultaten inte alltid blev de bästa.

Det fanns en liten men högljudd grupp rasister på skolan. Simon tog avstånd från dem, men på ett ganska passivt vis. Han var lite rädd för den rasistiska gruppen – de var högljudda och våldsamma. De satte avtryck hos andra elever och i klimatet i skolan. Det kändes obehagligt.

Simon fick höra om projektet av andra elever som berättade och då blev han intresserad. Han kollade direkt med rektorn om det fanns plats. Visste att en del blev

utvalda. Var osäker om han skulle komma med. Han var intresserad av resan. Han tyckte det verkade kul att träffa nya kompisar och bo på hotell.

Det var mycket jobb i projektet, men det gav ett större perspektiv på så mycket annat. Han har som en följd av detta blivit bättre på svenska, skriver mer målade och levande idag än före projektet. Han och de andra var tvungna att tänka efter själva. Det var mycket fritt skrivande till skillnad från vanliga skolan där det är väldigt styrt vad och hur man ska skriva. Här fick man lyfta fram det man tyckte och tänka själv.

Simon sammanfattar sina erfarenheter av projektet: ”Det fanns alla sorter i gruppen. Vi blev ’tigha’ och kom närmre varandra under resan. Vi var tvungna att prata med varandra. Vi gjorde mycket samarbetsövningar. Ledarna var bra på att prata men också på att lyssna på oss. Under lektioner var det som att dom behandlade oss som vuxna med olika perspektiv. Det kändes jämlikt – vi såg varandra som människor. Det var mycket allvar i undervisningen. Vår lärare kan verkligen berätta – det gör han jättebra. Han är kunnig, gör det intressant, har en berättarröst och gör

historien levande. Kan både skoja och vara allvarlig. Han är inte rädd för att säga fel.”

Resan fungerade som en morot. Simon säger att han var jättemotiverad och tyckte att det var intressant. Det var många jobbiga och lärorika intryck. När det var tufft fanns det alltid hjälp att få. Det fanns alltid någon lärare som kunde sätta sig och prata. Simon säger att han upplevde att lärarna såg eleverna som individer: ”Vi blev

sedda. Vi fick personlig hjälp om det behövdes.”

Erik fortsätter att berätta: ”Resan gjorde mig mer mogen och jag har fått mer respekt för andra. Inte minst mina föräldrar som sliter och jobbar.” Som en följd av detta bidrar Erik idag betydligt mera hemma än förr. Han har fått en annan respekt för vuxna och människor med en annan bakgrund än hans egen.

6.8 Vad kostar det att driva projektet? Underlag från Kungälv

I kommande kapitel kommer vi att redovisa de olika samhällskostnader som kan tänkas uppstå till följd av att en aktiv vit makt-rörelse finns på en ort. Därför kan det som jämförelse vara värt att ställa detta i relation till vad det kostar att driva projekt enligt Kungälvsmodellen.

Det är mycket svårt, troligtvis omöjligt, att ge en helt korrekt redovisning av perso-

nalkostnader, då dessa aldrig redovisats separat för projektet utan har funnits fördelade på de enheter som medverkat i arbetet. Detta innebär att kostnaderna har fördelats på Ytterbyskolan, Munkegärdeskolan, Thorildskolan, elevhälsan och fritidsgårdarna. Beräkningen är gjord på basis av nuvarande löner. Nedanstående tabell redovisar personalkostnaden för en grupp 2012.

Tabell 6: Kungälvsmodellens kostnader

Yrkesgrupp	Funktion	Antal timmar	à pris	Summa
Undervisningsansvarig	Projektledning	450	280	126 000
Lärare 1	Elevansvarig för Ytterbyskolan	200	270	54 000
Lärare 2	Elevansvarig för Thorildskolan	200	270	54 000
Lärare 3	Elevansvarig för Munkegärdeskolan	200	270	54 000
Fritidsledare 1	Grupputveckling	180	250	45 000
Fritidsledare 2	Grupputveckling	180	250	45 000
Elevhälsa/socialtjänst	Kurator	250	260	65 000
Total Summa		1 410		443 000

Förutom personalkostnader uppstår kostnader för själva exkursionen till Polen om 10 000 kr per elev vilket inkluderar resa, mat, uppehälle, material, inträden och alla andra kostnader. Därtill kommer kostna-

der för material och mat under arbetet på hemmaplan vilket motsvarar cirka 1 000 kr per person.

Man kan konstatera att för en elevgrupp på 24 personer uppgår kostnaden

till cirka 29 500 kr per elev. Detta kan å ena sidan jämföras med en ”normal skolpeng”, som ofta uppgår till cirka 70 000 kr, å andra sidan med de kostnader som uppstår till följd av en aktiv vit makt-rörelse.

Med utgångspunkt från att man under de gångna tolv åren haft cirka 450 elever

i Kungälvsmodellens projekt uppgår den samlade (odiskonterade) kostnaden till cirka 13 Mkr ($29\,500 \times 450 = 13\,300\,000$). Är detta mycket eller lite? Låt oss fundera över detta då vi tittar på kostnaderna för en vit makt-rörelse.

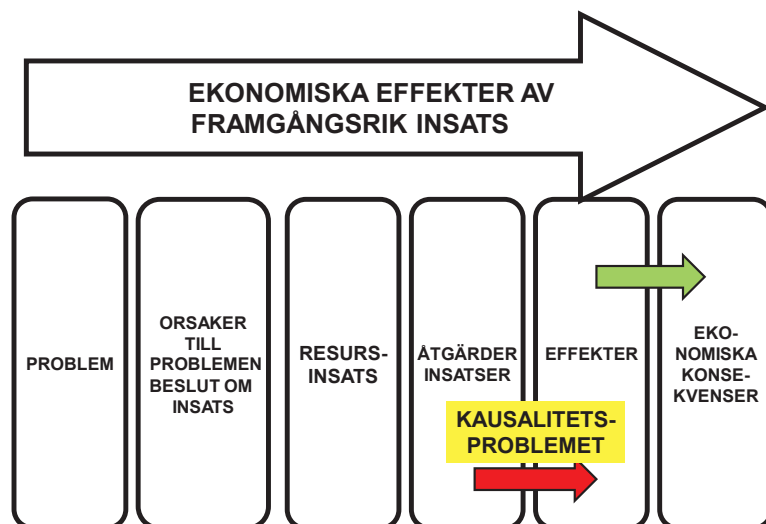

7 EFFEKTER AV MODELLEN

7.1 Den grundläggande svårigheten att jämföra

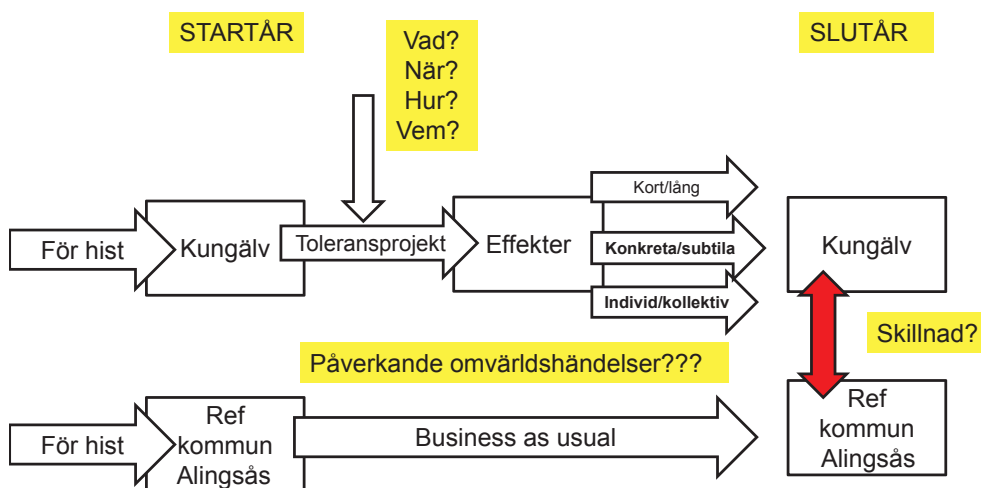
Syftet med denna studie är att utvärdera effekterna av Kungälvsmodellen ur ett socioekonomiskt perspektiv. Utifrån en traditionell naturvetenskapligt inspirerad metodik och i den bästa av världar innebär ett sådant uppdrag att man studerar effekterna av insatsen på undersökningsobjektet – i detta fall Kungälv kommun – och jämför med en kontrollgrupp.

Kausalitetsproblemet man som utvärderare ställs inför, och som vi illustrerar i figuren nedan, är att man utan kontrollgrupp eller andra metoder som ger motsvarande information, inte kan vara säker på att det är just den studerade insatsen som lett till effekt. Det kan ju vara helt andra faktorer och/eller omvärldsförändringar som lett till uppnådd effekt.

Det här med kontrollgrupp fungerar tyvärr inte i detta sammanhang. Det går inte att hitta någon. Det finns inte heller någon kontrollkommun. Det vi gjort illustreras i figuren nedan. Vi har utgått från startläget i Kungälvvs kommun för mer än 15 år sedan,

då mordet på John Hron begicks. Detta skedde i ett sammanhang då det fanns en stark och växande vit makt-kultur/rörelse i kommunen med starka historiska rötter. Det fanns vid denna tidpunkt en god jordmån för intoleranta organisationer.

Det vi fokuserat på är vad man har gjort under de 15 år Kungälvsmodellen varit verksam. Hur har man gjort, vilka människor har man nått? Hur många är de och hur har de påverkats? Därefter har vi försökt se vilka effekter som har uppstått till följd av detta.

Det finns två jämförelser att göra. Den ena är med utgångsläget. Vi försöker fånga vilka förändringar som skett på kort och lång sikt, på individnivå och gruppnivå, vilka förändringar som är konkreta och vilka som är mer subtila.

Den andra jämförelsen är med en rimligtvis likvärdig kommun i regionen. En kommun som för 15 år sedan hade ungefär samma typ av vit makt-rörelse som Kungälv är Alingsås. Här har man inte på samma vis som i Kungälv systematiskt och uthålligt arbetat för att förändra samhällsklimatet och erodera förutsättningarna för en stark vit makt-rörelse.

Samtidigt som vi gör detta kan det vara viktigt att påpeka att under de senaste 15 åren har ett flertal saker skett i omvärlden som kan ha påverkat utvecklingen kring denna fråga. Låt oss i punktform peka på några sådana faktorer:

- sverigedemokraternas inval till riksdagen.
- betydande förändringar i invandrar- och flyktingmönster.
- salemdemonstrationerna.
- nya mönster i form av ökat utanförskap på arbetsmarknaden bland annat till följd av 90-talets åtstramningsprogram.

Det är alltså svårt att med hundraprocentig säkerhet påstå att Kungälvsmodellens projekt lett till en entydig förändring kring toleransfrågorna i Kungälv. Det handlar mera om att peka på samband och sannolikheter än att tvärsäkert hävda kausalitet.

7.2 Utvecklingen i Kungälv och utvecklingen i en referenskommun

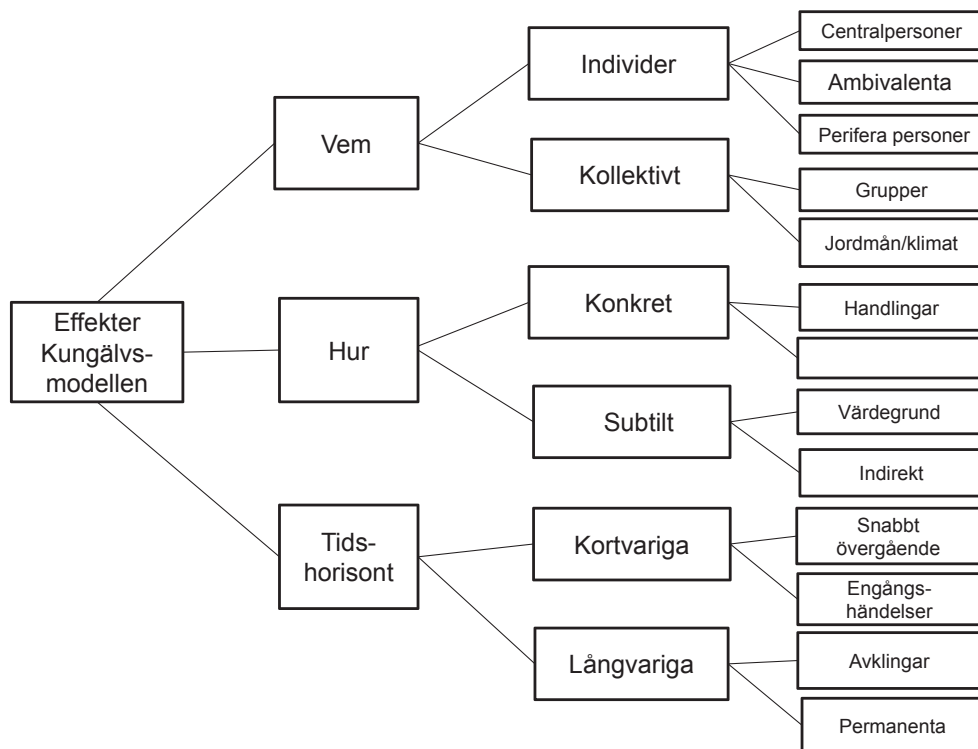
7.2.1 Vad har hänt i Kungälv?

Traditionellt har Kungälv haft tre geografiska miljöer som drivit fram högerextrema grupper. Dessa är Ytterby/Harestad, Kode och Romelanda. Under 90-talet kom det aktivister från samtliga dessa områden som anslöt sig till vit makt-världen. Romelanda har aldrig haft någon egen gängbildning medan Kode hade en sådan under 90-talet. John Hrons mördare kom härifrån. Ytterby hade för sin del en fullt utvecklad miljö, vars äldre aktivister som är vitala för den nationella vit makt-rörelse kvar i området. Kring Ytterbystrukturen har det traditionellt, med undantag av Kodemordet, varit mest våld, hot och trakasserier. Det som kännetecknat dessa gängbildningar är extrem intolerans, trakasserier, hot, internt och externt våld.

Fram till 2006 förekom upprepade konfrontationer mellan Ytterbygruppen och det så kallade invandrargänget från Komarken. Frekvensen av hot, konfrontation och våld mättes någonstans mellan vecko- och månadsbasis.

På motsvarande sätt som ovan fanns ett etablerat gäng kring Komarken som uppfattades, också av sig själva, som invandrargänget. Båda dessa grupperingar har varit nödvändiga för varandras identitetsskapande. Båda gängens destruktiva och ömsesidiga identitetsskapande har också lett till närvaro av internt våld som förmodligen varit det mest frekventa våldet.

I det tidiga arbetet mötte man ungdomar som var en del av en våldsutövande, extremistisk ideologi i vilken anhängarna inte sällan befann sig i någon sorts missbruk. Idag finns missbruk kvar i den sociala miljön, intolerans likaså, men de karakteristiska extremistiska idéerna som förnekande av Förintelsen, konspirationsteorier eller vit makt-världens andra uttrycksformer är nästan försvunna. Låt oss därför med utgångspunkt i figuren nedan peka på de förändringar i Kungälv som vi efter att ha genomfört denna studie tycker oss ha sett.

- **Centrala personer inom den lokala vit makt-rörelsen**

- Det finns inga/få sådana personer idag i Kungälv och de få som finns är marginaliserade i lokalsamhället, även om vissa är verksamma på nationell nivå. Det sker ingen eller obetydlig nyrekrytering av kärnpersoner till vit makt-miljön i Kungälv.

- **Vacklande personer i rörelsen**

- Andelen vacklande ökar på bekostnad av de starkt engagerade.

- **Perifera personer i kanten av eller i anslutning till vit makt-rörelsen**

- Det finns väldigt få sådana personer.
- Kungälvsmodellens fokus är numera inte att få unga att lämna vit makt-rörelsen (ett reparativt arbetssätt) utan att arbeta preventivt – att förhindra uppkomsten av en vit makt-rörelse. Det finns i stort sett ingen aktiv vit makt-rörelse i Kungälv.

- **Kollektivt – grupper**

- Det finns idag ingen aktiv vit makt-rörelse i kommunen.
- Man åker till andra orter för att lyssna på vit makt-musik.

- **Kollektivt klimat**

- Den jordmån i form av social ut-satthet som tidigare existerade finns fortfarande kvar liksom som missbruk. Dock har extremrasistiska idéer såsom förnekelse av Förintelsen eller konspirationsteorier mer eller mindre försvunnit.
- Attraktionen till Kungälvsmodellen är stor.
- Jordmånen för rekrytering finns inte.

- **Konkreta handlingar**

- Man kan vistas i samma rum som meningsmotståndare utan att slåss eller kasta glåpord efter varandra.
- Dramatiskt minskat antal händelser av typen rån, överfall, konfrontationer och så vidare.

- De upprepade konfrontationer som förekom mellan vit makt-grupperingar och till exempel invandragång fram till 2006 har i princip helt upphört.
 - De våldsbrott i form av hot, konfrontation och misshandel som förr ägde rum på veckobasis har mer eller mindre upphört.
- **Subtila effekter**
 - Förändring av värdegrund – det förekommer i mycket ringa grad extremistiska ståndpunkter såsom förnekelse av Förintelsen eller konspirationsteorier.
 - Inom politiken finns en bred förståelse kring vikten av långsiktigt arbete kring intolerans.
- **Kortvariga effekter**
 - Det är obestridligt att de allra flesta som deltar i Kungälvsmodellens projekt påverkas starkt under den närmaste tiden efteråt. Effekterna förefaller avklinga men sällan helt upphöra.
 - **Långvariga effekter**
 - De långvariga effekterna av projektet är främst att jordmånen för extremintoleranta ståndpunkter mer eller mindre har eroderat bort.

Sammanfattningsvis skulle vi våga påstå att Kungälvsmodellen är **en skillnad som gjort skillnad**. Mest påtagligt för alla de individer som deltagit i projektet. Men kanske allra viktigast genom att klimatet kring toleransfrågorna i kommunen har förändrats.

7.2.2 Hur ser det ut i Alingsås?²⁹

”Ropen skallade på torget i det idylliska Alingsås. Ett hundratal nazister marscherade genom en folktom stad. Inte en endaste polis syntes till. Inte heller några journalister – för polisen hade slagit en järnring runt Alingsås för att undvika att några journalister skulle finnas på plats. Ändå finns allt dokumenterat – nazisterna filmade allt vad som hände och sålde sedan hela marschen inklusive hatbudskap och trumslagare med nazistsymboler på VHS-kassetter. Det var deras triumfmanifestation. De hade – om än bara för några timmar – tagit över en hel stad. Demonstrationen i Alingsås kan ses som en av ’höjdpunkterna’ för 90-talets nazistiska demonstrationer i Sverige.”³⁰

Alingsås är en kommun av ungefär samma storlek som Kungälv – cirka 40 000 invånare. Man har något högre ohälsotal och något lägre inkomster än Kungälv. Förvärvsfrekvensen och andelen unga med gymnasiebehörighet är jämförbar. Andelen utrikesfödda är jämförbar och tämligen låg.

För cirka 20 år sedan fanns i båda kommunerna en gryende vit makt-rörelse. I Kungälv har den nu i stort sett upphört.

Den samlade bedömningen är att det systematiska och långvariga arbetet med Kungälvsmodellen är en avgörande förklaring. I Alingsås har insatserna mot vit makt i huvudsak bestått av kortvariga och tillfälliga insatser. Idag finns det en ganska tydlig och brottstyngd vit makt-rörelse i Alingsås.³¹

²⁹ Det bör sägas att vi inte valt Alingsås som referenskommun för att kommunen är särskilt drabbad av intoleranta strömningar. Vi har valt denna kommun dels därför att det finns en del likheter med Kungälvskommun, dels för att vi har tillgång till mycket data om vit makt-rörelsen i Alingsås

³⁰ Tidskrift för Grävande journalister, 2 december 2010.

³¹ Väsentliga delar av informationen bakom detta avsnitt kommer från källor inom Expo.

”Anslag med rasistiska budskap runt om i stan och en fest med vit makt-musik och nazistiska slagord i Nolhaga. Det finns tecken på att nynazistiska grupper är på frammarsch igen i Alingsås. Polisen agerar nu för att hindra en sådan utveckling.”³²

64 personer, 47 män och 17 kvinnor, är identifierade och kända på individnivå som ingående i vit makt-rörelsen i staden. De flesta är födda åren mellan 1970 och 1995 och har i varierande grad varit del av högerextrema gängbildningar. Utöver denna kända och på individnivå identifierade kärna finns ytterligare en icke obetydlig grupp av personer med mer eller mindre starka kopplingar till vit makt-miljön.

Under 2001 till 2010 är de 64 personerna dömda i domstol vid sammanlagt 96 tillfällen, vid sidan av detta tillkommer strafföreläggande och åtalsunderlåtelse. De brott som förekommer är dels våldsbrott som misshandel och grov misshandel, dels olaga hot. Övergrepp i rättssak före-

kommer liksom egendomsbrott som stölder och inbrott.

I en annan kartläggning vi tagit del av har 81 personer identifierats på individnivå som aktiva i olika former av vit makt-grupperingar i Alingsås. Flera av dem i mer perifer mening. Men det finns också en mer hårdför kärna på 10–15 personer med ett antal domar för olika former av våldsbrott bakom sig. Det är också tydligt att för personer som lämnar vit makt-miljön fortsätter brottsligheten med stöd av de nätverkskontakter man byggt upp under tiden i organisationen. Det förekommer rikligt med brott som missbruk, utpressning med mera.

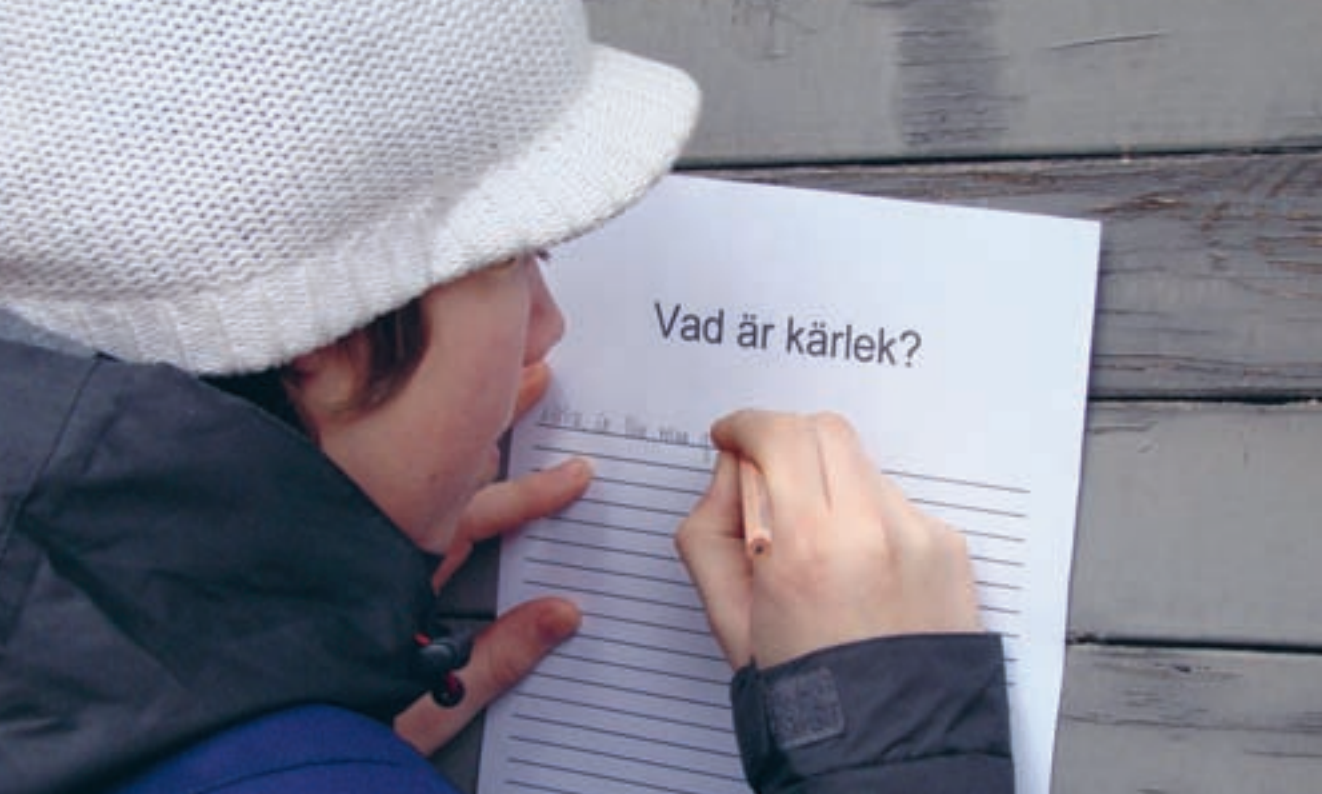
7.2.3 Alingsås i förhållande till Kungälv

Man kan alltså säga att vid mitten av 90-talet var läget för vit makt-rörelsen i de två kommunerna Alingsås och Kungälv i stort sett jämförbara. Idag, efter 15 års arbete med Kungälvsmodellen, är situationerna för de båda kommunerna vitt skilda.

I Kungälv har man i stora drag eliminerat jordmänen för vit makt-rörelsen. Arbetet handlar idag inte om att hjälpa avhoppare ur en vit makt-rörelse – det finns ingen rörelse att hoppa av från. Det handlar mer om att långsiktigt förhindra att ny jordmån skapas. I Alingsås finns mellan 60 och 80 aktiva vit makt-personer. I Kungälv knappast några.

De omvärldsförändringar som kan tänkas ha påverkat utvecklingen har varit ungefär desamma på de två orterna. Den stora skillnaden är Kungälvsmodellen. Ett projekt som dels kan beskrivas utifrån vad man gör med varje kull av deltagare, dels som den ackumulerade effekten av vad som hänt under 15 års tid. Man skulle kunna säga att man bidragit till att skapa en ny sorts normalitet kring intoleransen, samtidigt som man byggt upp ett starkare och mera gynnsamt socialt kapital.

³² Alingsås Tidning, 21 maj 2008.

8 ATT SOCIOEKONOMISKT ANALYSERA DETTA

8.1 Vårt grundanslag i modellarbetet

I arbetet med denna studie har vi utgått från kalkyler, modeller och data vi har från tidigare studier. Med detta som grund har vi byggt en **helt ny basmodell** för att göra kalkylerna. Denna modell är uppbyggd utifrån ett modulsystem så att vi kan klä på den med fler och fler moduler efterhand som vi tillägnar oss kunskap. Några av modulerna har vi sedan tidigare. Andra är nykonstruerade för just denna studie. Modellen kan användas för:

- enstaka situationer (överfall, misshandel, rån och så vidare).
- större händelser (typ stora demonstrationer, manifestationer eller konfrontationer).
- att följa hela livsförlopp för individer (ett "från vaggan till graven"-perspektiv).
- att följa en händelseutveckling inom en grupp av personer i destruktiva subkulturer (gäng- eller grupperspektivet).

8.2 Mekanismerna – orsaker, effekter och samband

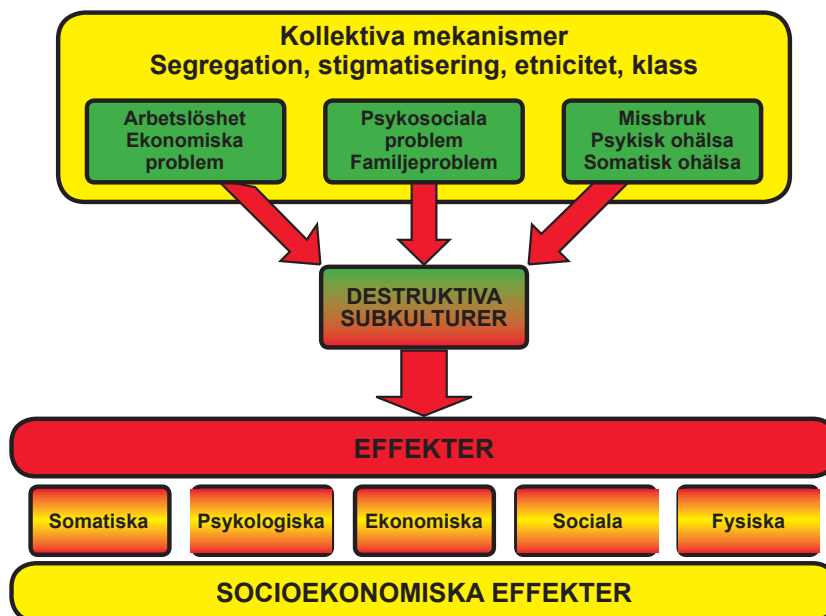
För att kunna fånga och beskriva vit makt- rörelsens effekter och analysera dem ur ett socioekonomiskt perspektiv krävs att man också i någon övergripande mening kan förstå och beskriva kausaliteten. Man

behöver i viss mån förstå källorna bakom dessa fenomen och kanske deras utlösande faktorer.

I figuren nedan skildrar vi hur fenomen som arbetslöshet, psykisk ohälsa, neuropsy-

kiatriska funktionshinder och olika former av missbruk kan ha betydelse för anslutningen till en vit makt-organisation, det vi ovan benämnt som jordmånen för att ansluta sig till denna värld. Dessa individuella orsaker kan också vara inbäddade i kollektiva fenomen som segregation, stigmatisering och tillhörighet till olika etniska eller sociala grupper.

Därefter måste vi för att kunna genomföra den socioekonomiska analysen kunna särskilja, utkristallisera och beskriva hur dessa effekter fördelar sig inom ett antal olika områden, allt från somatiska och psykologiska effekter till vårdkonsumtion, sociala och strikt ekonomiska effekter. Ungefär som i figuren nedan.

8.3 Den komplexa kartan och begreppet helhetssyn³³

8.3.1 Identifiera det totala effektpanoramats

”Det kanske verkar enkelt – men vänta tills jag förklarar.”

Marginalisering och utanförskap är, som vi pekat på vid flera tillfällen ovan, ett komplext fenomen som samtidigt sker i många olika dimensioner och där synliga symptom och underliggande orsaker i regel är inflätade i varandra på ett stundtals svårgenomskådligt vis.

Ofta har många olika aktörer och professioner varit involverade i människors

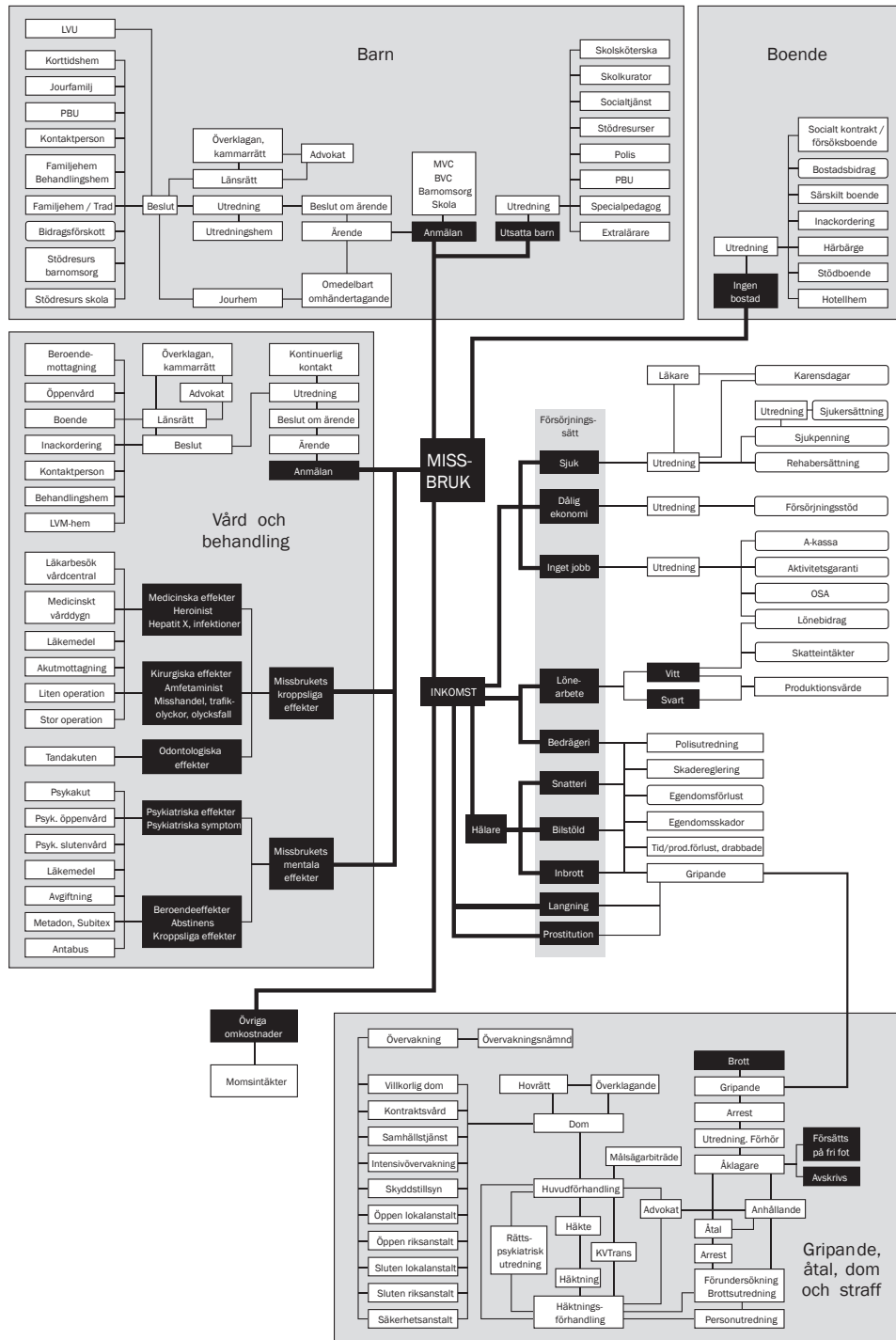
resa mot utanförskap. I regel utan att samverka med varandra på ett mer systematiskt vis. De insatser som görs uppfattas ofta som fragmenterade. Det är inte ovanligt att de som berörs känner sig överkörda och föga lyssnade på. Man skulle kunna säga att få ser helheten i den enskildes situation, då det inte är ovanligt att människor som marginaliserats har haft kontakt

³³ Lindholm, Intuition, kunskapsfragmentering och helhetssyn, Pedagogiska Institutionen, 1983.

med 20, 30, 40 eller fler olika personer. Alla med olika perspektiv på och kunskap om deras problem. Det som för den ene är ett ordningsproblem i skolan är för den andre en neuropsykiatrisk problematik. Det som uppfattas som ett missbruksproblem på ett ställe ser hos en annan aktör ut som övergrepp och misshandel. Polisen ser kriminalitet och bostadsföretaget störning och

uteblivna hyror. Få har kunskap om eller ser helheten i dessa människors liv.

Det första steget för att kunna beräkna effekterna av utanförskapet är alltså att skapa sig en bild av det totala effektpanorama som uppstår. I figuren nedan illustrerar vi principiellt hur den bild ser ut som utgör grunden för kalkylmodellen i denna rapport.

8.3.2 Kvantifiera och prissätt effekterna

”En ekonom är en person som vet priset på allt men värdet av inget.”

För att kunna synliggöra utanförskapets kostnader använder vi den trestegsmodell som är konstruerad för samhällsekonomiska analyser:

- Vi identifierar med hjälp av **nätverkskartan** ovan utanförskapets alla olika effekter.

- Därefter **kvantifierar** vi alla dessa effekter.
- Slutligen **prissätter** vi dessa. För att kunna göra detta måste vi skaffa oss en bild av priset på alla de olika insatser och effekter som kan bli aktuella till följd av det fenomen vi studerar. Nedan visar vi ett utdrag ur en sådan prislista som utgör underlaget för denna studie.

Tabell 8.1 Utdrag ur prislista för olika välfärdsinsatser

Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Akassa	Månad	13 000	0
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Aktivitetsstöd	Månad	6 700	0
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Utredning Af	Tillfälle	30 000	1
Boende	Försäkringskassan	Fk	Bostadsbidrag	Månad	2 500	0
Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Sjukpenning 100%	Månad	13 000	0
Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Utredning Fk	Tillfälle	45 000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Arbetsstråning	Månad	9 000	1
Barn	Kommunen	Socialtjänsten	BarnUtredKom	Tillfälle	42 000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Behandlingshem	Månad	60 000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Funktionsbedömning	Tillfälle	3 000	1
Försörjning	Kommunen	Socialtjänsten	Försörjningsstöd	Månad	7 500	0
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Rehabplan	Tillfälle	3 000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Sysselsättningsprojekt	Månad	5 000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning	Tillfälle	5 000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning boende	Tillfälle	2 000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning Omhändertagande	Tillfälle	20 000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning Soc	Tillfälle	10 000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Öppenvård	Månad	10 000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Akutmottagning	Tillfälle	5 000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Operation Lätt	Tillfälle	10 000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Operation Medel	Tillfälle	20 000	1
Barn	Landsting	BUP	Terapi	Månad	2 000	1
Barn	Landsting	BUP	Utredning BUP	Tillfälle	10 000	1
Somatisk vård	Landsting	Primärvård	Läkarbesök	Tillfälle	1 500	1
Medicinering	Landsting	Primärvård	Medicin Primv	Månad	1 000	1
Somatisk vård	Landsting	Primärvård	Sköterskebesök	Tillfälle	800	1
Medicinering	Landsting	Psykiatri	Medicin Psyk	Månad	1 000	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Psykakut	Tillfälle	4 000	1

Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Psykiatrisk öppenvård	Tillfälle	1 500	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Utredning	Tillfälle	5 000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialist-sjukvård	Läkarbesök	Tillfälle	2 000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialist-sjukvård	Specialistvård lätt	Tillfälle	4 000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialist-sjukvård	Specialistvård tung	Tillfälle	8 000	1
Brott och straff	Rättsväsendet	Kronofogde	Inkassoärende	Tillfälle	500	1
Brott och straff	Rättsväsendet	Kronofogde	Utredning Kf	Tillfälle	5 000	1
Brott och straff	Rättsväsendet	Polisen	Polisingr	Tillfälle	4 000	1
Brott och straff	Övriga	Allmänhet	InbrottKostnAllm	Tillfälle	2 000	1
Brott och straff	Övriga	Försäkringsbolag	InbrottSkadaReglÖvr	Tillfälle	14 000	1
Försörjning	Övriga	Föräldrar	Bidrag	Månad	3 000	0

Detta har vi byggt samman i den kalkylmodell vi tagit fram för denna studie³⁴ och som bygger på mer än 30 års arbete med

denna typ av frågor. I den fullständiga prislstan ingår cirka 200–300 variabler omfattande ett tiotal stora samhällsaktörer.

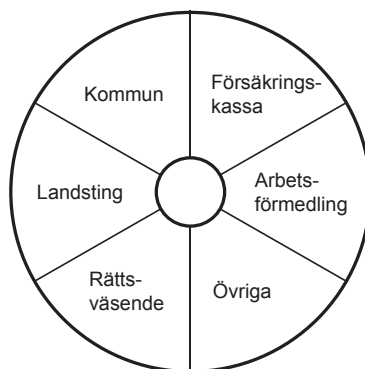
8.3.3 Fördela kostnaderna på olika samhällsaktörer

"What's in it for me?"

Att allmänt identifiera och kvantifiera kostnaderna räcker inte. I traditionella samhällsekonomiska kalkyler brukar man nöja sig med att beskriva vilka effekter som uppstår för samhället i stort. Men detta är inte alltid ett relevant svar för en enskild

aktör i samhället som kommun, försäkringskassa eller polis, som kanske är mer intresserad av att få veta hur det påverkar just den egna verksamheten. Därför delar vi upp kostnaderna på sex olika samhällssegment illustrerade i figuren nedan.

**KOSTNADERNAS FÖRDELNING
PÅ SAMHÄLLSSEKTORER**

³⁴ Seekam, 2012, version 2.0

Några av dessa segment är också tydliga organisationer såsom kommun eller arbetsförmedling. Andra består av flera olika delsegment såsom rättsväsendet som består

av bland annat polis, åklagarväsende, domstolsväsende och kriminalvård. I kategorin Övriga ryms företag, allmänhet, familj, CSN, kronofogdemyndigheten etcetera.

8.4 Några bärande principer

”Du kan lura alla människor ibland, du kan till och med lura vissa människor hela tiden, men du kan inte lura alla människor hela tiden.” Abraham Lincoln

Vi har gjort denna typ av kalkyler i 30 år. Under den tiden har vi etablerat ett antal bärande principer för vårt arbete. Den första av dessa är att **alltid ligga i underkant i våra beräkningar – försiktighetsprincipen**. Vi ligger i underkant då vi beräknar utanförskapets kostnader och vi underskattar effekterna av en preventiv eller rehabiliterande insats. Det kan också sägas att vi ibland legat så i underkant med våra siffror att vi inte riktigt varit överens med våra ”experter” kring detta. De har helt enkelt tyckt att vi inte tagit i tillräckligt. Den andra principen är att **ta bort sådant som i och för sig kanske är viktigt men som kan vara diskutabelt eller svårt att mäta i kalkylen**. Exempel på detta är:

- indirekta effekter på familj, som syskon och föräldrar.
- indirekta effekter på tredje man och den sociala omgivningen – den sociala smittan.
- indirekta effekter på nästa generation – det sociala arvet.
- diffusa och etiskt svåråtkämpliga effekter som rädsla lidande, smärta, för tidig död, försämrad livskvalitet.
- diffusa spridningseffekter som fler väktare, säkerhetsdörrar, preventionskostnader i stort.
- diffusa effekter på samhället i stort såsom minskad tillit, otrygghet, sämre relationer (det man i ekonomisk teori kallar ett urgröpt socialt kapital).

En tredje viktig princip är att förse våra analyser med en **känslighetsdel – en riskkalkyl** kring en insats eftersom osäkerheten kring effekter av olika insatser är så stor. Vad händer om vi bara är hälften så bra? Vad händer om det blir ett katastrofresultat? Detta är ett sätt att undvika fällan att överdriva positiva effekter av en insats.

Man kan också vända på steken och ställa frågan: Hur bra måste vi vara för att detta ska gå ihop socioekonomiskt – på fem år, på 20 år eller på längre sikt? En tredje variant är att ställa sig frågan: Om vi bara lyckas med en enda av våra klienter/deltagare – vilka socioekonomiska effekter uppstår då? Dessa olika modeller svarar an dels på försiktighetsprincipen men också på **genomskinlighets- eller transparensprincipen**. En läsare ska kunna förstå och kritiskt granska hur vi fått fram våra resultat.

En fjärde viktig ansats är att vara medveten om att resultaten handlar om **storleksordningar och inte exakta resultat**, oavsett hur ambitiösa vi är. Området är för komplext för att göra anspråk på att ha den exakta sanningen. Det är bättre att ha en allmän bild av storleksordningar kring kostnader (och vara medveten om detta) än att inte ha någon aning alls eller bara gissa och tycka. Vi gör alltså på intet vis några anspråk på att sitta på en Sanning med stort S, eller ens att vi någonsin kommer att komma fram till sanningen. Detta är ett synsätt och en metod för att steg för steg komma något närmare sanningen.

Några av de händelser vi här räknar på och sätter prislappar på får närmast ses som **konkreta och representativa räkneexempel** där vi försökt mejsla fram ett typiskt förlopp, till exempel för ett personrån, och därmed typiska prislappar på de

olika konsekvenserna av denna händelse. En självklar konsekvens av detta är att de siffror som presenteras blir en sorts avrundade medelvärden för ett sådant tänkt förlopp utan anspråk på exakthet i detaljerna.

8.4.1 Det svårsmätbara

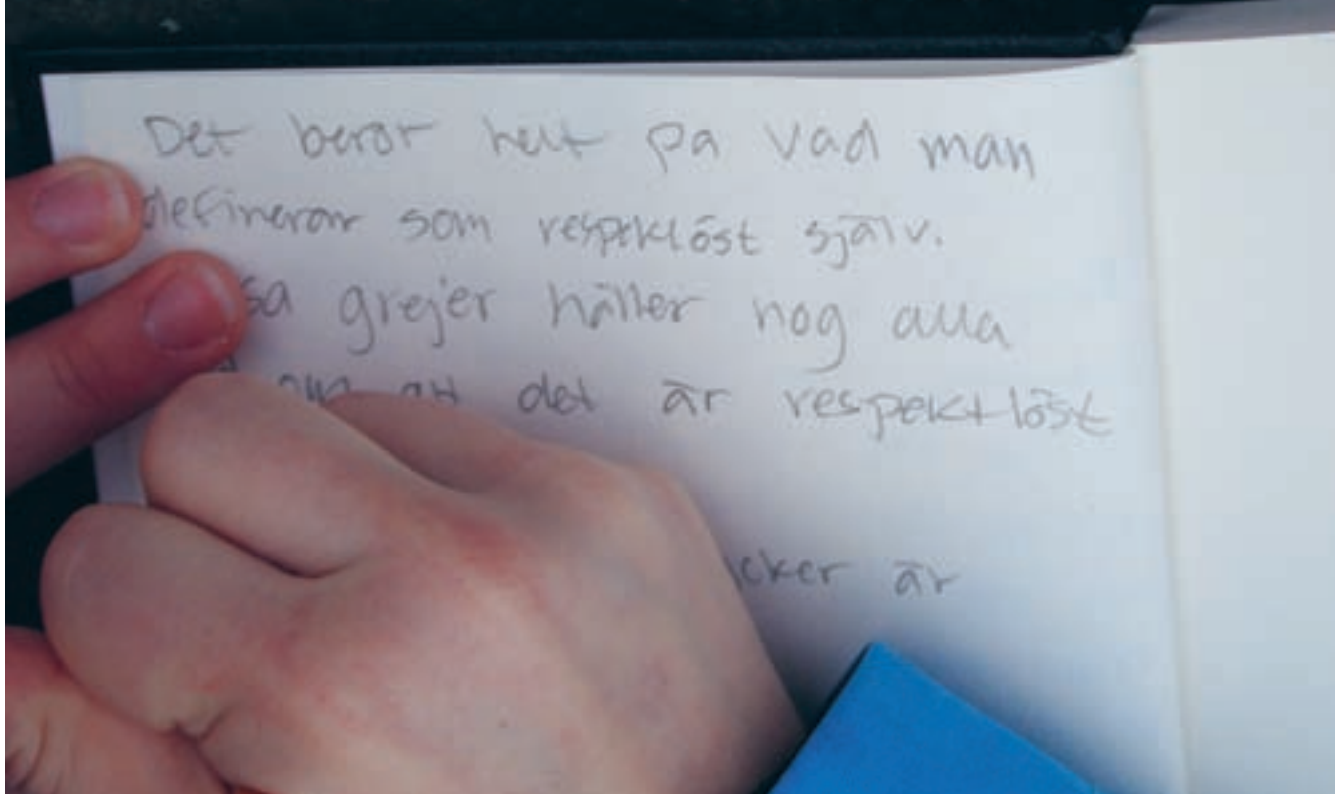
En del av den ovan presenterade försiktighetsprincipen är att här i våra kalkyler här inte ta med faktorer och effekter som i sig kan anses vara viktiga men som trots detta är svåra att prissätta, eller där metoderna att prissätta kan anses vara tveksamma eller rentav tvivelaktiga av praktiska (till exempel otrygghet) eller etiska (till exempel "värdet" av för tidig död) skäl.

Sådana faktorer brukar ibland kallas "svårsmätbara" (på engelska *intangibles*). Inom näringslivets tjänstesektor brukar sådana faktorer tillmätas stor betydelse då ett företag ska värderas. De kallas då immateriella tillgångar. Exempel på detta är varumärke, patent, kompetens och andra icke materiella tillgångar.

Alla dessa är naturligtvis faktorer av stor betydelse då utanförskapets effekter

ska värderas. Inom nationalekonomin finns också metoder för att värdera de flesta av dessa faktorer. Dock kan många av dessa metoder diskuteras och även ifrågasättas, bland annat ur ett etiskt perspektiv.

Vi har därför genomgående valt att lyfta ut dessa faktorer ur vår kalkyl för att inte riskera att hamna i diskussioner kring sådana frågor som kan avleda fokus från studiens huvudlinje – de direkt mätbara effekterna av utanförskapet. En konsekvens av detta är att de resultat och de värden vi får kring våldets effekter därmed blir mindre än de totala effekterna om även dessa svårsmätbara faktorer skulle medräknas. **Vi undterskattar som en följd av detta, och den ovan redovisade försiktighetsprincipen, i våra kalkyler systematiskt de destruktiva subkulturernas ekonomiska effekter.**

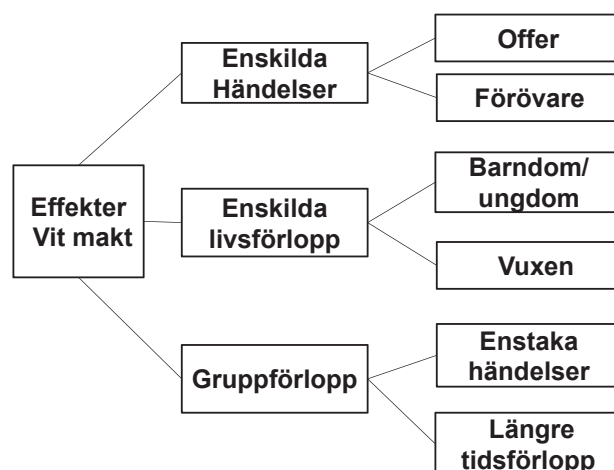

9 KOSTNADER FÖR VIT MAKT PÅ INDIVIDNIVÅ³⁵

Kostnaderna för vit makt-rörelser eller andra destruktiva subkulturer kan lite förenklat beskrivas i tre olika delar. Först har vi de kostnader som går att beskriva utifrån enskilda händelser. De ekonomiska effekterna här kan skildras ur antingen förövarens eller offrets perspektiv. Därefter kan man följa effekterna i form av kortare eller längre livsförlopp på individnivå. Man kan göra

detta både under barn-/ungdomstiden och i vuxenlivet. Slutligen kan man skildra effekterna ur ett kollektivt perspektiv – effekterna av ett vit makt-gäng eller en vit makt-organisation. Dessa gruppeffekter kan uppstå kring en enskild händelse, som en större manifestation, eller vara en del av ett längre förlopp.

³⁵ Detta kapitel och data baseras främst på ett antal tidigare studier vi genomfört kring våldet och olika former av outsiderkulturer, se vidare referenslistan i slutet av rapporten.

Vi inleder detta kapitel med en sorts kostnads katalog över händelser som är nära förknippade med intolerans och vit maktorganisationer för att i nästa kapitel ta tag i de två övriga delarna. Vi inleder med effekter och kostnader ur offerperspektivet

för att därefter titta på kostnader sett ur förövarperspektivet. Resterande delar av detta kapitel kan alltså ses som exempel ur en kostnads katalog för olika sorters händelser förknippade med vit makt-rörelsen.

9.1 Offer – sjukvårds- och omvårdnads kostnader

”För Jonas Holmström, som blev utsatt för oprovocerat gatuvåld, tog livet en ny vändning. Som 18-åring kunde han på grund av sin hjärnskada inte längre skriva ett vanligt e-mail, utan fick be sin bror om hjälp: 'Jag kunde inte läsa, han var tvungen att hjälpa mig att svara. Det gjorde väldigt ont. Jag kunde det förut; alla som går i skolan lär sig läsa och skriva, men det bara försvann', berättar han.”³⁶

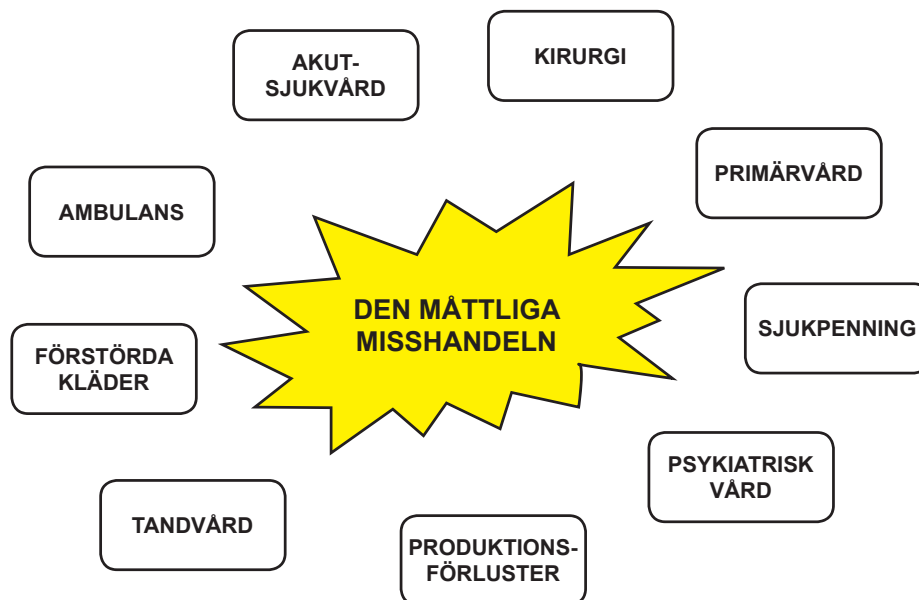
9.1.1 Misshandel som enbart leder till kortvariga skador

Selim är på väg hem efter en sen utekväll på krogen när han hamnar i en hotfull situation. Hans mörka hudfärg upplevs som provocerande av ett par personer med vit makt-anknytning. Han misshandlas och får därefter åka ambulans till akuten där han undersöks, röntgas och behandlas.

Till skillnad från de två exemplen som följer nedan har han haft tur. Han drabbas inte av några omfattande skador som ger permanenta fysiska effekter. Han har ”endast” ett par brutna revben och en sönder-

slagen hand. Ett par tänder är utslagna och han är rejält mörbultad. Efter ett dygn på akuten får han åka hem. Därefter följer en period av sjukskrivning. Han opereras av en kirurg för den skadade handen. Sedan följer ett antal återbesök både på vårdcentral och på sjukhus. Han förskrivs smärtstillande. Eftersom Selim mentalt är en robust person är de akuta psykiska skadorna inte fullt så dramatiska som man kanske kan vänta sig, men leder ändå till en period av nedstämdhet och oro.

³⁶ Studio Ett, program om gatuvåldet, hösten 2011.

Kostnaderna för detta fördelat på olika samhällsaktörer ser vi i tabellen nedan. Vi

ser då att de totala kostnaderna uppgår till strax över 200 000 kr.

Tabell 9.1 Kostnaderna för en "måttlig misshandel" utan kroniska effekter

Effekter	extern kostnad	därav reall
akut somatisk vård	15 000 kr	15 000 kr
kirurgisk vård	30 000 kr	30 000 kr
primärvård	8 000 kr	8 000 kr
psykiatrisk vård	3 000 kr	3 000 kr
sjukskrivning	36 000 kr	
produktionsförluster	78 000 kr	78 000 kr
polisutredning m.m.	30 000 kr	30 000 kr
skadegörelse	3 000 kr	3 000 kr
Summa externa kostnader	203 000 kr	167 000 kr

9.1.2 Misshandel som leder till livslånga kognitiva skador

Erik drabbas betydligt värre än Selim. Han är politisk aktivist på vänsterkanten och blir utsatt för misshandel av en eller flera personer ur vit makt-rörelsen. Han får ett antal **rejåla slag i bröst och ansikte**. Det avslutas med **en spark i magen och därefter en mot huvudet**. Han blir medvetslös av de slag och sparkar han får. Han transporteras av ambulans till sjukhusets akut-mottagning. Han undersöks av läkare som

röntgar hjärnan med datortomografi. Han vaknar upp ur sin medvetslöshet men får ligga kvar ett eller ett par dygn under övervakning.

Man konstaterar kontusionsblödningar i hjärnvävnaden men neurokirurgisk åtgärd krävs inte, och eftersom han inte visar synliga neurologiska men ser man inget rehabiliteringsbehov. Man liknar detta vid en svår hjärnskakning. Efter något dygn får

han åka hem. Han är trött, chockad och allmänt mörbultad. Han mår illa och kräks då och då. Samtidigt är han lättad. Han tycker att han kommit lindrigt undan och inser att han kunnat råka betydligt värre ut. Det han, eller andra, inte tänker på är att dessa hjärnskador kan ge bestående effekter. Därutöver har han drabbats av minimala blödningar i nervvävnaden som inte visualiseras så lätt på röntgen men kan ge långvariga eller varaktiga kognitiva effekter.

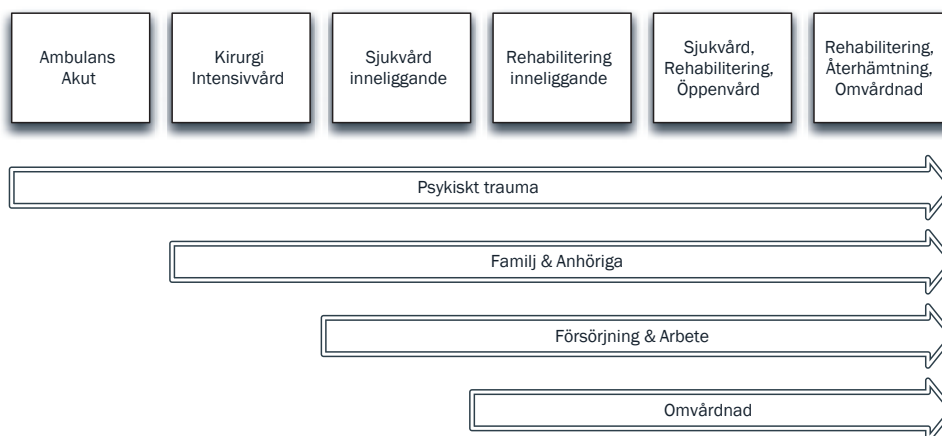
Erik blir sjukskriven en lång tid efter detta. Han vistas hemma, går inte så ofta ut. Han är nedstämd men ber inte om hjälp eller stöd. Han kallas till återbesök på vårdcentralen där man inte hittar något anmärkningsvärt. Erik fortsätter att vara sjukskriven. Så småningom kommer han tillbaka till sitt jobb. Dock är det inte riktigt som vanligt. Erik är nedstämd och inte den gamla vanliga Erik man brukar möta. Han fungerar sämre än vanligt och han blir lätt trött. Han har koncentrationssvårigheter och har problem att fokusera på en fråga under en längre tid. Det Erik råkat ut för är en dold och i princip osynlig hjärnskada som lett till långvariga eller permanenta kognitiva funktionsnedsättningar. Då man till följd av yttre våld drabbas av kognitiva funktionsnedsättningar kan detta yttra sig i olika symptom, känslor och beteenden.

Erik arbetar långt under sitt tidigare kapacitetstak och klarar inte längre av att behålla sitt jobb. Han klarar inte av stress, förändring eller omställningar. Han har

stora samarbetsproblem och kommer lätt i konflikt med arbetskamrater. Han provar flera andra arbeten men misslyckas ständigt. Erik drabbas av oförklarliga olyckor på sitt arbete. Erik får under långa perioder lönebidragsanställning som fungerar ett tag, sedan misslyckas han på nytt. Under andra perioder går han arbetslös och sjukskriven, ibland med sjukpenning och ibland med försörjningsstöd. Han får smärtreaktioner och depressioner som gör att han med stor täthet besöker vårdcentral och öppenvårdspsykiatri. Han äter mycket läkemedel.

Socialt har Erik svårt att behålla sina vänner. Han isolerar sig alltmer från dem. Han blir en allt flitigare kroggäst. Man kan misstänka att han på sätt och vis medicinerar sin situation med hjälp av alkohol. Våldet ligger inte långt borta. Det kommer att vara slumpen som avgör om han än en gång utsätts för misshandel eller själv blir förövare. Han återvänder aldrig i full omfattning till arbetslivet. Så småningom erhåller han permanent sjukersättning – helt eller delvis. Han blir en storkonsument av olika former av sjukvård – somatisk såväl som psykiatrisk.

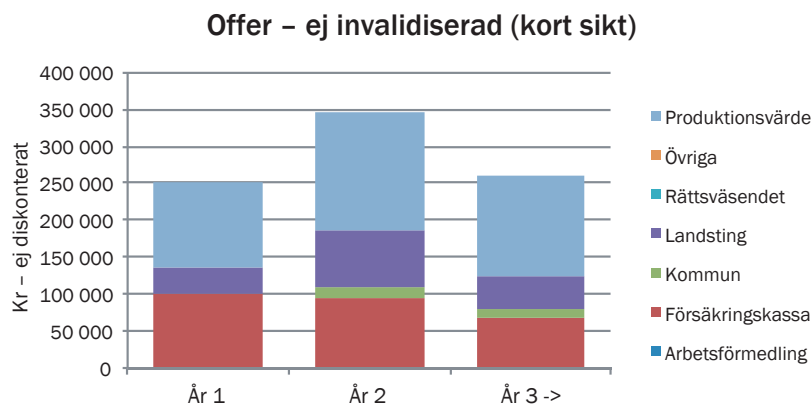
I figuren nedan syns det effektpanorama vi baserat den kommande kalkylen på. Det vi kan konstatera är att det dels berör många aktörer och dels många intressenter. Vi kan också se att det spänner över både kort- och långsiktiga effekter.

De ekonomiska effekterna av detta består dels av de vård- och rehabiliteringsinsatser av olika slag som görs kring Erik. Men

också de kostnader för förlorade produktionsvärden och för försörjning som uppstår till följd av hans skada.

Diagram 9.1 Kostnader för offer med kognitiva skador under år 1-3

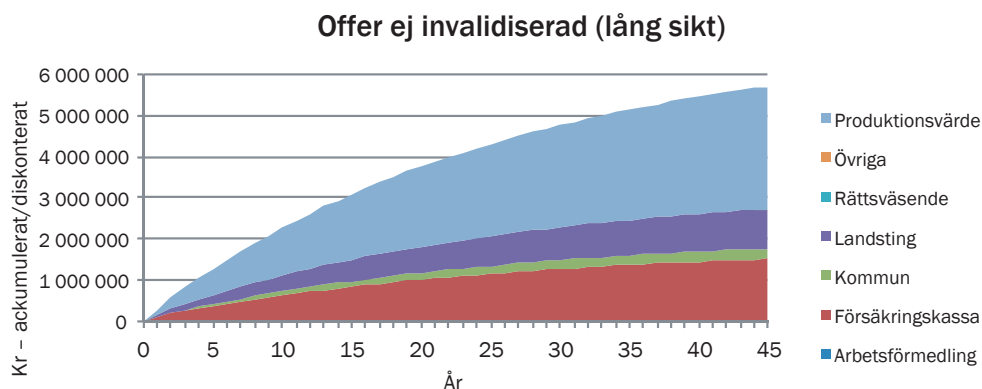

De totala kostnaderna det första året uppgår till cirka 250 000 kr. Vårdkostnaderna är en mindre dominerande del. Det som dominerar är produktionsförlusterna och försörjningskostnaderna för offret under hans sjukskrivningsperioder.

På lång sikt uppgår de totala effekterna för Eriks del till knappt 6 Mkr. Dessa kostnader är i princip fördelade på tre olika delar. Den första utgörs av de produktionsförluster som uppstår till följd av hans kog-

nitiva funktionsnedsättning, totalt cirka 3 Mkr för hela perioden. Den andra delen handlar om hans sjukvårdskonsumtion – främst primärvård och psykiatri till följd av de direkta och indirekta effekterna av denna funktionsnedsättning. Kostnaderna uppgår till 1 Mkr. Den tredje delen består av försäkringskassans kostnader för först sjukpenning och därefter sjukersättning samt av kommunens periodvisa försörjningsstöd.

Diagram 9.2: De långsiktiga kostnaderna för offer med kognitiva skador

I tabellen nedan beskrivs de ackumulerade (summerade) kostnaderna för olika tidpunkter efter våldshändelsen. Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att den avgörande effekten för offrets del är de

direkta och indirekta effekterna på hans arbetsförmåga som hans kognitiva funktionsnedsättning medfört, vilket är en följd av det våld han utsatts för.

Tabell 9.2 De långsiktiga kostnaderna för offer med kognitiva skador

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	100 000	189 692	370 554	840 488	1 275 675	1 517 320
Kommun	0	15 409	48 083	132 980	211 600	255 255
Landsting	37 450	110 171	224 580	521 849	797 138	949 996
Rättsväsende	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	115 000	269 808	638 041	1 594 826	2 480 868	2 972 855
Summa	252 450	585 080	1 281 257	3 090 143	4 765 282	5 695 427

9.1.3 Effekterna av det invalidiserande våldet

Våldet mot Erik är allvarligt, men inte den värsta formen av våld. Ivar är en ung homosexuell man som en lördagsnatt blir brutalt nedslagen av ett gäng berusade vit makt-anhängare. Han drabbas av det invalidiserande våldet. Direkt i anslutning till händelsen förs han i ambulans till sjukhusets akutmottagning.

Efter en lång, omfattande och komplicerad neurokirurgisk operation vårdas Ivar på NIVA (neurokirurgisk intensivvårdsavdelning). Han är nedsövd och andas med hjälp av respirator och det finns ett dränage från lungsäcken. Han har en tryckmätare inopererad i huvudet för att följa det intrakraniella trycket och åtgärda tecken på tryckstegring. Då det intrakraniella trycket blir allvarligt förhöjt är ännu en operation nödvändig för att minska risken för ytterligare hjärnskador, en bit av skalltaget opereras temporärt bort. Han kommer att vara nedsövd under en längre tid för att minska risk för ytterligare hjärnvullnad och hjärnskada och är beroende av respirator.

Efter ett stort antal operationer och inledande medicinsk rehabilitering under det första året efter händelsen inleds en planering för Ivars fortsatta liv som sänglig-

gande och rullstolsburen i en egen bostad med stöd av olika insatser från samhällets sida. Under en övergångsfas skrivs Ivar ut för att bo hos sina föräldrar. Det vidtas vissa åtgärder för att anpassa bostaden, handikappramper och hissar installeras, badrum byggs om, men tanken är att detta är en övergångslösning. Slutmålet är egen bostad.

Ivars fortsatta liv kommer att präglas av ständig omvårdnad och närvaro av personlig assistans större delen av dygnet. Han kommer att försörjas av samhället resten av sitt liv. Förmodligen i form av sjukersättning, möjligtvis kompletterat med visst försörjningsstöd. Han kommer att utnyttja färdtjänst i betydande omfattning. Med lite tur kan han få tillgång till någon form av sysselsättning eller daglig verksamhet. Han kommer att ha behov av olika vård- och rehabiliteringsinsatser av såväl somatisk som psykiatrisk natur.

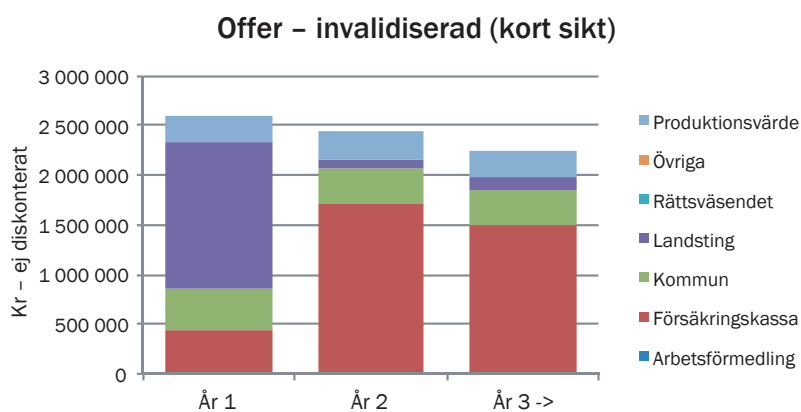
Ivars familj och anhöriga kommer att slitas hårt. Under perioder kan han därför få bo i någon form av korttidsboende eller avlastningsboende. Hans psykiska tillstånd kommer att variera. Periodvis kommer han att vara djupt deprimerad. Detta förstärks

av de kognitiva funktionsnedsättningar som är en följd av hjärnskadan. Han får psykologsamtal och psykofarmaka mot depressionen.

Ivar blir alltså permanent invalidiserad till följd av effekterna av det våld han utsätts för. I diagrammet nedan ser vi hur kostnaderna för detta ser ut under de tre

första åren. Vi ser då att de uppgår till drygt 2 Mkr per år under alla tre åren. Skillnaderna mellan åren är betydande av andra skäl. Under det första året är det framförallt landstinget i form av akutsjukvård, neurokirurgisk vård och rehabiliteringssjukvård som utgör den stora kostnadsbäraren.

Diagram 9.3: Kostnader för invalidiserade offer under år 1-3

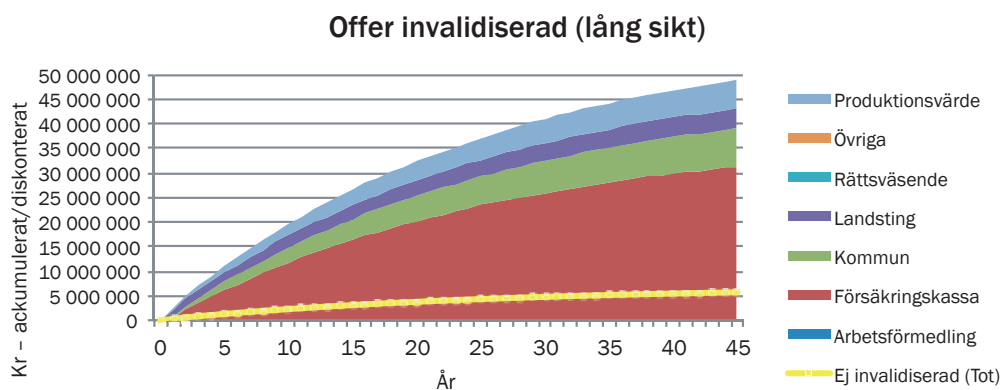
Detta förändras dramatiskt under det andra året då den akuta behandlingsfasen efter hand övergår till en omvårdnadsfas som framförallt präglas av bostadsanpassning, kommunala omvårdnadsinsatser och personlig assistans.

På lång sikt ser vi att de totala kostnaderna blir betydande. Om vi antar att Ivar är cirka 20 år då händelsen inträffar och att vi följer kostnaderna fram till hans pensionsålder och att han inte avlider i förtid, uppgår de totala kostnaderna för det våld han utsätts för till närmare 50 Mkr. Den dominerande kostnadsbäraren är försäk-

ringskassan, som med sina dryga 30 Mkr bär cirka två tredjedelar av de totala kostnaderna. För kommunens del uppgår de totala kostnaderna för denna period till cirka 8 Mkr.

Vi har, som jämförelse, även lagt in de totala ackumulerade kostnaderna för Erik (det tidigare beskrivna offret) som inte blev invalidiserad. Det är som synes stora skillnader i kostnader beroende på graden av skada, vilket man kanske inte tänker på när skalorna skiftar mellan de olika diagrammen.

Diagram 9.4 De långsiktiga kostnaderna för invalidiserade offer

I tabellen nedan återfinner vi samma resultat i form av ackumulerade kostnader. Kanske något överraskande är kostnaderna för landstinget i form av sjukvård cirka 4 Mkr eller 8 procent av de totala kostnaderna. Man föreställer sig kanske att de ekonomiska effekterna av våld för offren i första hand uppstår i form av akuta sjuk-

vårdsinsatser. Mycket riktigt uppstår de och är omfattande men främst under det första året eller kanske de två första åren. Därefter dominerar kostnader för omvårdnad och försörjning av Ivar under alla de år han kommer att fortsätta leva som invalidiserad och beroende av samhällets olika stödinsatser.

Tabell 9.3 De långsiktiga kostnaderna för invalidiserade offer

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	436 600	2 078 638	6 059 080	16 401 514	25 979 239	31 297 410
Kommun	429 300	776 786	1 734 786	4 223 970	6 529 107	7 809 068
Landsting	1 466 000	1 561 861	1 902 117	2 786 211	3 604 936	4 059 545
Rättsväsende	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	276 000	541 385	1 277 851	3 191 422	4 963 505	5 947 480
Summa	2 607 900	4 958 669	10 973 834	26 603 118	41 076 788	49 113 503

9.1.4 Kostnader för vittnen

”Det blir allt vanligare att vittnen och brottsoffer skräms och hotas. Anmälningarna om övergrepp i rättsak ökade med 70 procent under 1999–2006. Ungefär hälften av dem som anmäls är mellan 15 och 25 år.”³⁷

Ville är kompis med Ivar och blir vittne till den misshandel som sker. Han blir på kort sikt ganska omskakad av det som inträffar,

vilket leder till att han under några kortare eller längre perioder det första året blir sjukskriven. Den långsiktiga effekten be-

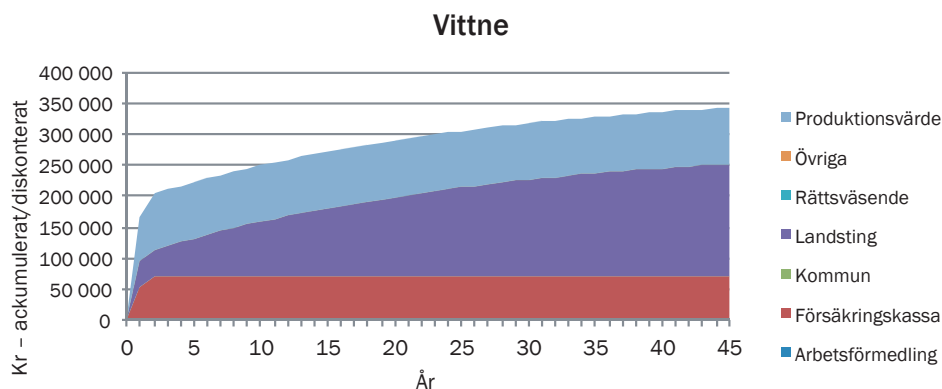
³⁷ TT, 29 januari 2012.

står av den ökade vårdkonsumtion (främst primärvård och öppenvårdspsykiatri) som uppstår till följd av det inträffade.

De totala kostnaderna är i förhållande till offer och förövare tämligen blygsamma. De uppgår totalt sett till 350 000 kr för hela perioden. Av dessa utgörs 90 000 kr

av produktionsförluster och 70 000 kr av försörjningskostnader som primärt uppstår under det första året. Den dominerande kostnadsposten utgörs dock av den ökade sjukvårdskonsumtionen som uppgår till cirka 180 000 kr.

Diagram 9.5 De långsiktiga kostnaderna för ett vittne

Samma resultat redovisas i tabellen nedan. Även här kan man göra en intressant reflektion. Trots att Ville inte drabbas av några somatiska skador till följd av den

våldshandling som ägt rum, så blir sjukvården den aktör som drabbas mest av effekterna. Vi skulle kunna tala om de långsiktiga osynliga effekterna av våldet.

Tabell 9.4 De långsiktiga kostnaderna för ett vittne

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	54 000	71 308	71 308	71 308	71 308	71 308
Kommun	0	0	0	0	0	0
Landsting	41 388	41 388	60 395	109 780	155 514	180 908
Rättsväsende	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	69 000	91 115	91 115	91 115	91 115	91 115
Summa	164 388	203 811	222 818	272 203	317 937	343 331

9.1.5 Kostnaderna för familjen och anhöriga

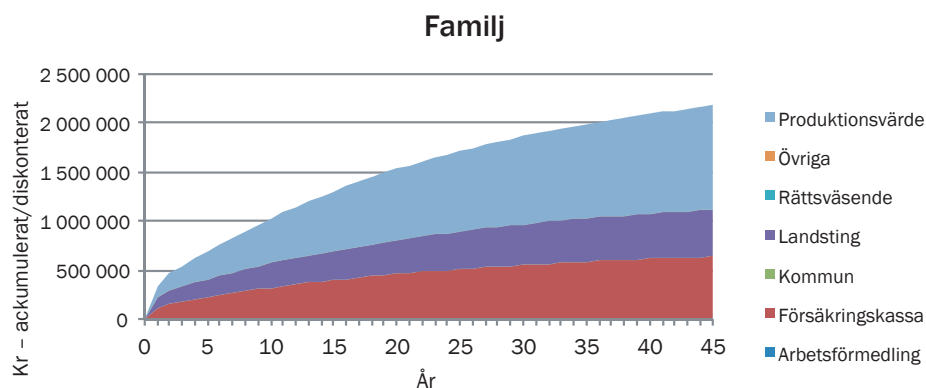
För offrets familj blir konsekvenserna av en grov misshandel regelmässigt ganska omtumlande. Omfattningen beror naturligtvis på hur skadorna för offret ser ut. Under det första året består kostnaderna av produktionsbortfall och sjukpenning. På

sikt tillkommer också kostnader för ökad sjukvårdskonsumtion i form av läkemedel och läkarbesök. De långsiktiga kostnaderna för familjen uppgår till totalt drygt 1,4 Mkr varav den största delen, precis som för vittnena, handlar om produktionsför-

luster, i detta fall drygt 1 Mkr. Kostnaderna för sjukvård landar på knappt 500 000 kr

medan kostnader för sjukpenning uppgår till knappt 640 000 kr.

Diagram 9.6 De långsiktiga kostnaderna för familjen av våld

Nedan ser vi samma uppgifter i tabellform. Vi kan här konstatera att de långsiktiga diskonterade förändringarna av sjuk-

vårdskostnaderna för offrets familj uppgår till runt 10 000 kr per år under hela perioden.

Tabell 9.5 De långsiktiga kostnaderna för familjen av våld

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	120 000	166 154	230 194	396 592	550 686	636 249
Kommun	0	0	0	0	0	0
Landsting	93 449	133 223	180 442	303 133	416 751	479 840
Rättsväsende	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	115 000	159 231	281 975	600 904	896 251	1 060 247
Summa	328 449	458 608	692 612	1 300 628	1 863 688	2 176 336

9.2 Förövare – påföljder

”En man misshandlades av sex-sju gärningsmän i Fornhöjdens centrum på onsdagskvällen. Misshandeln ägde rum vid 22-tiden. Gänget kastade in smällare i pizzarian i Fornhöjden. En man gick ut för att säga till dem, då hoppade gänget på honom och misshandlade honom. Offret klagade över smärtor i ett öga och ett öra efteråt. Gärningsmännen uppges vara i 20-årsåldern. Polisen har inte gripit några misstänkta förövare.”³⁸

³⁸ Länstidningen i Södertälje, 17 maj 2012.

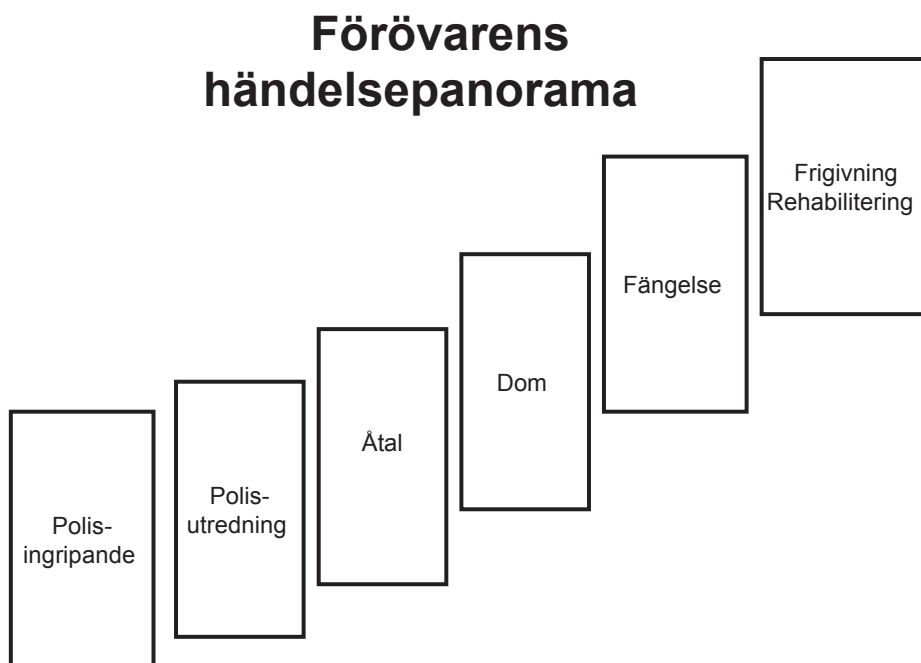
Då personer tillhörande vit makt-rörelsen på olika sätt, till följd av våld eller andra brott, blir föremål för ingripanden och påföljder från rättsväsendet uppträder effekterna på många olika plan. Först och främst inom själva rättsväsendets olika delar: polis, åklagare, domstol och kriminalvård. Därefter uppträder indirekta effekter inom sjukvård, socialtjänst, försäkringskassa med mera. Dessutom uppstår ofta effekter genom att personer som avtjänat straff efter strafftiden i högre el-

ler mindre grad har svårt att få tillträde till arbetsmarknaden. Det kan handla om allt från kortsiktigt till livslångt utanförskap på arbetsmarknaden med betydande samhällsförluster som följd. I kalkylexemplen nedan är det centrala inte orsaken till att man drabbas av påföljd (misshandel, övergrepp i rättssak, stöld eller narkotikabrott med mera). Det avgörande är påföljdens varaktighet och dess fortsatta konsekvenser efter frigivning.

9.2.1 Händelsen som ledde till fängelsestraff och början till ett liv i utanförskap

Viktor misshandlar en annan person, grips i samband med detta av polis och drabbas därefter av rättsliga konsekvenser. Vad leder detta till i termer av ekonomiska ef-

fecker? Vi ska här följa det händelseförlopp som följer efter misshandeln, illustrerat översiktligt i figuren nedan.

Två polispatruller anländer till platsen. De griper Viktor som förs till polisstation. Ett kort inledande förhör görs. En förundersökning inleds. Under tiden har offrets skador dokumenterats på akutmottagningen och ett rättsintyg kring detta begärts.

Dessa inledande åtgärder leder till att åklagaren anhåller Viktor. Inom några få dygn förs Viktor till häktningsförhandling, där han häktas på sannolika skäl misstänkt för misshandel alternativt grov misshandel.

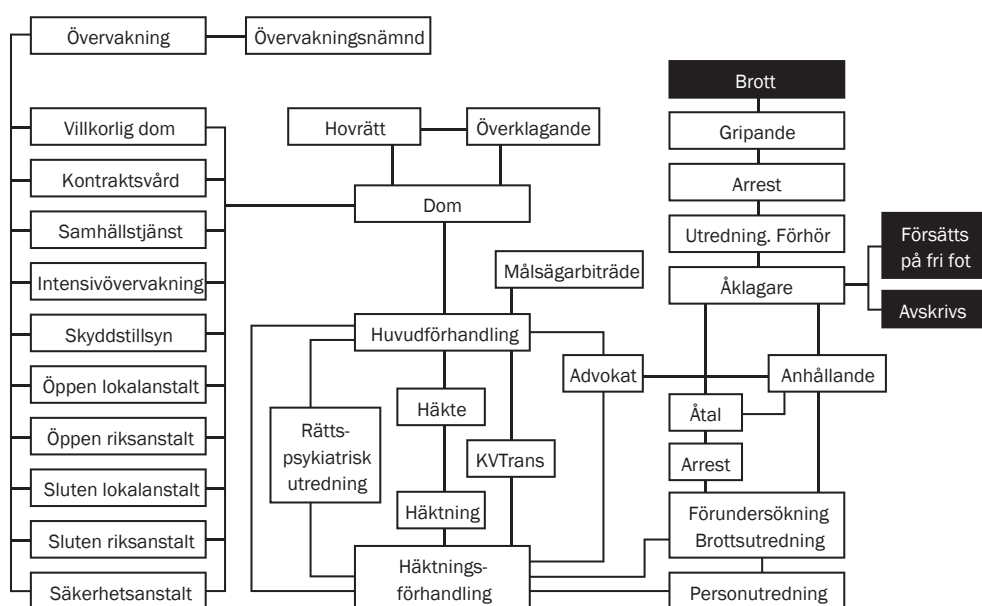
Under förundersökningsledningens led-

ning sker nu ett utredningsarbete hos polisens ungdomsrotel. I slutet av denna process, som kan ta några veckor och under vilken Viktor sitter häktad, väcker åklagaren åtal. Under huvudförhandling medverkar domare, nämndemän, notarier, försvarsadvokat, målsägarbiträden, vittnen, målsägare, anhöriga med flera. Viktor transporteras till huvudförhandlingen av personal från kriminalvårdens transporttjänst.

Huvudförhandlingen tar ungefär en dag att genomföra och dom kommer att meddelas inom en vecka. I väntan på dom kvarhålls Viktor i häktet. Dom meddelas skriftligt. Viktor kommer sannolikt att överklaga domen till hovrätten. Detta

leder till en förnyad huvudförhandling. Viktor döms till nio månaders fängelse vilket innebär att han, om allt löper normalt, kommer att frisläppas efter två tredjedelar av strafftiden. Han döms också att betala ett skadestånd till offret för det våld han utövat. Efter det att dom meddelats förs Viktor via häktet till anstalt.

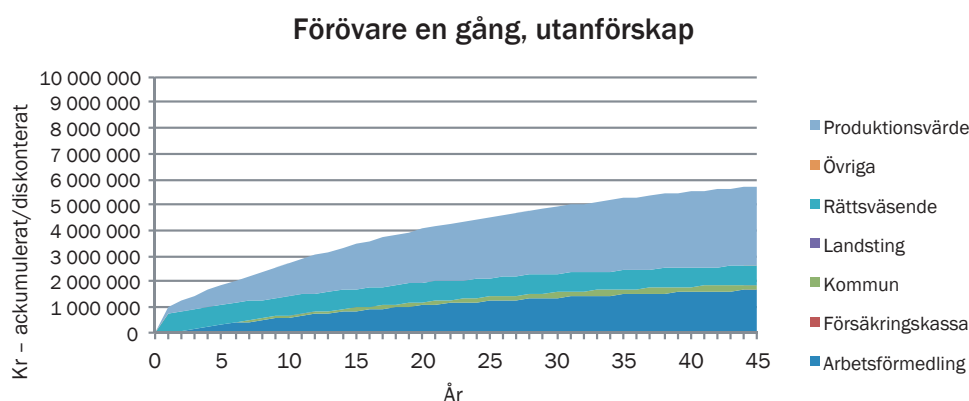
Så här långt är detta ett komplext och sammansatt förlopp med ett mycket stort antal aktörer och personer involverade. Detta leder naturligtvis till att det uppstår betydande kostnader fördelade på samhällets olika aktörer, främst polis, åklagarsväsende, domstol samt kriminalvård och därefter socialtjänst. Förloppet i stort sammanfattas i figuren nedan.

I detta första scenario kommer Viktor aldrig fullt ut tillbaka till samhället och särskilt inte till arbetsmarknaden. De totala långsiktiga kostnaderna uppgår till cirka 6 Mkr, vilket framgår av diagrammet nedan. Den dominerande delen utgörs av de produktionsförluster som uppstår till följd av att han inte riktigt får fotfäste på

arbetsmarknaden efter sin fängelsestid. Dessa kostnader uppgår till drygt 3 Mkr eller 55 procent av de totala kostnaderna. Arbetsförmedlingens kostnader uppgår till knappt 1 Mkr (bland annat kostnaderna för lönebidragsanställningar) medan rättsväsendets totala kostnader utgörs av kostnaderna från första året.

Diagram 9.7 Enstaka fängelsestraff som leder till långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden

Samma uppgifter om de ackumulerade kostnaderna återkommer i tabellen nedan fördelade på ett antal olika tidpunkter. En intressant reflektion är att samhällskostnaderna kring denna typ av brott inte domineras av rättsväsendets kostnader som man

kanske skulle kunna tro, utan av de direkta och indirekta kostnader som uppstår till följd av att Viktor efter strafftiden inte lyckas ta sig in på arbetsmarknaden utan hamnar i ett mer permanent utanförskap.

Tabell 9.6 Enstaka fängelsestraff som leder till långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden

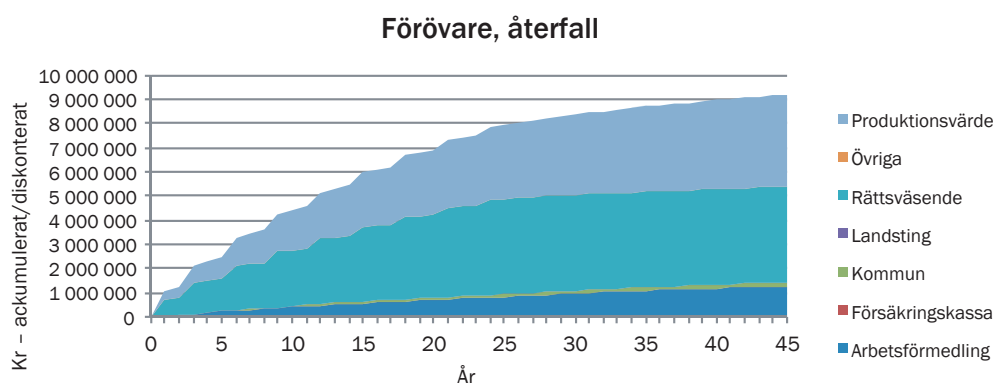
	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	92 308	305 776	860 434	1 374 082	1 659 292
Försäkringskassa	0	0	0	0	0	0
Kommun	0	0	31 413	113 035	188 621	230 592
Landsting	0	0	0	0	0	0
Rättsväsende	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	276 000	408 692	776 926	1 733 711	2 619 753	3 111 740
Summa	1 016 900	1 241 900	1 855 015	3 448 080	4 923 355	5 742 524

9.2.2 Upprepade fängelsestraff

I det följande scenariot tänker vi oss att den händelse som lett till att Viktor dömts till fängelsestraff inte är en engångshändelse. Viktor blir en sorts återfallsförbrytare i vit makt-världen. Med en viss regelbundenhet begår han inte bara brott utan blir också upptäckt, åtalad, och dömd för dessa. Det innebär att denna händelse bara blir en i raden av likartade händelser i Viktors framtida liv. Med en viss regelbundenhet

återkommer han som förövare vartannat, vart tredje eller vart fjärde år under en lång följd av år. Vid några tillfällen, då han mött sin överman eller sina övermän, hamnar han i en offerroll. De långsiktiga kostnaderna för honom blir i detta scenario betydande. Detta illustreras i följande diagram, där dessa perioder med domar och påföljder ligger vart tredje år fram till cirka 25 år efter den ursprungliga händelsen.

Diagram 9.8 Upprepade fängelsestraff som dessutom leder till långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden

I tabellform ser vi att detta scenario genererar ackumulerade (summerade) kost-

nader för den ursprungliga händelsen på drygt 9 Mkr.

Tabell 9.7 Upprepade fängelsestraff som dessutom leder till långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden

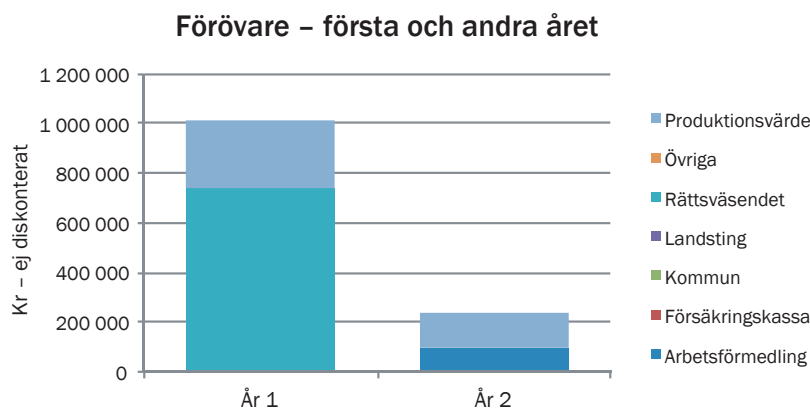
	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	92 308	231 812	564 096	967 705	1 252 915
Försäkringskassa	0	0	0	0	0	0
Kommun	0	0	20 529	69 427	128 820	170 791
Landsting	0	0	0	0	0	0
Rättsväsende	740 900	740 900	1 326 606	3 087 529	3 958 900	3 958 900
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	276 000	408 692	904 514	2 244 895	3 320 753	3 812 741
Summa	1 016 900	1 241 900	2 483 461	5 965 947	8 376 178	9 195 346

9.2.3 Händelsen som ledde till ett engångsstraff och inget mer

Vi har nu räknat på två olika scenarion baserade på att Viktor till följd av den uppkomna situationen inte bara hamnar i fängelse utan även marginaliseras på arbetsmarknaden. Ett tredje scenario, som vi nu ska följa, är att Viktor efter avtjänat straff fått sig en tankeställare och dels inte återfaller till nya brott, dels lyckas ta sig tillbaka till arbetsmarknaden. Kanske blir denna händelse en sorts väckarklocka för Viktor och ger honom motivation att lämna vit makt-rörelsen och söka sig till-

baka till en sorts "Svenssonliv". Kostnaderna för förövaren är naturligtvis i detta fall av ett helt annat slag än för de två scenarion vi studerat ovan. På kort sikt uppgår kostnaderna under första året till cirka 1 Mkr, uppdelat på cirka 740 000 kr i samhällskostnader inom rättsväsendet och 275 000 kr i produktionsbortfall. Merparten av kostnaderna inom rättsväsendet, cirka 500 000 kr, består av kostnader inom kriminalvården.

Diagram 9.9 Kostnaderna under år 1 och 2 för förövare som drabbas av fängelsestraff

Under det andra året frigges Viktor från sitt fängelsestraff, men det uppstår restkostnader i form av delvis förlorad produktion och försörjningskostnader/lönebidrag. De totala samhällskostnaderna under det andra året uppgår till drygt 200 000 kr. Det inträffade innebär för Viktor att denna händelse blir ett uppvaknande och en varningssignal som leder till att han bestämmer sig för att detta inte ska upprepas flera gånger. Det betyder att han efter de

inledande trassligheterna med att efter fängelsetiden ta sig tillbaka till samhället och arbetslivet, som vi ovan skildrat i kalkylens år 2, framöver kommer att leva sitt liv som en "normalmedborgare". Det uppstår till följd av detta inga nya långsiktiga kostnader. I tabellen nedan ser vi att inga kostnader tillkommer efter det andra året. De samlade kostnaderna för detta scenario landar på 1,2 Mkr.

Tabell 9.8 Enstaka fängelsestraff som leder till långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	92 308	92 308	92 308	92 308	92 308
Försäkringskassa	0	0	0	0	0	0
Kommun	0	0	0	0	0	0
Landsting	0	0	0	0	0	0
Rättsväsende	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	276 000	408 692	408 692	408 692	408 692	408 692
Summa	1 016 900	1 241 900	1 241 900	1 241 900	1 241 900	1 241 900

9.2.4 Gripande och enklare påföljd

Ett fjärde scenario (kanske i praktiken det vanligaste och mest förekommande scenariot) kring de rättsliga påföljderna handlar om att Viktor blir inblandad i en mindre händelse, ett slagsmål, en ringa misshän-

del eller en skadegörelse som inte leder till något annat än att han grips, anhålls eller häktas en kortare period. Efter utredning från polisens sida åtalas han och döms till kortare påföljd på öppen anstalt eller möj-

ligtvis till villkorligt eller elektronisk fotboja med övervakning. Kostnaderna för

detta redovisas i tabellen nedan.

Tabell 9.9 Kostnaderna för en kortare påföljd

Effekter	extern kostnad	därav reall
polisutredning	30 000 kr	30 000 kr
häkteskostnader	12 000 kr	12 000 kr
åtalskostnader	12 000 kr	12 000 kr
domstolskostnader	16 000 kr	16 000 kr
kriminalvårdskostnader	15 000 kr	15 000 kr
produktionsförluster	24 000 kr	24 000 kr
Summa externa kostnader	109 000 kr	109 000 kr

9.3 Enskilda händelser

Vi har så här långt beskrivit vissa typer av effekter till följd av ett illegalt agerande från personer knutna till vit makt-rörelsen. De flesta händelserna har haft våld som ett centralt inslag. Vi har beskrivit dessa händelser både utifrån förövarens och offrets

perspektiv. Vi har också beskrivit de ekonomiska effekterna av förlorad arbetsförmåga och samhällets försörjningskostnader. I detta avsnitt kommer vi att lyfta fram kostnaderna för ett antal typiska men mindre dramatiska händelser än de ovan.

9.3.1 Skolvåld

”En 16-årig yngling döms av Falu tingsrätt till ungdomsvård med särskild föreskrift efter att ha misshandlat en annan elev på en skola i Falun. Misshandeln inträffade i oktober förra året när ynglingen bara var 15 år.”³⁹

Skolvåldet handlar om en i raden av trasslaserande händelser. Offret kan vara ett av de tysta barnen, ett lite udda barn eller ett barn med annorlunda etniskt ursprung. Det har förmodligen börjat som tillrop, knuffar och lättare slag. Någon eller några har kanske tagit skolböcker, doppat gymkläder i toaletten eller liknande. Våldet utövas av en eller flera personer. Om det är en ensam förövare finns det sannolikt en svans av påhejare.

Offret blir nerslaget, utsätts för slag och

sparkar mot mage och huvud. Hans kläder blir sönderrivna och förstörda. Händelsen uppmärksammas av lärare eller andra vuxna på skolan. Ambulans tillkallas. Offret körs till akutmottagningen, där han behandlas för sina skador som handlar om frakturer i en eller annan form, vilka kräver kirurgiska ingrepp.

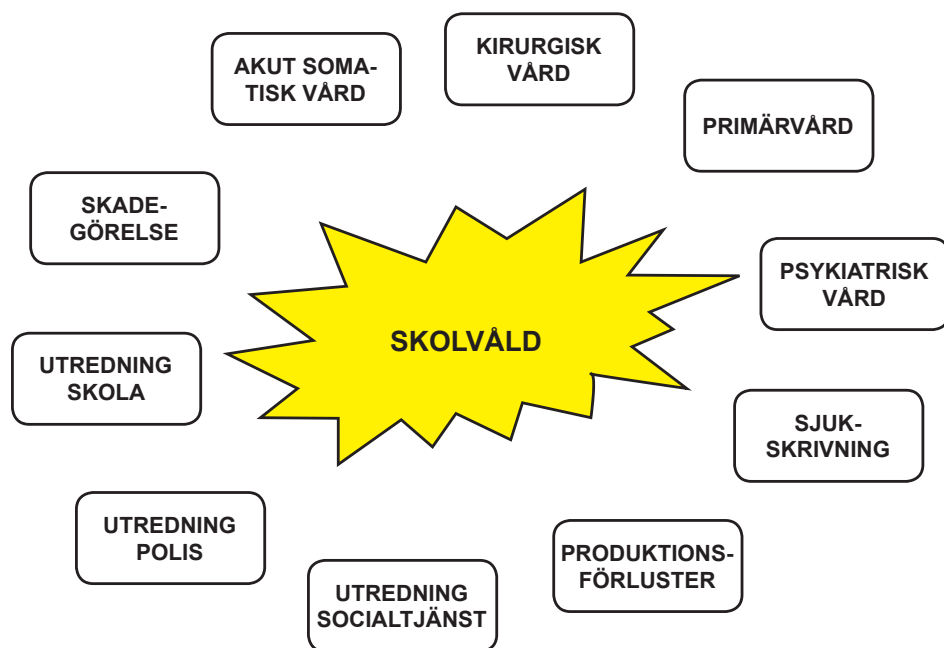
Hans föräldrar tillkallas och anländer till akuten. De blir mycket upprörda och en av föräldrarna blir under den kommande månaden sjukskriven, dels för att vårda sonen, dels till följd av de psykiska reaktioner

³⁹ Dala-Demokraten, 3 november 2011.

som uppstår i form av ångest och otrygghet.

Det blir polisutredning kring händelsen. Delar av utredningsarbetet sker i sam-

arbete med socialtjänsten eftersom minderåriga personer är involverade. I skolan görs en egen utredning.

I tabellen nedan ser vi att de totala samhällskostnaderna för denna händelse uppgår till drygt 80 000 kr. I detta fall har vi utgått från att vårdkostnaderna är av tämligen begränsad omfattning. Utrednings-

kostnaderna för händelsen är betydande, liksom de indirekta effekterna på föräldrarna i form av produktionsförluster och kostnader för sjukpenning.

Tabell 9.10 Exempel på socioekonomiska effekter av skolvåld

Effekter	extern kostnad	därav reall
akut somatisk vård	2 000 kr	2 000 kr
kirurgisk vård	3 000 kr	3 000 kr
primärvård	2 000 kr	2 000 kr
psykiatrisk vård	3 000 kr	3 000 kr
sjukskrivning	12 000 kr	
produktionsförluster	26 000 kr	26 000 kr
polisutredning m.m.	30 000 kr	30 000 kr
skadegörelse	3 000 kr	3 000 kr
Summa externa kostnader	81 000 kr	69 000 kr

9.3.2 Utpräglat etniskt våld

”När 28-åringen promenerade på Östergatan i Grusåsen natten mot onsdagen blev han plötsligt attackerad och misshandlad av en 29-årig man. Det var vid halv tre på natten som händelsen inträffade. 29-åringen ska ha dykt upp bakifrån, knuffat omkull 28-åringen och slagit och sparkat honom när han låg ner. En polisbil som passerade platsen lyckades få syn på misshandeln och kunde stanna och gripa 29-åringen. Han är nu misstänkt för misshandel och även hatbrott, eftersom polisen misstänker att rasistiska motiv ligger bakom attacken. – Han ska ha skrikit ’åk tillbaka till ditt hemland’ till 28-åringen. 28-åringen fördes till sjukhus med benbrott och skador i bland annat ansiktet.”⁴⁰

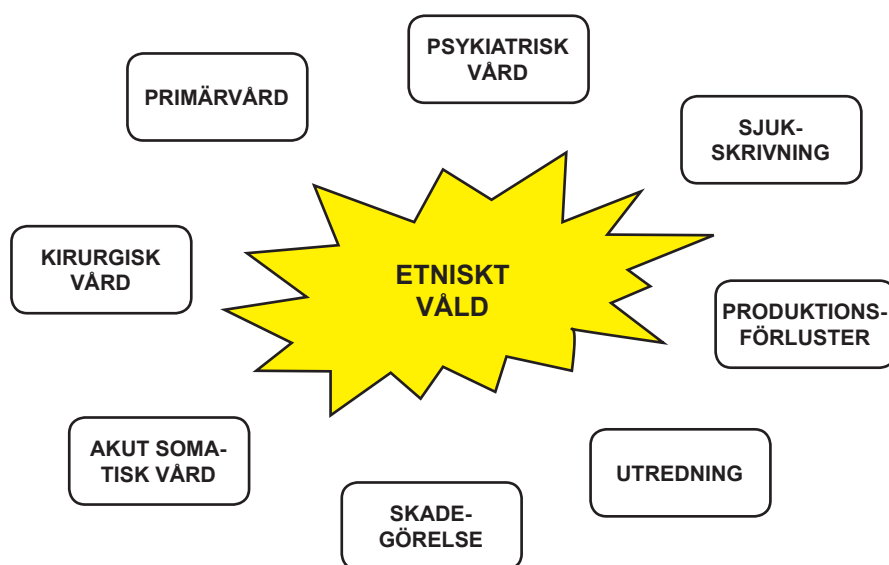
Det etniska våldet inträffar antingen i skolan, på krogen eller på allmän plats. De inblandade personerna kan vara i tonåren eller unga vuxna mellan 20 och 30 år. Det är en händelse som betingas av att förövaren och offret tillhör etniskt skilda grupper. Det kan vara personer ur vit makt-rörelsen som överfaller mörkhyade invandrare. Händelsen kan vara till synes helt oprovo-cerad eller en följd av en ordväxling som urartar.

Slag utväxlas och offret faller till marken. En eller flera förövare fortsätter angreppet på det liggande offret med slag och sparkar mot bål och huvud. Hans kläder blir söndertrasade och förstörda. Kamrater

till offret eller utomstående personer ingriper för att misshandeln ska avbrytas.

Ambulans och polis kommer till platsen. Offret körs till akutmottagningen där han får vård, bland annat mindre, kirurgiska ingrepp. Kanske har han fått någon fraktur, knäckt revben eller liknande. Inga allvarliga skador mot huvudet har uppstått men han är rejält omskakad.

Det blir en polisutredning kring händelsen. Offret blir till följd av detta sjukskrivnen under ungefär en månads tid. Han besöker vid ett antal tillfällen vårdcentralen och psykiatrins öppenvård för att få hjälp med de olika symtom av kroppslig och själslig art han drabbats av.

⁴⁰ Länstidningen i Södertälje, 18 april 2012.

De totala kostnaderna för denna händelse är av tämligen måttligt slag och uppgår till knappt 100 000 kr. De stora kostnaderna handlar om de produktionsförluster och kostnader för sjukpenning till följd av att offret under en månad inte kan gå till sitt arbete. Utredningskostnaderna är inte hel-

ler obetydliga. I detta exempel är vårdkostnaderna tämligen låga, mellan 15 000 och 20 000 kr. Det kan i detta sammanhang vara värt att erinra sig att varje år anmäls ungefär 700 fall av misshandel av detta slag till polisen.

Tabell 9.11 Exempel på socioekonomiska effekter av etniskt våld

Effekter	extern kostnad	därav reall
akut somatisk vård	4 000 kr	4 000 kr
kirurgisk vård	6 000 kr	6 000 kr
primärvård	4 000 kr	4 000 kr
psykiatrisk vård	3 000 kr	3 000 kr
sjukskrivning	15 000 kr	
produktionsförluster	32 000 kr	32 000 kr
polisutredning m.m.	30 000 kr	30 000 kr
skadegörelse	4 000 kr	4 000 kr
Summa externa kostnader	98 000 kr	83 000 kr

9.4 Individkarriärer

9.4.1 Lasse – i utkanten av vit makt-gänget

Lasse är en ung man med stora svårigheter i skolan. Det började redan tidigt. Han var rastlös och hade svårt att sitta stilla. Han märker tämligen tidigt att han inte är som andra och hamnar i utkanten av de flesta sociala sammanhang.

Under mellanstadiet kommer han i kontakt med andra unga, vilsna pojkar som samlas kring musiken – främst Ultima Thule. Detta blir en inkörspport för Lasse. Under högstadietiden knyter han an till den lokala vit makt-rörelsen.

Det blir mycket fester, mycket öl och mycket umgänge. För en gångs skull känner sig Lasse hemma. Det går naturligtvis inte bra för honom i skolan. Han misslyckas i högstadiet och därefter i det individuella programmet under gymnasietiden.

Han är sedan fler år tillbaka uppmärk-

sammad av socialtjänsten i kommunen, som vid något tillfälle öppnar en utredning kring honom. Han hamnar i ett flertal situationer som innehåller våld. Någon av dem så allvarlig att han under en kortare period blir placerad i ett HVB-hem.

Han dricker mycket. Främst öl, men stundtals provar han både starksprit och cannabis liksom anabola steroider. Han får inte riktig ordning på sitt liv. Han hankar sig som ung vuxen fram på olika deltidsjobb och uppbär under långa perioder försörjningsstöd.

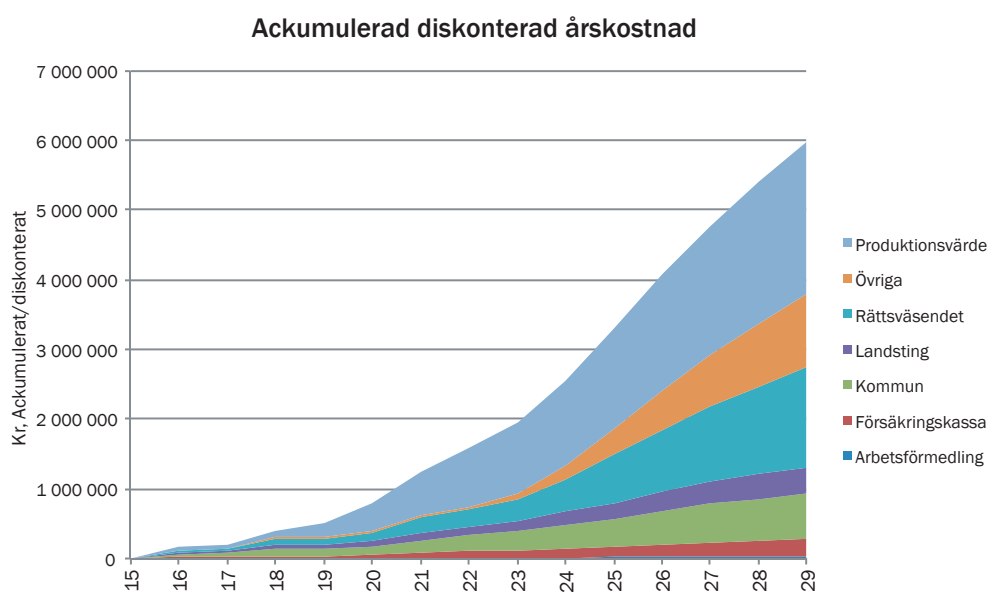
Livsstilen i vit makt-rörelsen leder med en viss nödvändighet till våld både internt och mot personer i omvärlden. Han är med vid ett antal tillfällen då man misshandlar invandrarkillar eller överfaller homosexuella män. Några av dessa händelser leder

till polisingripande och i något enstaka fall till rättegång med dom och påföljd i form av kortare fängelsestraff.

Vid 29 års ålder är Lasse en typiskt perifer figur inom rörelsen. Han lyckas bara delvis ta sig in på arbetsmarknaden och blir i stor utsträckning beroende av de offentliga försörjningssystemen för sitt uppehälle.

Han är i grunden varken särskilt kriminell eller missbrukande men har en överkonsumtion av olika samhällsnyttigheter i förhållande till vad man skulle kunna kalla normalmedborgaren. I diagrammet nedan ser vi att samhällskostnaderna för detta (diskonterat till nuvärde) uppgår till cirka 6 Mkr fram till 29 års ålder.

Diagram 9.10 De socioekonomiska effekterna av ett liv i utkanten av vit makt 15–29 år

I tabellen nedan ser vi kostnadernas fördelning. Vi ser då att rättsväsendet är den största enskilda kostnadsbäraren med totalt 1.4 Mkr under perioden. Även allmänheten och företag som ryms under rub-

riken övriga är med drygt 1 Mkr en stor kostnadsbärare. Produktionsförlusterna till följd av att Lasse befinner sig utanför arbetskraften uppgår under perioden till cirka 2,2 Mkr.

Tabell 9.12 De socioekonomiska effekterna av ett liv i utkanten av vit makt 15–29 år

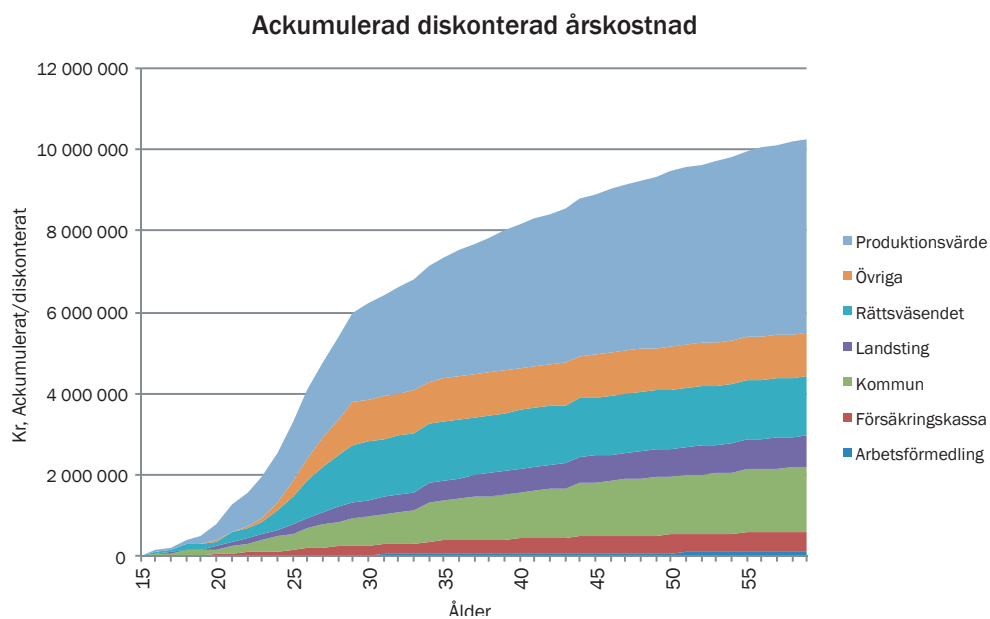
Ålder	15	16	17	22	23	29
Arbetsförmedling	0	0	0	0	2 342	36 926
Försäkringskassa	0	14 423	14 423	98 574	104 213	231 568
Kommun	0	49 038	74 001	227 058	276 636	666 777
Landsting	0	16 346	16 346	138 516	149 517	372 922
Rättsväsendet	0	39 423	39 423	250 576	320 419	1 429 805
Övriga	0	3 846	3 846	22 026	86 327	1 045 679
Produktionsvärde	0	45 192	45 192	846 455	1 013 359	2 202 935
Summa	0	168 269	193 232	1 583 205	1 952 813	5 986 612

Det är inte självklart att hans liv kommer att fortsätta på detta vis. Låt oss tänka oss att han stegvis lämnar vit makt-rörelsen med alla de inslag av destruktivitet, våld och konfrontationer detta innebär. Men vi tänker oss också att detta liv lett till hans partiella utanförskap på arbetsmarknaden fortsätter och hans beroende av de offentliga försörjningssystemen fortsätter. Han kanske kommer att ha ett måttligt men inte okontrollerat missbruk till följd av de vanor han skaffat sig under de dryga tio år han varit en aktiv en del av vit makt-miljön. Möjligtvis erhåller han också någon form av psykisk pålagring som leder

till att hans konsumtion av psykiatri då och då ökar.

De totala kostnaderna för detta under perioden fram till Lasses sextioårsdag redovisas i diagrammet nedan. Vi ser då att de totala samhällskostnaderna uppgår till drygt 10 Mkr. I detta perspektiv blir kommunen den enskilt största kostnadsbäraren med 1,6 Mkr för perioden, vilket bland annat speglar Lasses långvariga beroende av försörjningsstöd. Fortfarande dominerar produktionsförlusterna med totalt 4,7 Mkr som en följd av hans utanförskap på arbetsmarknaden.

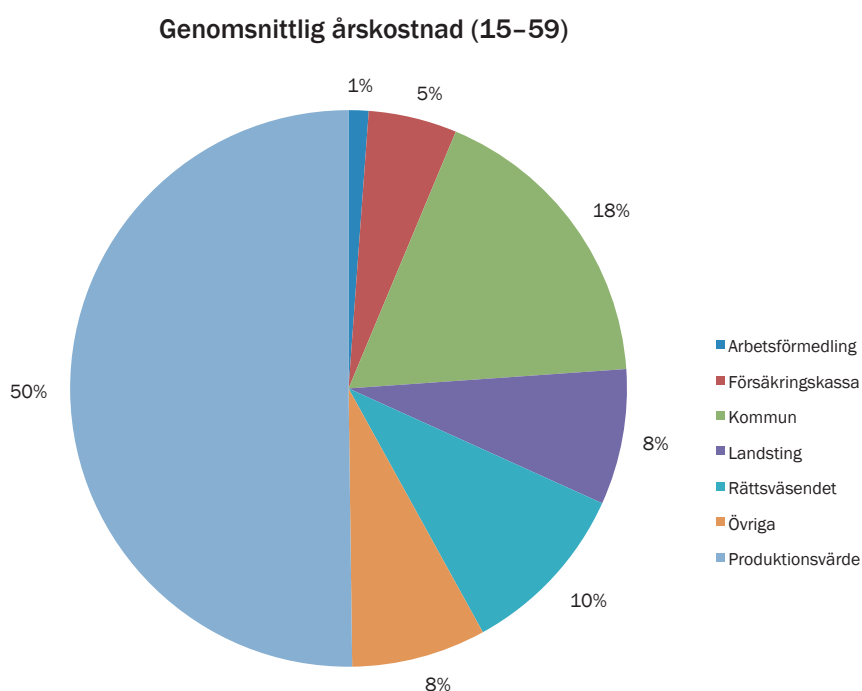
Diagram 9.11 De socioekonomiska effekterna av ett liv i utkanten av vit makt 15–60 år

I diagrammet nedan ser vi kostnadernas procentuella fördelning. Vi ser här att produktionsförlusterna uppgår till 50 procent av de totala kostnaderna. De kommunala

kostnadernas andel är 18 procent medan rättsväsendets kostnader uppgår till 10 procent.

Diagram 9.12 Fördelningen av de socioekonomiska effekterna av ett liv i utkanten av vit makt 15–60 år mellan olika samhällsaktörer

9.4.2 Våldsutövande personer inom vit makt-miljön

Henrik är en helt annan person än Lasse. De delar en gemensam förhistoria av en tidig känsla av utanförskap under skoltiden. Henriks reaktioner blir emellertid betydligt starkare än Lasses. Han är som person utagerande och har tämligen svag impuls-kontroll. Detta leder honom tidigt under mellan- och högstadietiden in i en mängd dramatiska situationer, ofta med våld inblandat. En avgörande händelse för honom är då han vid 13 års ålder blir förnedrad och misshandlad av ett gäng invandrarkillar.

Detta blir en sorts ideologisk vändpunkt för honom. Han får kontakt med och ansluter sig till vit makt-rörelsen på orten. Eftersom Henrik, eller Henkan som han kallas, är storvuxen och vältränad blir han snart en resurs i "kampen". Han går gärna först i ledet och konfronteras lika gärna med invandrare som med politiska motkrafter på vänsterkanten. Han blir ock-

så indragen i ett flertal våldshändelser både internt och mot personer i omvärlden. Han blir en sorts upprätthållare av den inre ordningen i rörelsen.

Det organiserade våldet för denna rörelse är inte obetydligt och Henkan har en nyckelroll. Han deltar i ett antal oprovo-cerade våldshändelser mot meningsmot-ståndare och några av dem leder till att motståndare får livslånga men inte invali-diserande skador. Han är vad man skulle kunna kalla en hardcore-aktivist.

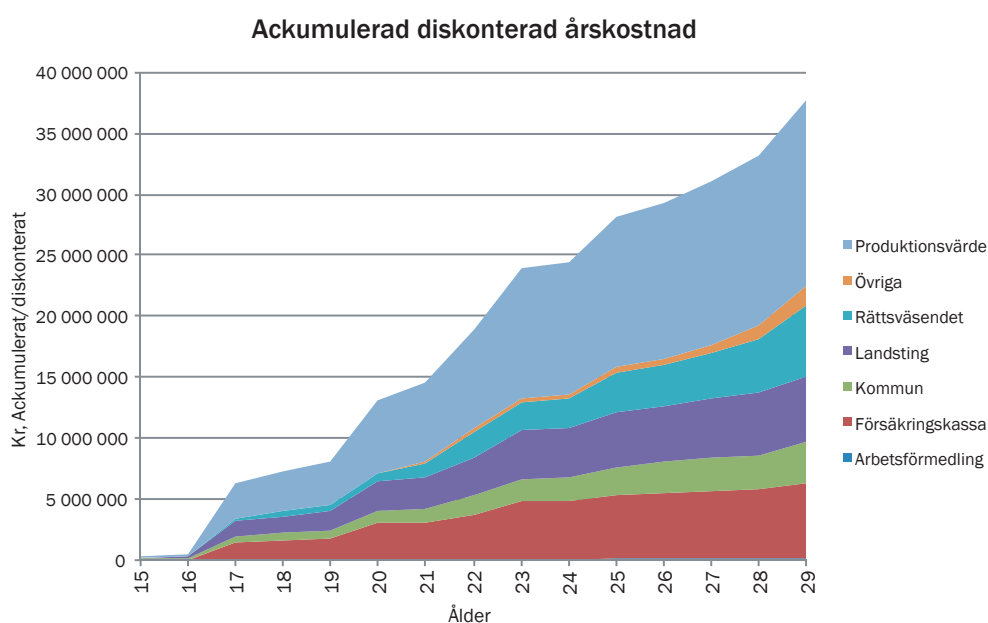
Han blir föremål först för socialtjänst-ens och därefter polisens uppmärksamhet. Hans våldsutövning leder både till HVB-placeringar under ungdomsåren och gri-panden och domar från rättsväsendets sida senare i livet.

Han deltar regelbundet i situatio-ner som leder till våld. Allt från tämligen lindrig misshandel som leder till kortva-

riga och övergående skador till att han vid några tillfällen misshandlar andra så att de får bestående men. Han deltar naturligtvis i ett stort antal demonstrationer och konfrontationer. De samhällskostnader detta leder till från 15 till 29 års ålder framgår av diagrammet nedan. Vi ser då att han vid 29 års ålder skapat samhällskostnader

på mellan 35 och 40 Mkr. Det vi bör ha i åtanke kring detta är att Henkan inte är en genomsnittlig person i vit makt-miljön – han tillhör det lilla fåtal ytterst våldsbenägna personer som finns i miljön och som ständigt är föremål för myndigheternas uppmärksamhet.

Diagram 9.13 De socioekonomiska effekterna av ett våldsintensivt liv i vit makt 15–29 år

I tabellen nedan ser vi att den dominerande kostnadsbäraren är försäkringskassan – en följd av de kostnader som uppstår kring de offer som utsätts för Henkans olika våldshandlingar. Landsting och rättsväsende bär båda kostnader på mellan 5 och 6 Mkr

för hela perioden: sjukvårdskostnader för Henkans offer och kostnader inom rättsväsendet för de påföljder Henkan drabbas av. Den stora posten är även här de produktionsförluster som uppstår både för Henkans del och för hans offer.

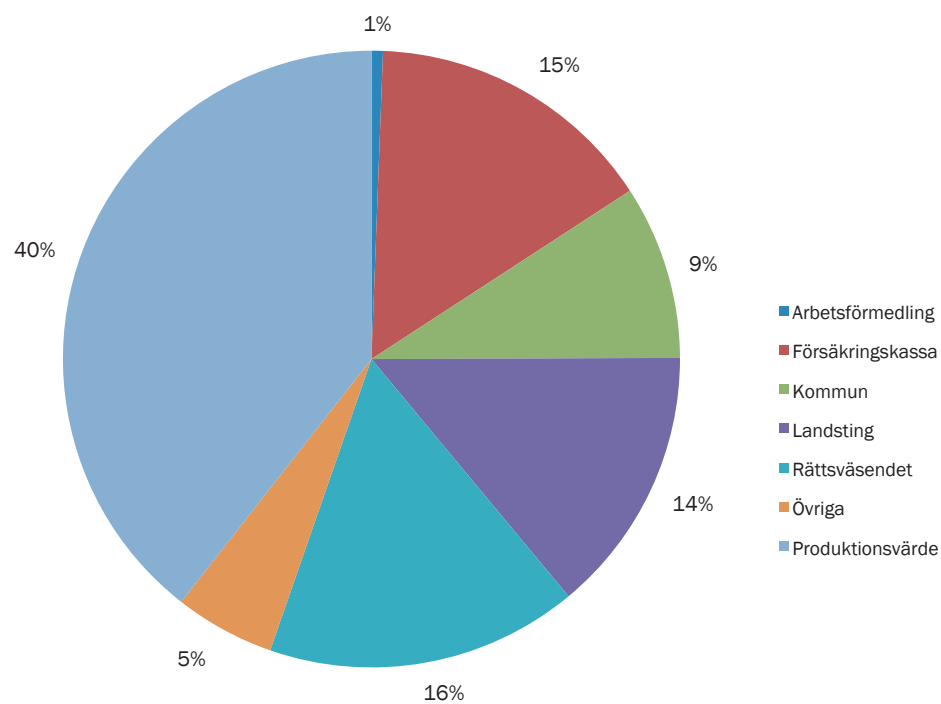
Tabell 9.13 De socioekonomiska effekterna av ett våldsintensivt liv i vit makt 15–29 år

Ålder	15	16	17	22	15	29
Arbetsförmedling	0	0	0	45 595	0	199 386
Försäkringskassa	18 766	36 810	1 504 000	3 611 496	18 766	6 048 810
Kommun	104 480	197 152	489 386	1 603 901	104 480	3 381 863
Landsting	21 970	43 095	1 182 921	3 080 296	21 970	5 479 831
Rättsväsendet	42 056	82 494	164 832	2 141 493	42 056	5 721 112
Övriga	6 183	12 128	23 391	281 618	6 183	1 695 688
Produktionsvärde	47 000	92 192	2 922 324	8 150 114	47 000	15 209 469
Summa	240 454	463 872	6 286 854	18 914 513	240 454	37 736 161

I diagrammet nedan ser vi kostnadernas procentuella fördelning. Produktionsförlusterna uppgår till 40 procent av de totala kostnaderna. Landstinget och rättsväsen-

det bär vardera cirka 15 procent av de totala kostnaderna. Kommunens andel är tämligen måttliga 9 procent men i absoluta tal inte ringa med 3,4 Mkr för hela perioden

Diagram 9.14 Fördelning av de socioekonomiska effekterna av ett våldsintensivt liv i vit makt 15–29 år fördelat mellan olika aktörer

Genomsnittlig årskostnad (15–29)

10 VIT MAKT-RÖRELSENS KOSTNADER PÅ GÄNGNIVÅ

10.1 Grupp- och systemeffekter

De kostnader vi presenterat ovan är i princip alla kopplade till enstaka personer eller enstaka händelser. I själva verket skapar personer i vit makt-miljön mängder av effekter först på gruppnivå och sedan på

samhällsnivå. Dessa kostnader är med viss självklarhet svårare att synliggöra än de individuella kostnaderna. Låt oss emellertid ge några exempel.

10.1.1 Polisens prislista och några exempel

Polisen har sedan en tid tillbaka börjat ta betalt för sin närvaro vid olika arrangemang. Denna ersättning regleras i en förordning⁴¹ där man också prissatt olika polistjänster. En poäng med denna typ av prislistor är att de synliggör de kostnader som uppstår till exempel vid en konfrontation mellan AFA och vit makt-rörelsen. Vår erfarenhet är att synliggjorda kostnader leder till två saker. Den ena är en förhöjd medvetenhet om att

denna typ av händelser kostar pengar. Den andra, kanske viktigaste, är att det då kostnaderna ska fördelas på olika aktörer uppstår kraftiga incitament att göra något åt det. Detta har inte minst syns i Stockholms län där idrottsorganisationer faktureras för detta och tvingas ställa till exempel värdet av sannolikt våldshöjande ölförsäljning mot kostnaderna för ökade polisinsatser. Nedan ser vi styckpriserna för olika insatser.

⁴¹ Förordning 1982:789, uppdaterad 2009:586.

Tabell 10.1 Polisens kostnad för olika insatser

Polisens prislista	polisman, timme	920 kr
	polisman dag	7 360 kr
	polishund, timme	320 kr
	polishund dag	2 560 kr
	polishelikopter, timme	15 200 kr

Låt oss nu föreställa oss att polisen får kännedom om att det kommer att ske något som föranleder att en kommendering skapas inom polisen för att hantera till exempel en konfrontation mellan en vit makt-manifestation och en grupp AFA-

aktivister. I tabellen nedan har vi summerat vad en sådan tämligen måttlig kommendering med 40 poliser, fyra polishundar samt några timmars helikoptertid kan kosta. Vi ser då att prislappen för en sådan händelse uppgår till cirka 350 000 kr.

Tabell 10.2, Exempel på polisens kostnad för en "måttligt stor" kommendering

Poliskommendering, exempel	40 polismän en dag	294 400 kr
	4 polishundar en dag	10 240 kr
	1 polishelikopter 3 timmar	45 600 kr
Totalkostnad		350 240 kr

Man kan ju ställa sig frågan om detta är en liten eller stor kostnad. Svaret beror som alltid på vad man jämför med. Om insatsen förhindrar att en enda person inte drabbas av den typ av måttlig kognitiv funktionsnedsättning vi tidigare presenterat, där de

totala långsiktiga kostnaderna uppgår till 5,6 Mkr har detta lett till en avkastning på 16 gånger pengarna. Problemet är naturligtvis att man aldrig vet om detta sker. Kalkylen ger oss bara en fingervisning om storleksordningarna.

10.1.2 En mindre, social konfrontation

Det uppstår betydligt fler kostnader än enbart polisens kommenderingskostnader kring denna typ av händelse. Sjukvården och räddningstjänsten intar regelmässigt någon form av beredskap som naturligtvis kostar pengar. Socialtjänsten aktiverar "fältare" och jourpersonal för att härbärgera de sociala effekter som kan uppstå. För

allmänhet och näringsidkare uppstår både tidsförluster och intäktsförluster samt allmänna olägenheter. Kanske uppstår också mindre sjukskrivningskostnader. Hur detta kan se ut illustreras i tabellen nedan. Vi ser nu att de totala kostnaderna för en händelse av den här typen uppgår till närmare en halv miljon kr.

Tabell 10.3, Exempel på samhällskostnaderna för en "måttligt stor" kommendering

Liten kommendering		total kostnad	f-kassa	kommun	lands-ting	rätts-väsendet	övrigt	prod-värde
	kommenderings-kostnad	320 240				320 240		
	sjukvårdsresurser i beredskap	30 000			30 000			
	social beredskap i kommun	30 000		30 000				
	tids- och inkomst-förluster	100 000					40 000	60 000
	sjukskrivnings-effekter	12 000	12 000					
		0						
Summa externa kostnader		492 240	12 000	30 000	30 000	320 240	40 000	60 000

10.1.3 En större konfrontation eller demonstration

Det vi illustrerat ovan är en mindre händelse, en sorts light-version av en konfrontation. I verkligheten förekommer betydligt mer dramatiska situationer: stora konfrontationer mellan till exempel vit makt-rörelsen och AFA som i de så kallade Salem-demonstrationerna eller demonstrationer kring Karl XII-statyn i Kungsträdgården.

Dessa konfrontationer leder till betydligt mer omfattande konsekvenser än exemplet ovan: misshandel, omfattande sjukvårdsinsatser, omfattande polisiära insatser, skadegörelse med mera. Bara för att ta ett exempel uppgick enbart polisens kostnader för Salemkommenderingen 2010 till 2712215 kr⁴². Låt oss utifrån vad som faktisk hänt i några av dessa händelser titta på de ekonomiska konsekvenserna av en sådan händelse.

Vi tänker oss att i samband med en större demonstration förutses och sker en konfrontation mellan ett vit makt-gäng på 50-60 personer och en AFA-grupp med samma antal individer. Konfrontationen äger rum någonstans i den stora stadens kärna. Utöver dessa två hard core-kärnor har många hundra personer samlats vid detta tillfälle.

Polisen har tillsammans med räddningstjänst och sjukvård liksom kommunens socialtjänst mycket personal på plats.

Konfrontationen leder till våldsamma slagsmål. En ung man skadas så allvarligt att han får livslånga invalidiserande skador. En annan man erhåller allvarliga men inte invalidiserande skador. Ett antal andra personer erhåller mindre och måttliga misshandelsskador. Socialtjänsten och sjukvården får en intensiv dag. Räddningstjänsten får ingripa och stoppa ett flertal bränder, bland annat bränns två bilar upp.

Polisen dokumenterar efter bästa förmåga vad som sker, bland annat med hjälp av videokamera. Flera personer grips och några av dem döms till kortare och i något fall till längre fängelsestraff. Ett omfattande utredningsarbete sker hos polis och åklagare. Ett flertal personer får kortare påföljder.

Det sker en hel del skadegörelse på butiker, bilar och annan egendom. Butiksägare tvingas slå igen sina butiker över dagen och får minskade intäkter. Det blir trafikstörningar för både yrkestrafik och privattrafik med tidsförluster och direkta företagskostnader som följd.

⁴² Uppgifter från länspolismästarens kansli i Stockholms län.

I tabellen nedan ser vi att den sammanlagda kostnaden för denna typ av händelse kan uppgå till mer än 20 Mkr. Rättsväsendet är den stora kostnadsbäraren, både som en följd av kommenderingskostnaden och till följd av de fängelsestraff som utmätts.

Förskringskassans och i viss mån kommunens kostnader handlar om assistanskostnader för de personer som misshandlas så illa att de behöver stöd länge i livet. Sjukvårdskostnaderna uppgår till nästan 2 Mkr.

Tabell 10.4 De ekonomiska effekterna av en större konfrontation eller demonstration

	extern kostnad	AF	FK	kommun	landsting	rättsväsendet	övrigt	prod-värde
polisens kommenderingskostnad	2 217 000					2 217 000		
förstörd butik	400 000		50 000				350 000	
måttlig misshandel	179 000	0	36 000	0	56 000	6 000	3 000	78 000
permanent skada	5 000 000		1 500 000	1 700 000	1 200 000		600 000	
en dömd en gång	6 000 000	200 000	400 000	500 000	300 000	800 000		3 800 000
en dömd flera gånger	8 000 000	100 000	500 000	700 000	300 000	2 600 000		3 800 000
tre gripna	327 000		0	0	0	255 000	0	72 000
räddningstjänst, socialtjänst	110 000			60 000	50 000			
åklagarutredning, polisutredning	350 000					350 000		
tids- och inkomstför-luster allmänhet	140 000						140 000	
Summa externa kostnader	22 723 000	300 000	2 486 000	2 960 000	1 906 000	6 228 000	1 093 000	7 750 000

I tabellen ovan har vi presenterat en tänkbar totalnota för denna typ av händelser. Om vi istället försöker fördela denna kostnad på de 125 personer som deltagit i den-

na konfrontation ser vi resultatet nedan. Kostnaderna uppgår då i genomsnitt till drygt 180 000 kr per deltagare.

Tabell 10.5 De ekonomiska effekterna av en större konfrontation eller demonstration fördelat per deltagare

	extern kostnad	AF	FK	kommun	landsting	rättsväsendet	övrigt	prodvärde
Summa externa kostnader	22 723 000	300 000	2 486 000	2 960 000	1 906 000	6 228 000	1 093 000	7 750 000
antal deltagare	125	125	125	125	125	125	125	125
kostnad per deltagare	181 784	2 400	19 888	23 680	15 248	49 824	8 744	62 000

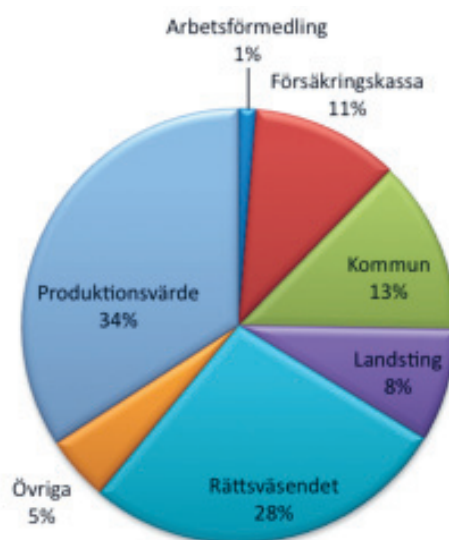
Slutligen kan vi i diagrammet nedan se hur kostnaderna procentuellt fördelar sig mellan olika samhällssektorer. Vi ser då att den största kostnaden består av de produktionsförluster som uppstår, som påverkar det gemensamma folkhushållet och Sve-

riges BNP negativt. Rättsväsendets kostnader uppgår till nästan en tredjedel av de totala kostnaderna. Kostnaderna för kommun, försäkringskassa och landsting kring 10 procent.

10.1.4 Samhällets systemanknutna skyddsåtgärder⁴³

Diagram 10.1 Kostnadernas fördelning mellan olika aktörer till följd av en större konfrontation eller demonstration

Genomsnittlig årskostnad efter 1 år – andel

⁴³ Detta avsnitt bygger i allt väsentligt på uppgifter som rör Stockholms län.

Vi har nu pekat på några av de gruppfenomen som leder till kostnader för en rörelse som vit makt. Men det finns ytterligare en grupp kostnader som uppstår till följd av dessa. Vi har tidigare kallat dem systemanknutna kostnader, de som på ett mer eller mindre tydligt sätt uppstår i vårt samhälle till följd av dessa fenomen. Det kan handla om insatser från SÄPO som bland annat är fokuserad på olika sorters extremist rörelser. Det kan också handla om olika delar av kriminalunderrättelsetjänsten (KUT).

Sedan har vi en grupp kostnader som mer är fokuserad på preventivt arbete inför olika mer eller mindre konkreta situationer, såsom dialogpolis och sociala insatsgrupper som på olika vis i dialog och förebyggande arbete försöker förhindra att olika situationer och konfrontationer uppstår.

10.2 En aktiv vit makt-rörelse under en 15–20-årsperiod

Låt oss avsluta kalkylarbetet med att ge en bild av en tämligen hårdför vit makt-organisation. Den består av en kärna på 15–20 personer och runt denna kärna finns ytterligare 20–30 personer. Mer än 80 procent av dessa är män.

De flesta har dragits till detta gäng under skoltiden och efter hand blivit mer och mer aktiva. Organisationen deltar varje eller vartannat år i någon mindre manifestation som leder till olika former av konfrontationer med meningsmotståndare eller polisen. Under ett par tillfällen under 15-årsperioden deltar den också i en större konfrontation.

Gänget utövar regelbundet våld; intern och extern misshandel förekommer liksom övergrepp med hatbrottsmotiv. Under 15-årsperioden händer det vid ett tillfälle att detta våld leder till invalidiserande skador. Skador av långvarig men icke invalidiserande art inträffar ungefär en gång vartannat år.

Några av dessa händelser leder till fäng-

Vid sidan av detta har vi alla de insatser som sker i preventivt syfte, alltifrån väktare för att skydda allmänna kommunikationer eller offentliga myndigheter mot påverkan, intrång och skadegörelse. Till detta kommer att man hos fler aktörer (offentliga och privata) bygger upp skyddsorganisationer mot denna form av aktiviteter. En del av detta skydd är olika former av skalskydd som larm, slussar, inpasseringssystem och så vidare. Vi har också en mängd kollektiva preventionsinsatser: allt från "Vuxna på stan" till olika frivilligorganisationer, "fältare" och socialjourer.

I denna rapport kvantifierar vi inte dessa kostnader, men bilden från tidigare studier är att de både är betydande och i hög grad "osynliga", eftersom de uppträder i många olika skilda delar av våra offentliga budgetar.

elsestraff, i några fall långvariga men i de flesta tämligen korta. Under ungdomsåren blir förövaren föremål för statlig ungdomsvård liksom HVB-placeringar.

I vuxen ålder står en handfull personer i rörelsen helt utanför arbetsmarknaden och erhåller försörjning från de offentliga systemen, främst kommunen men också försäkringskassan. Ett antal personer i rörelsen utvecklar missbruk av olika slag vilket i något enstaka fall också är kopplat till kriminalitet.

Mer konkret bygger den kommande kalkylen på följande antaganden för femtonårsperioden för detta gäng som totalt består av mellan 35 och 50 personer.

- Endast en tredjedel av dem arbetar i vuxen ålder, övriga står utanför arbetsmarknaden.
- Mellan hälften och en tredjedel av gruppen försörjs i vuxen ålder via försörjningsstöd och/eller sjukpenning/sjukersättning.

- Under de 15 åren kalkylen avser misshandlas vid ett tillfälle en person allvarligt av gruppen.
- Vartannat år misshandlas en person av gruppen på ett sådant vis att bestående men inte allvarliga skador uppstår.
- Ett tjugotal personer misshandlas i ringa omfattning av gruppen under kalkylperioden.
- Två personer i gänget döms till längre fängelsstraff. Ytterligare ett tiotal kortare fängelsestraff utdöms.
- Ett par personer i gruppen döms vid vardera ett tillfälle till slutna ungdomsvård.
- Personerna i gänget grips (utan påföljd) vid enstaka tillfällen i genomsnitt tre gånger under kalkylperioden eller en gång vart femte år.
- Olika personer i gruppen placeras på HVB-institution totalt cirka 400 dygn under kalkylperioden eller i genomsnitt 8–10 dygn per person.
- Gänget utför ett till två personrån per år under kalkylperioden, eller ett rån per var annan person i gruppen.
- Gänget utför ett tiotal fall av etniskt våld per år under kalkylperioden eller tre per person för hela perioden eller ett fall per person vart femte år.
- Två av personerna i gruppen utvecklar ett mer omfattande missbruk, en av dem med inslag av kriminalitet.
- En person i gruppen utvecklar grav psykisk ohälsa.
- Gruppen blir utsatt för en mängd kollektiva preventiva och repressiva

åtgärder från samhällets sida; länskriminalpolis, kriminalunderrättelsetjänst, större och mindre kommanderingar i anslutning till olika manifestationer och konfrontationer, väktare, fältare, tekniska skyddsåtgärder från samhällets sida, ordningsvakter etcetera.

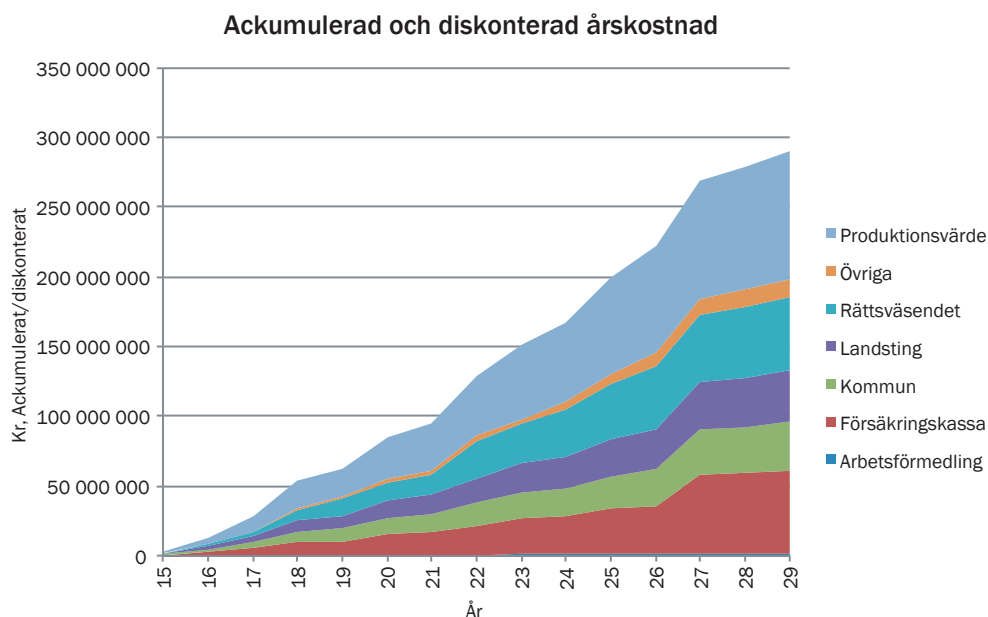
Ett annat sätt att beskriva gruppen är att ge exempel på ett antal typkaraktärer som ingår i gruppen.

- Grovt våldsamma individer 2–3 pers
- Tämmligen våldsamma individer 5–7 pers
- Måttligt våldsamma individer 8–10 pers
- Ringa våldsamma individer 8–10 pers
- Ej våldsamma individer 12–20 pers
- Summa 35–50 personer

De två första grupperna utövar merparten av det våld som förekommer och får också merparten av de påföljder som utdöms. Dessa två grupper har också en tämligen stark utanförskapsidentitet. Grupp tre utövar de lättare formerna av våld. Grupp fyra utövar nästan inget våld alls. Det är unga människor som är en aning vilse i livet, misslyckas kanske i skolan, kommer inte in på arbetsmarknaden senare i livet. Grupp fem utövar praktiskt taget inget våld alls men driver omkring i utkanten av gänget. Kanske skulle man benämna dem "hang arounds".

I diagrammet nedan ser vi de samlade kostnaderna för detta gäng under en 15-års-period. De uppgår totalt till ungefär 290 Mkr.

Diagram 10.2 De socioekonomiska effekterna av en vit makt-rörelse under en 15-årsperiod

Vi ser i tabellen nedan kostnadernas fördelning vid olika tidpunkter. En betydande kostnad, nästan 60 Mkr, belastar försäkringskassan. Detta är ett uttryck för det utanförskap och de försörjnings- och omvårdnadskostnader som gäller vit makt-rörelsens offer men också medlemmarna

själva. Landsting och kommun har kostnader runt 35 Mkr vardera för 15-årsperioden. Rättsväsendets kostnader uppgår till cirka 50 Mkr. De största kostnaderna totalt sett är de produktionsförluster som uppstår eller totalt 91 Mkr för perioden.

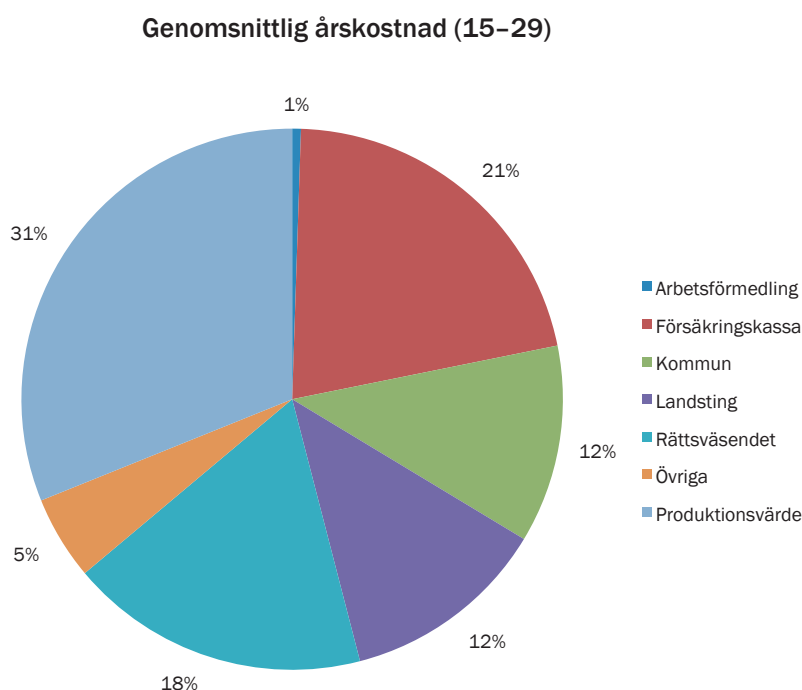
Tabell 10.6 De socioekonomiska effekterna av en vit makt-struktur under en 15-årsperiod

	1	2	5	10	12	15
Arbetsförmedling	0	0	160 019	845 820	1 240 606	1 474 473
Försäkringskassa	185 592	2 501 046	10 384 051	26 858 212	34 803 298	59 959 181
Kommun	809 156	1 699 691	9 187 891	20 561 250	25 929 672	34 565 032
Landsting	255 240	2 278 425	8 782 710	22 280 030	28 723 510	36 375 670
Rättsväsendet	468 672	1 684 872	12 254 037	34 129 379	45 145 780	52 434 617
Övriga	47 792	220 669	1 595 620	5 500 938	10 311 542	13 668 123
Produktionsvärde	482 400	4 506 334	20 540 876	57 445 709	75 750 768	91 778 442
Summa	2 248 852	12 891 037	62 905 205	167 621 337	221 905 175	290 255 538

I diagrammet nedan ser vi de genomsnittliga årskostnadernas fördelning mellan olika samhällssektorer. Det mest uppenbara är kanske hur många samhällssektorer som berörs och att andelarna är betydande, även

för aktörer som försäkringskassan som man kanske inte omedelbart eller spontant kopplar samman med vit makt-rörelsens olika yttringar.

Diagram 10.3 Fördelning av de socioekonomiska effekterna av en vit makt-rörelse under en 15-års-period

10.3 Kalkylen och Kungälv

Nu infinner sig frågan – hur representativt är detta gäng för vit-maktrörelsen och våldet i Kungälv? Och hur mycket av detta har man mött i arbetet med Kungälvsmodellen? Som en del av arbetet med denna studie har man i en projektgrupp i kommunen gått tillbaka och kartlagt de individer man mött under de gångna åren. Man har gjort detta genom att gå tillbaka till deltagarlistor och annat arkivmaterial. Det har funnits en del luckor i detta arkivmaterial men man har med säkerhet kunnat fastställa att Kungälvsmodellen jobbat med minst 458 personer varav 368 är identifierade på individnivå.

Utifrån detta har fyra personer först var för sig och därefter gemensamt klassifice-

rat dessa individer dels med avseende på våldsnivå samt våldskapital, dels med avseende på deras association till vit makt-miljön. Överensstämmelserna mellan de fyra olika personernas bedömningar har varit tämligen för att inte säga mycket hög. Vid oenighet i klassificeringen har man också utgått från den försiktighetsprincip vi genomgående använder vid alla våra kalkyler – allt med avsikt att inte överdriva effekter.

Man kunde då gradera 213 individer utifrån våldsbänagenhet utifrån de fem olika grupper vi tidigare presenterat där grupp ett är den mest våldsbänagna. Vi ser då i tabellen att ett fåtal av individerna är de som står för det mesta våldskapitalet.

Tabell 10.6 Vårdskapitalets bedömda fördelning i gruppen av 213 personer

	Grupp 1	Grupp 2	Grupp 3	Grupp 4	Grupp 5	Summa
Antal	12	23	34	44	100	213
Procent	6	11	16	21	47	100

Därefter genomförde man samma analys av våldskapital för de 126 individer som man bedömde starkt associerade med vit maktmiljön – totalt 126 personer.

Tabell 10.7 Vårdskapitalets bedömda fördelning i gruppen av 126 personer associerade till vit makt rörelsen

	Grupp 1	Grupp 2	Grupp 3	Grupp 4	Grupp 5	Summa
Antal	7	11	24	28	56	126
Procent	6	9	19	22	44	100

Vi kan nu se att den retroaktiva bedömning man gör av den målgrupp man arbetat med i Kungälvsmodellen i grova drag är drygt dubbelt så stor som den grupp kalkylen ovan är baserad på med en ungefärlig fördelning av våldskapitalet eller våldsbenägenheten mellan individerna som i vår kalkylgrupp. Det finns därför en rimlig grund att anta att kalkylen ur detta perspektiv inte överdriver Kungälvseffekterna. Snarare ligger vi, om vi utgår från antalet individer, på en nivå som skulle kunna vara hälften av den faktiska.

Till detta kommer ytterligare ett förhållande. Den bedömning man gjort av våldsnivån kring deltagarna i Kungälvsmodellen är då man fångat upp dem vid 15–17 års ålder och då man inlett ett arbete med att bryta deras resa in i vit makt miljö. Det vill säga man värderar situationen

då man intervenerar i deras liv. Vår kalkylgrupp utgår från ett icke interventionsalternativ – det vill säga vad som sannolikt skulle hända om man inget gjorde. Vi vet från flera andra studier att just uppbyggnaden av våldskapitalet bland unga sker som mest intensivt under perioden 15–22 års ålder. Vi har gång på gång i ungdomsgrupper sett ett kraftigt accelerationsförlopp av utanförskapet som stundtals två- eller tredubblat våldsbenägenheten under denna period i livet⁴⁴. Med andra ord skulle våldvärdena för gruppen som ingått i Kungälvsmodellen sannolikt vara betydligt högre om man inte arbetat enligt modellen och värderat dessa unga vid en senare tidpunkt i livet. Detta ytterligare understryker att kalkylgruppens mönster ovan sannolikt grovt underskattar effekten av Kungälvsmodellen.

10.4 För några ett fortsatt liv i utanförskap

Det vi bör betänka är att vi stannat klockan för denna kalkyl vid 29 års ålder. Effekterna av vit makt-strukturen kommer dock

att fortsätta. Det är för många personer som under längre tid befunnit sig i någon form av organiserat utanförskap svårt att

⁴⁴ Se Nilsson & Wadeskog, Gatuväldets ekonomi, del 2, effekter på kommun och samhälle, fallet Södertälje. SEE & Hjärnkraft, 2012

bryta med detta. Ibland är det av psykologiska skäl svårt att växla från outsiders till insider. Ibland kan det handla om så konkreta saker som att man har så rikligt med tatueringar att man inte blir accepterad på en arbetsplats. För många handlar det om att man saknar skolbetyg och av det skälet inte kommer in på arbetsmarknaden. Ytterligare några utvecklar konkreta psykiska problem. Det kan handla om depressioner, bipolära tillstånd eller i värsta fall gränspsykotiska tillstånd.

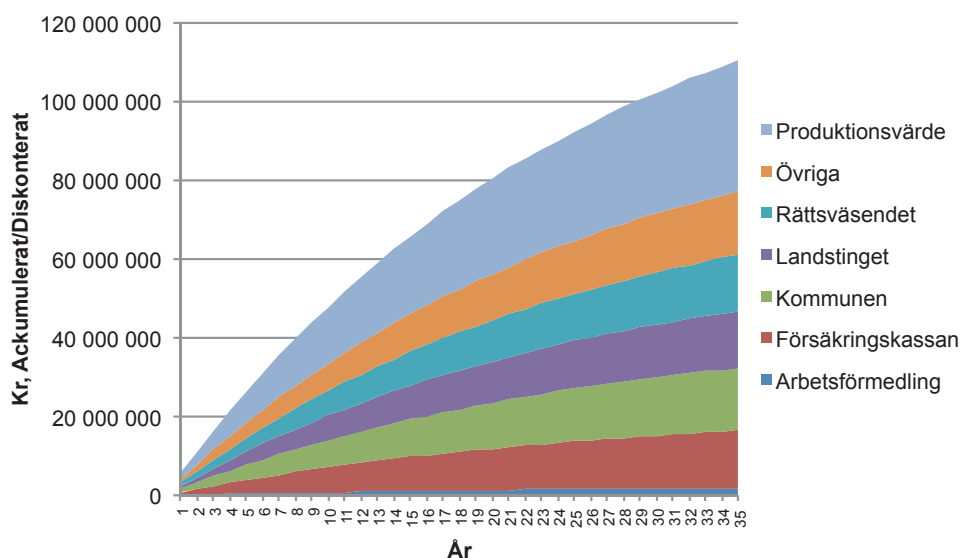
Låt oss för den fortsatta kalkylen anta att några av de ungdomar som ingår i vår gängkalkyl vid 30 års ålder kommer till en vändpunkt i livet och bryter med vit makt-rörelsen. De återgår till ett mer konventionellt "Svenssonliv", kanske som fortsatt passiva sympatisörer till rörelsen men med arbete, bostad och familj. Några få kommer att dö i förtid som en följd av det liv de lever och har levt med hög våldsintensitet och tidvis rikligt med alkohol och droger. Ytterligare några kommer att fortsätta sitt liv i en vit makt-miljö.

Låt oss som grund för kalkylen anta att vi fördelar gängets 20 personer på dessa tre kategorier. Två dör, tolv får ordning på livet. Resterande sex kommer att resten av sitt liv (det vill säga under en 35-årsperiod) fram till 65 års ålder ha följande liv:

- En blir narkoman.
- En blir alkoholist.
- Två utvecklar en mer varaktig psykiatrisk problematik.
- Två blir långtidsarbetslösa och lyckas aldrig riktigt ta sig in på arbetsmarknaden, men utvecklar i motsats till de fyra övriga inte någon djup följd- eller sidoproblematik.

I diagrammet nedan ser vi de ackumulerade kostnaderna för detta. Vi ser då att de totala kostnaderna för dessa sex personers fortsatta utanförskap uppgår till sammanlagt cirka 110 Mkr. Vi ser också att kostnaderna fördelar sig tämligen jämnt mellan olika samhällsaktörer.

Diagram 10.4 De långvariga socioekonomiska effekterna av personer från en vit makt-rörelse under perioden 30–65 år

I tabellen nedan återfinns samma kostnader, dels totalt (återfinns under rubriken ”vinst”), dels fördelade på olika aktörer.

Tabell 10.7 De långvariga socioekonomiska effekterna av personer från en vit makt-struktur under perioden 30–65 år

	1	4	6	10	15	25	35
Arbetsförmedling	100 945	381 075	550 332	851 502	1 167 236	1 640 044	1 959 457
Försäkringskassan	747 999	2 823 763	4 077 956	6 309 617	8 649 201	12 152 707	14 519 550
Kommunen	822 767	3 106 022	4 485 581	6 940 315	9 513 760	13 367 471	15 970 899
Landstinget	744 901	2 812 068	4 061 066	6 283 484	8 613 378	12 102 374	14 459 414
Rättsväsendet	737 807	2 785 290	4 022 394	6 223 650	8 531 357	11 987 129	14 321 724
Övriga	826 667	3 120 742	4 506 840	6 973 207	9 558 848	13 430 823	16 046 590
Produktionsvärde	1 713 600	6 468 996	9 342 243	14 454 784	19 814 567	27 840 796	33 263 028
Summa	5 694 685	21 497 956	31 046 413	48 036 559	65 848 347	92 521 343	110 540 663

Vi kan nu konstatera att den totala kostnaden för denna vit makt-rörelse uppgår till storleksordningen 400 Mkr för perioden under och efter den aktiva vit makt-fasen. Av dessa kostnader är cirka 50 Mkr

kommunala kostnader. Detta är cirka fem gånger mer än de totala kostnaderna för hela Kungälvsmodellen under en 10–15 årsperiod.

2/3 Därför tror jag och därför tror jag inte på människans lika värde

Ibland så tänker man att alla är lika mycket värda. När det gäller dig och ditt problem, kultur eller religion så tänker man alltid, "jo det är klart, alla är lika mycket värda."

11 SLUTSATSER

11.1 Stora, oväntade och osynliga kostnader

Vit makt-rörelsen skapar mängder av konsekvenser i samhället. I denna studie har vi fokuserat på de ekonomiska konsekvenserna. Vi har identifierat kostnaderna för enskilda händelser, konsekvenserna av enskilda individers agerande under en längre period och konsekvenserna av en lokal vit makt-rörelse. Det blir då tydligt att de kostnader som uppstår är höga, ibland överraskande höga. Dessa kostnader går att identifiera och prissätta. Därmed kan man också, i varje fall rent principiellt, säga vad det kan vara värt att undvika dessa kostnader.

- Ett allvarligt skolslagsmål mellan till exempel olika etniska grupper kan leda till samhällskostnader i storleksordningen 100 000 kr.
- En misshandel med tämligen måttliga effekter kan leda till samhällskostnader på 200 000 kr.
- En misshandel som leder till livslånga men "måttliga" skador och resulterar i en permanent kognitiv funktionsnedsättning kan leda till samhällskostnader på nästan 5 Mkr.
- Om misshandeln leder till invalidiserande effekter kan de livslånga samhällskostnaderna bli närmare 50 Mkr.
- En förövare som döms till fängelse och som därefter får svårigheter att komma in på arbetsmarknaden genererar samhällskostnader på cirka 6 Mkr.
- En vit makt-anhängare med tämligen låg eller måttlig våldsnivå kan under en 10–15 årsperiod generera samhällskostnader på cirka 6 Mkr.
- Om hans vit makt-tid därefter leder till att han får svårt att ta sig in i samhället och arbetsmarknaden kan de långsiktiga samhällskostnaderna för detta uppgå till 10 Mkr eller mer.

- En mer våldsbenägen person kan under en 10–15 årsperiod i vit makt generera samhällskostnader på cirka 35–40 Mkr.
- En samlad vit makt-struktur i en kommun kan under en 15-årsperiod skapa samhällskostnader på upp emot 290 Mkr.
- Då människor lämnar en vit makt-struktur uppstår det ofta restkostnader till följd av att ett antal av dessa personer aldrig lyckas erövra en plats i samhället. Kostnaderna för detta kan

uppgå till mer än 100 Mkr för ett gäng av det slag vi här studerat.

Men många av kostnaderna är osynliga. De uppträder i många olika delar av samhället. Genom denna osynlighet och genom att de uppträder under flera år finns det heller ingen enskild aktör som vare sig har överblick eller ansvar för helheten kring detta. Detta kan vara en delförklaring till att det ofta kan vara svårt att mobilisera resurser för ett förebyggande arbete kring dessa frågor.

11.2 Sänkta skuld- och skamtrösklar

En av grundorsakerna till dessa kostnader är det våld som utövas i denna typ av rörelser, både internt och externt. Detta våld genererar mängder med samhällskostnader. Till följd av den specifika kultur som råder i denna typ av organisationer sänker man den skuld- och skamtröskel kring våld som finns hos de flesta av oss andra. Det uppstår en sorts osund normalitetsförskjutning i denna typ av rörelser. Man tenderar att uppfatta våldet som en del av en annan sorts normalitet än den vi andra har.

Detta leder till att det lokala sociala kapitalet som främst består av de relationer och den tillit som råder i ett samhälle gröps ur och reduceras. Då detta sker breder otryggheten ut sig och samhällskostnaderna ökar. Detta sker i allt från kostnader för olika sorters säkerhetsarrangemang (larm, säkerhetsdörrar med flera) till kostnader

för försäkringar.

Många av dem som tillhör vit makt-rörelsen är unga. Det sker ofta en viss avtrappning av denna tillhörighet efterhand som man växer upp och mognar. Dock förefaller det vara på det viset att livet i en vit makt-miljö kan skapa långvariga och kvarvarande sociala och psykologiska effekter och barriärer som gör att risken för ett fortsatt utanförskap inte är obetydligt även om man lämnar organisationen. De hinder som finns kan vara allt från tatueringar som gör att man svårigen kvalar in på en arbetsplats, till brist på utbildning eller ett begynnande missbruk. Detta gör att kostnaderna för personer i vit makt-miljön många gånger kan vara långa, rentav livslånga. Det blir en sorts cementering av en outsideridentitet.

11.3 Det blir för dyrt

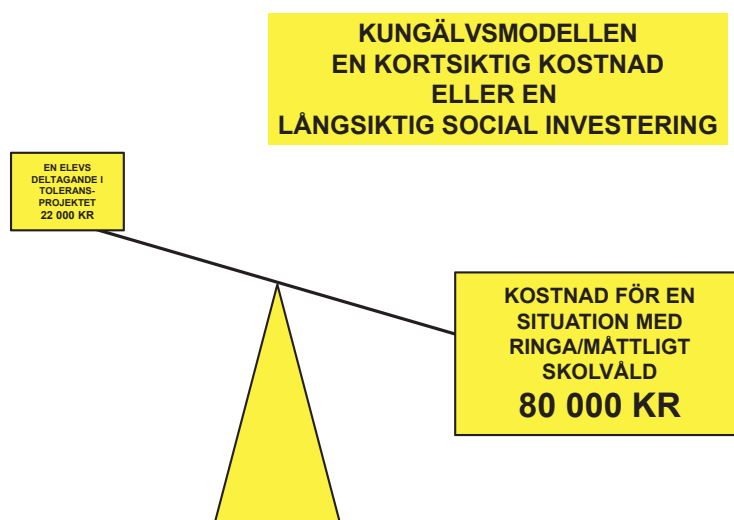
Då man ska göra insatser kring en verksamhet som berör vit makt-miljön uppstår ofta en diskussion kring kostnaderna. Ofta ser man de direkta kostnaderna och man vet också vilket kostnadsställe som kommer att belastas. Vinsterna av en insats är mycket mera otydliga och de kommer förmodligen att gynna ett flertal olika aktörer

och ske under ett flertal år in i en obestämbar framtid. Ibland leder detta till att beslutsfattare säger att det blir för dyrt. Men vad är det som blir för dyrt? Att agera eller att avstå från att agera?

Vi har i denna studie skapat förutsättningar för att väga vad en kostnad för en insats kan uppgå till i relation till kost-

naden för vad som händer om man inte gör något. Priset för icke-interventionen. I figuren nedan kan vi se att kostnaden för en deltagare i Kungälvsmodellen uppgår till cirka 30 000 kr. Mot detta kan ställas kostnaden för en enda våldsbenägen vit makt-anhängare. Vi ser då att proportionerna är ungefär en på 1 400. Annorlunda uttryckt skulle man kunna säga att om man gjorde en insats med syfte att begränsa vit makt-rörelsen i en lokal miljö till en

kostnad motsvarande Kungälvsmodellen – och detta ledde till att man förhindrade rekryteringen av enda våldsbenägen vit makt-anhängare – skulle detta motsvara kostnaden för hela den satsning man gjort i Kungälv under 15 år med cirka 450 elever **tre gånger om**. Alternativt skulle de insparade pengarna kunna användas för att arbeta med frågan på samma sätt som idag i ytterligare 30 år.

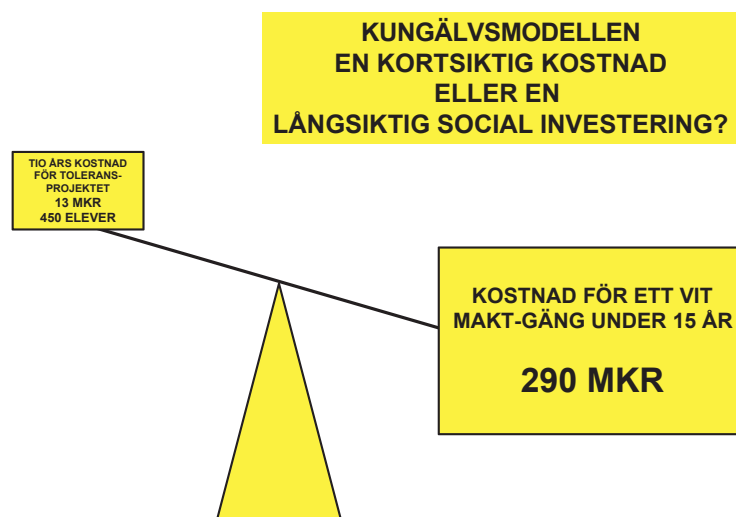
11.4 Ett socialt investeringsperspektiv

Det går aldrig med säkerhet att påstå att Kungälvsmodellen varit den enda faktorn som lett till att vit makt-rörelsen mer eller mindre försvunnet i Kungälv. Det ligger i all samhällsvetenskaps natur att man sällan kan påstå något med hundra procents säkerhet. Men indikatorerna är många; allt från frånvaron av en aktiv vit makt-rörelse idag, via reduktion av antalet konfrontationer och slagsmål till förändringar i klimat och umgänge mellan olika grupper i samhället.

Man skulle kunna likna Kungälvsmodellen vid en konventionell investering, i detta fall en social investering. Som i alla investeringssammanhang gör man en risk- och sannolikhetsbedömning. Man tittar på uppsidan – det vill säga vad man i bästa fall

kan uppnå. Och man tittar på nersidan – vad man i värsta fall kan förlora.

I figuren nedan har vi gjort en sorts överslagsberäkning kring Kungälvsmodellen. Insatsen man gjort består av 13 Mkr för att under en 15-årsperiod arbeta med cirka 450 elever. Uppsidan kan vara att man har eliminerat ett vit makt-gäng som skulle kunna generera samhällskostnader på upp emot 290 Mkr vilket är mer än 20 gånger vad Kungälvsmodellen kostat. Enkel överslagsberäkning ger vid handen att om Kungälvsmodellen under dessa 15 år reducerat effekterna av ett sådant gäng med 5 procent har man ur ett strikt ekonomiskt perspektiv passerat ett samhälleligt break-even.

Haken är alltså att vi aldrig med säkerhet kan säga att detta sker, har skett eller kommer att ske. Vi kan påvisa kostnaderna för att inget göra och vi kan påvisa de effekter av Kungälvsmodellen vi tycker oss se. Sedan är det upp till våra kloka beslutsfattare att väga insatser och risker mot möjlighe-

ter och vinster. Det slags kalkyl vi gjort här gör det möjligt att vid sidan av de uppsatta sociala målen med att bekämpa intoleranta rörelser också på ett tydlig och transparent sätt ta ställning till den ekonomiska rationaliteten i ett sådant beslut.

12 TIDIGARE STUDIER INOM OMRÅDET

I mer än 30 år har vi genomfört olika former av det vi idag kallar socioekonomiska analyser och bokslut. De olika konkreta beräkningsmodeller vi använder bygger på erfarenheter och data vi utvecklat i ett flertal uppdrag, några av dem redovisade nedan. För den som på ett enkelt vis vill ta del av dessa rekommenderas ”Handbok till förenklad socioekonomisk analysmodell”, *Idéer för livet*, 2010. En mer utförlig beskrivning finns i rapporten ”Handbok i so-

cioekonomiska bokslut”, NUTEK, 2008 samt ”Resten av bilden – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag”.

Nedan anges några av de studier vi genomfört som har beröring med detta arbetsområde. De flesta av dem finns tillgängliga på våra hemsidor www.ofus.nu, www.seeab.se samt www.socioekonomi.se och går utmärkt att ladda ner. Några av dem finns dessutom tillgängliga på engelska.

Lundmark & Nilsson, Utvärdering av ADHD-projektet på Norrtäljeanstalten, OFUS & Kriminalvården, 2010

Lundmark & Nilsson, En skillnad som gör en skillnad – en metodutvärdering och socioekonomisk analys av Mission Possible, OFUS & Fryshuset, 2011

Lundmark & Nilsson, Skuldsättning ur ett socioekonomiskt perspektiv – OFUS & Konsumentverket, 2011

Lundmark & Nilsson, Vänd dem inte ryggen – socioekonomisk analys av destruktiva subkulturer, OFUS & Fryshuset, 2012

Lundmark & Nilsson, Telge Hovsjö & Manpower Telge Jobstart – en socioekonomisk analys av två annorlunda grepp kring långtidsarbetslösheten, OFUS & Telge, 2012

Lundmark & Nilsson, Det omöjliga tar bara något längre tid – Hovsjöatsningen ur ett process- och socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Telge, 2012

- Nilsson & Lundmark, Att gå bredvid, utvärdering av Tierpsmodellen ur ett samverkansperspektiv och ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Tierps Kommun, 2012
- Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 1997, Sara Söderberg, en studie om samverkan och samhällsekonomi kring personer med ryggont.
- Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2000, Eva-Britt Larsson – en person med psykosociala arbetshinder.
- Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2008, 1+1=3, en analys av samverkan och socioekonomiska effekter av rehabprojektet ITOK, SEE, KVS & SLL
- Nilsson, 1987, 20 maj 2007, en framtidsstudie av Södertälje Kommun, SEE & Södertälje Kommun
- Nilsson, OFUS, 2000, Svempa Johansson, missbrukare eller företagare, en analys av de samhällsekonomiska konsekvenserna av arbetskooperativet Basta.
- Nilsson, 2008, Den osynliga lönsamheten – Tullens beslag av heroin och amfetamin ur ett socioekonomiskt perspektiv, SEE.
- Nilsson, 2008, Samverkan i Sörmland – en analys av Sörmlands Samordningsförbund – RAR, OFUS & RAR
- Nilsson, 2009, Socioekonomisk investeringskalkyl kring ett projekt med en vidgad arbetsmarknad i Jönköpings Län, OFUS & Regionförbundet i Jönköpings län
- Nilsson, 2010, De unga, utanförskapet och arbetsmarknaden, OFUS & Ungdomsstyrelsen
- Nilsson, 2010, Helhetssyn och långsiktighet – en socioekonomisk analys av de folkhälsopolitiska målen, OFUS & Folkhälsoinstitutet
- Nilsson, 2011, Helhetssyn & långsiktighet – strategier baserade på socioekonomiskt tänkande, SEE & Idéer för Livet/Skandia
- Nilsson, 2011, Är du lönsam lille vän, En socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, SEE
- Nilsson, 2012, Den ojämnliska välfärden i Malmö ur ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Malmökommissionen
- Nilsson, 2012, Sociala investeringar – från prat till verkstad, OFUS & Idéer för livet
- Nilsson, 2012, Och dessa våra minsta – en socioekonomisk analys av Horisont, OFUS & Karlstad kommun
- Nilsson, 2012, Gatumatematik, om unga män på glid och utanförskapets pris i Nacka, OFUS & Nacka kommun
- Nilsson, Svedin & Wadeskog, Ekonomisk effekter i olika former av missbruksbehandling, Stockholms stad, FoU-byrån & SEE, 1986.
- Nilsson & Wadeskog, 1979, SEE & Statens Ungdomsråd, Det blir för dyrt – en studie av missbrukets samhällsekonomiska kostnader.
- Nilsson & Wadeskog, 1996, SEE & Nacka kommun, Vårdkedjor, samverkan och ekonomi – fallet stroke och äldre personer.
- Nilsson & Wadeskog, 1998, SEE & Södertälje kommun, Vårdkedjor, psykiatrireformen och ekonomin – fallet Södertälje.
- Nilsson & Wadeskog, 1999, Socialstyrelsen & SEE, Rutger Engström- missbrukare eller psykiskt sjuk.
- Nilsson & Wadeskog, 2003, SEE & Landstinget i Dalarna, Carina Persson, en studie av fetmans samhällsekonomiska konsekvenser.
- Nilsson & Wadeskog, 2004, Ett socialt investeringsperspektiv, SEE & Socialstyrelsen.
- Nilsson & Wadeskog, 2005, Resten av bilden – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag, SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Det lönar sig – ekonomisk utvärdering av personligt ombud för psykiskt funktionshindrade, Socialstyrelsen & SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Bättre träffbild ger högre effektivitet, ekonomisk utvärdering av PO-reformen i Västmanland, Länsstyrelsen i Västmanland & OFUS.
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Det sociala företaget och samhället – socioekonomiska bokslut för Basta och VägenUt!, NUTEK & SEE.

- Nilsson & Wadeskog, 2007, Billigare och bättre – socioekonomiska bokslut för de sociala arbetskooperativen KOS & Briggen, SEE & Europeiska socialfonden.
- Nilsson & Wadeskog, 2007, Skräddarsydd rehabilitering – en lönsam historia. Utvärdering av rehabprojektet Gemet i Karlstad, SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av rehabprojektet Livlinan i Österåker, SEE.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Metadonprogrammet i Stockholm, SEE & MOB.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Subutexbehandling i kombination med psykoterapi i Stockholm, SEE & MOB.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Det är bättre att stämma i bäcken än i ån lönsamheten – att värdera de ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga, SEE & Idéer för livet/Skandia.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Handbok i socioekonomiska bokslut, SEE & NUTEK.
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Den osynliga och diffusa rehabiliteringspotentialen – översiktliga socioekonomiska kalkyler kring effekterna av framgångsrik rehabilitering inom ramen för samordningsförbund, SEE & Statskontoret
- Nilsson & Wadeskog, 2008, Summan av att ge människor en andra chans – en socioekonomisk analys av Lugna Gatans verksamhet, SEE & Fryshuset
- Nilsson & Wadeskog, Focus on the individual, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2009
- Nilsson & Wadeskog, 2009, Utvärdering av skolverkets samverkansprojekt, SEE & Skolverket
- Nilsson & Wadeskog, De deprimerade unga flickorna – ett socioekonomiskt perspektiv, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010
- Nilsson & Wadeskog, Handbok till en förenklad socioekonomisk analysmodell, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010
- Nilsson & Wadeskog, Gatuväldets ekonomi, del 1 – individer och förlopp, SEE & Hjärnkraft, 2011
- Nilsson & Wadeskog, Simuleringsmodell kring barns och ungas utanförskap samt dess effekter i vuxenlivet, SEE & SKL, 2011
- Nilsson & Wadeskog, Utanförskapets ekonomiska sociotoper – socioekonomisk analys på stadsdelsnivå, SEE, 2012
- Nilsson & Wadeskog, Gatuväldets ekonomi, del 2 – effekter på kommun och samhälle – fallet Södertälje, SEE & Hjärnkraft, 2012

*Intolerans har ett högt pris. Inte bara i mänskligt lidande –
det kostar också enorma summor av våra gemensamma resurser.*

I rapporten *Intoleransens pris* sätter nationalekonomerna Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson fokus på de samhällskostnader som våldsutövande vit makt-rörelser beräknas orsaka. Med hjälp av sin socioekonomiska kalkylmodell räknar de också fram värdet av preventiva och långsiktiga insatser som kan förhindra eller reducera framväxten av denna typ av rörelser. Inte minst jämför de med vad det kostar att *inte* ingripa.

En viktig ambition med denna rapport är att bygga upp en förståelse och kunskap hos landets beslutsfattare kring vikten av att ha ett socialt investeringsperspektiv på dessa frågor. För att underlätta steget från tanke och insikt till handling tar rapporten avstamp i en verklig händelse, mordet på John Hron 1995 i Kode utanför Kungälv. Detta för att visa på vad kloka och modiga beslut tillsammans med ett förebyggande och långsiktigt arbete i en kommun kan leda

till, i det här fallet Kungälv kommun. Effekterna för Kungälv del så här långt är att man inte längre behöver arbeta för att få unga att lämna vit makt-rörelsen, eftersom inga ungdomar rekryteras.

Vår övertygelse är att fler kommuner skulle kunna ha glädje av att satsa på denna typ av sociala investeringar för att bygga ett bättre samhälle. Inte bara för att det är önskvärt ur ett mänskligt perspektiv. Med rätt åtgärder kan det också bli en lönsam affär för samhället.

Rapporten *Intoleransens pris* är framtagen av Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson på uppdrag av Stiftelsen Teskedsorden, Stiftelsen Expo och Kungälv kommun.

Rapporten i sin helhet och som sammanfattning finns att beställa/ladda ner på www.toleransprojektet.se